

Dorota Derecka
Tomasz Derecki
Zbigniew Sobór

Poradnik
dla dyrektora Liceum
Ogólnokształcącego

Ramowe plany nauczania

Dorota Derecka & Tomasz Derecki & Zbigniew Sobór

**PORADNIK
DLA DYREKTORA
LICEUM
OGÓLNOKSZTAŁCĄCEGO**

Ramowe plany nauczania

Wydawca:

Ośrodek Rozwoju Edukacji
Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
tel. +48 22 345 37 00
fax +48 22 345 37 70

Publikacja powstała w ramach projektu „Wdrożenie podstawy programowej kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, ze szczególnym uwzględnieniem II i IV etapu edukacyjnego”

Nakład: 8000 egz.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

OŚRODEK
ROZWOJU
EDUKACJI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Publikacja współfinansowana przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

Przygotowanie do druku, druk i oprawa:
Agencja Reklamowo-Wydawnicza A. Grzegorzcyk
www.grzeg.com.pl

Spis treści

Cel i filozofia zmian	5
Podstawa prawna	6
Terminarz zmian.....	10
Słowniczek reformy.....	11
Podstawowe reguły tworzenia szkolnego planu nauczania.....	24
Szkolny plan nauczania: zajęcia obowiązkowe	33
Przed rozpoczęciem nauki.....	33
KROK 1: Przydział godzin: zajęcia obowiązkowe w zakresie podstawowym.....	33
KROK 2: Przeznaczenie wolnej godziny dyrektorskiej w klasie I.....	34
Po klasie pierwszej	36
KROK 3: Strategia wykorzystania godzin przeznaczonych na rozszerzenia i przedmioty uzupełniające.....	36
KROK 4: Przydział godziny zajęć obowiązkowych przeznaczonych na zakres rozszerzony i przedmioty uzupełniające.....	38
Szkolny plan nauczania: arkusz organizacyjny	70
KROK 5: Organizacja nauczania w zakresie rozszerzonym w grupach oddziałowych i międzyoddziałowych.....	71
Szkolny plan nauczania – inne zajęcia obowiązkowe oraz zajęcia dodatkowe.....	80
O czym koniecznie należy pamiętać.....	84

Cel i filozofia zmian

Proponując wprowadzenie zmiany, trzeba pamiętać, że nie zawsze oznacza to automatyczny rozwój. Natomiast planując rozwój wymagane jest wprowadzenie zmian. Dlatego szukając w nich szans na rozwój, należy tak nimi zarządzać, aby stały się skuteczne. Ważna jest również świadomość, że każda zmiana dotyczy ludzi. To ludzie zmianę planują i wdrażają. I to oni muszą się odnaleźć w nowej rzeczywistości.

We wdrażaniu zmian, kluczowe znaczenie ma angażowanie wszystkich jej adresatów, podczas którego wypracowywane zostają najlepsze rozwiązania i nowe koncepcje.

System oświaty, reprezentując wartości nauki i kultury społeczeństwa, należy traktować jako część składową określonego systemu społecznego. Zależność systemu oświaty od kierunków rozwoju całego społeczeństwa powoduje, iż wielkie przemiany społeczne, jakie mają miejsce w Polsce w ostatnich latach, w dużym stopniu modyfikują funkcjonowanie instytucji oświatowych, oczekując od nich niezbędnych zmian.

Współczesna szkoła bądź placówka, chcąc być nowoczesną i odpowiadać na potrzeby zmieniającego się świata musi zmierzyć się z nowymi zadaniami. Musi sprostać wyzwaniom współczesnego świata, a więc przygotować ucznia do funkcjonowania w społeczeństwie i na rynku pracy. Współczesny uczeń musi posiadać wiedzę i umiejętności zdobyte w polskim systemie edukacyjnym, które będą pozytywnie go wyróżniały wśród innych narodów, z którymi tworzymy wspólnotę europejską. Szkoła musi uczyć ucznia się, indywidualizować, personalizować ten proces, musi także zadbać o to, żeby różnorodne talenty każdego ucznia rozwijały się i były spójne z przyszłym rynkiem pracy i przyszłą gospodarką. Współczesna szkoła powinna również wyrównywać braki, musi dbać o jakość kształcenia i odpowiednią jego organizację.

W ostatnim czasie, w polskiej edukacji wprowadzono wiele zmian przez stanowione prawo. Do zasadniczych należy zaliczyć: zmienioną ustawę o systemie edukacji, nowe rozporządzenia dotyczące podstawy programowej kształcenia ogólnego, kwalifikacji nauczycieli, nadzoru pedagogicznego, nowe zadania dla nauczycieli wynikające ze zmian w Karcie Nauczyciela, a także nowe rozporządzenie o ramowych planach nauczania.

Jedną ze zmian jaka zagości w polskim systemie edukacji, w tym w szczególności w liceach ogólnokształcących, będzie wprowadzenie nowego ramowego planu nauczania, który pozwoli dyrektorom w sposób perspektywiczny planować kształcenie w trzyletnim cyklu. Daje możliwość dostosowania oferty szkoły do możliwości i potrzeb ucznia i rodzica.

Do lektury niniejszego opracowania zapraszamy zwłaszcza dyrektorów liceów, pracowników organów nadzoru i organów prowadzących, ale i wszystkich zainteresowanych tym, jak będzie wyglądało liceum ogólnokształcące już od 1 września 2012 roku.

Podstawa prawna

Ramowe plany nauczania

1. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 lutego 2012 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych.
(Dz.U., poz. 204)
2. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2011 r. w sprawie dopuszczalnych form realizacji obowiązkowych zajęć wychowania fizycznego.
(Dz.U. Nr 175, poz. 1042)
3. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 sierpnia 1999 r. w sprawie sposobu nauczania szkolnego oraz zakresu treści dotyczących wiedzy o życiu seksualnym człowieka, o zasadach świadomego i odpowiedzialnego rodzicielstwa, o wartości rodziny, życia w fazie prenatalnej oraz metodach i środkach świadomej prokreacji zawartych w podstawie programowej kształcenia ogólnego.
(Dz.U. Nr 67, poz. 756, z późn. zm.)
4. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 listopada 2007 r. w sprawie warunków i sposobu wykonywania przez przedszkola, szkoły i placówki publiczne zadań umożliwiających podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej uczniów należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym.
(Dz.U. Nr 214, poz. 1579, z późn. zm.)
5. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w szkołach publicznych.
(Dz.U. Nr 36, poz. 155, z późn. zm.)
6. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 sierpnia 2009 r. w sprawie sposobu realizacji edukacji dla bezpieczeństwa.
(Dz.U. Nr 139, poz. 1131)
7. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 30 lipca 2002 r. w sprawie warunków tworzenia, organizacji oraz działania klas i szkół sportowych oraz szkół mistrzostwa sportowego.
(Dz.U. Nr 126, poz. 1078)

Inne

8. Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty.
(Dz.U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572 [tekst jednolity], z późn. zm.)
9. Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela.
(Dz.U. z 2006 r. Nr 97, poz. 674 [tekst jednolity], z późn. zm.)

10. Ustawa z dnia 25 czerwca 2010 r. o sporcie.
(Dz.U. Nr 127, poz. 857, z późn. zm.)
11. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół.
(Dz.U. z 2009 r. Nr 4, poz. 17)
12. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 marca 2009 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli.
(Dz.U. Nr 50, poz. 400)
13. Rozporządzenie Ministra Zdrowia z 26 sierpnia 2009 r. w sprawie przygotowania nauczycieli do prowadzenia zajęć edukacyjnych w zakresie udzielania pierwszej pomocy.
(Dz.U. Nr 139, poz. 1132)
14. Porozumienie pomiędzy Konferencją Episkopatu Polski oraz Ministrem Edukacji Narodowej z dnia 6 września 2000 r. w sprawie kwalifikacji wymaganych od nauczycieli religii.
(Dz.Urz. MEN Nr 4, poz. 20)
15. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 8 czerwca 2009 r. w sprawie dopuszczania do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczania do użytku szkolnego podręczników.
(Dz.U. Nr 89, poz. 730)
16. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2007 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych.
(Dz.U. Nr 83, poz. 562, z późn. zm.)
17. Ustawa z dnia 22 maja 2009 r. o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej oraz ustawy o kulturze fizycznej.
(Dz.U. Nr 97, poz. 801)
18. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w przedszkolach, szkołach i oddziałach ogólnodostępnych lub integracyjnych.
(Dz.U. Nr 228, poz. 1490)
19. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach.
(Dz.U. Nr 228, poz. 1487)

20. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 18 kwietnia 2002 r. w sprawie organizacji roku szkolnego.
(Dz.U. Nr 46, poz. 432, z późn. zm.)
21. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 19 lutego 2002 r. w sprawie sposobu prowadzenia przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki dokumentacji przebiegu nauczania, działalności wychowawczej i opiekuńczej oraz rodzajów tej dokumentacji.
(Dz.U. Nr 23, poz. 225, z późn. zm.)
22. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 grudnia 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach.
(Dz.U. z 2003 r. Nr 6, poz. 69, z późn. zm.)
23. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 20 lutego 2004 r. w sprawie warunków i trybu przyjmowania uczniów do szkół publicznych oraz przechodzenia z jednych typów szkół do innych.
(Dz.U. Nr 26, poz. 232, z późn. zm.)
24. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 maja 2001 r. w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół.
(Dz.U. Nr 61, poz. 624, z późn. zm.)
25. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 9 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków prowadzenia działalności innowacyjnej i eksperymentalnej przez publiczne szkoły i placówki.
(Dz.U. Nr 56, poz. 506, z późn. zm.)
26. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 9 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków i trybu udzielania zezwoleń na indywidualny program lub tok nauki oraz organizacji indywidualnego programu lub toku nauki.
(Dz.U. Nr 3, poz. 28)
27. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 18 września 2008 r. w sprawie sposobu i trybu organizowania indywidualnego obowiązkowego rocznego przygotowania przedszkolnego i indywidualnego nauczania dzieci i młodzieży.
(Dz.U. Nr 175, poz. 1086)
28. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 18 lutego 2011 r. w sprawie ramowego programu kursów nauki języka polskiego dla cudzoziemców.
(Dz.U. Nr 61, poz. 306)
29. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowywania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w specjalnych przedszkolach, szkołach i oddziałach oraz w ośrodkach.
(Dz.U. Nr 228, poz. 1489)

30. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 29 stycznia 2002 r. w sprawie organizacji oraz sposobu przeprowadzania konkursów, turniejów i olimpiad.
(Dz.U. z 2002 r. Nr 13, poz. 125, z późn. zm.)
31. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 8 listopada 2001 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki.
(Dz.U. Nr 135, poz. 1516)
32. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 grudnia 2010 r. w sprawie podstawowych warunków niezbędnych do realizacji przez szkoły i nauczycieli zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych oraz programów nauczania.
(Dz.U. z 2011 r. Nr 6, poz. 23)

Terminarz zmian

Nowa podstawa programowa kształcenia ogólnego obowiązuje od:

- 1 września 2009 r. dla I etapu edukacyjnego (klasy I– III szkoły podstawowej) i III etapu edukacyjnego (gimnazjum) oraz szkół policealnych.
- 1 września 2012 r. dla II etapu edukacyjnego (klasy IV– VI szkoły podstawowej) oraz IV etapu edukacyjnego (zasadnicza szkoła zawodowa, liceum ogólnokształcące, i technikum).
- Od 1 września 2009 r. szkoły mogła we wszystkich klasach realizować nową podstawę programową w zakresie języków obcych, wychowania fizycznego oraz etyki. Decyzję w tej sprawie podejmował dyrektor szkoły, po uzyskaniu pozytywnej opinii rady pedagogicznej.

Nowe ramowe plany nauczania obowiązują od:

- 1 września 2012 r. w klasach I i IV szkoły podstawowej, klasie I gimnazjum, klasie I szkół ponadgimnazjalnych (zasadniczej szkoły zawodowej, liceum ogólnokształcącego, technikum, szkoły policealnej, szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym oraz dla uczniów z niepełnosprawnościami sprzężonymi a także w klasie wstępnej liceum ogólnokształcącego z oddziałami dwujęzycznymi).

PAMIĘTAJ:

Od 1 września 2012 r. w liceum ogólnokształcącym nowe ramowe plany nauczania oraz nowa podstawa programowa obowiązują tylko w klasach I. Do zakończenia cyklu kształcenia w starszych klasach stosuje się dawną podstawę programową kształcenia ogólnego oraz stare ramowe plany nauczania określone w rozporządzeniu z 12 lutego 2002 r. Zatem pracujemy z dwiema podstawami programowymi i dwoma ramowymi planami nauczania. Dopiero od 1 września 2014 r. nowa podstawa programowa oraz nowe ramowe plany nauczania będą realizowane we wszystkich klasach.

- Do roku szkolnego 2014/15 włącznie, za zgodą organu prowadzącego, licea ogólnokształcące z oddziałami dwujęzycznymi mogą prowadzić kształcenie w klasie wstępnej.
- Do 31 sierpnia 2013 r. dyrektorzy szkół, w porozumieniu z organem prowadzącym, muszą dostosować organizację obowiązkowych zajęć informatyki i technologii informacyjnej do wymogu określonego w §7 ust. 1 pkt 1 rozporządzenia w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych [*liczba uczniów w grupie nie może przekraczać liczby stanowisk komputerowych w pracowni komputerowej*].
- Do zakończenia kształcenia w liceum profilowanym, technikum dla dorosłych, zasadniczej szkole zawodowej dla dorosłych, uzupełniającym liceum ogólnokształcącym, technikum uzupełniającym obowiązują dawne ramowe plany nauczania na podstawie rozporządzenia z 12 lutego 2002 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych.

Słowniczek reformy

Prędzej czy później zdarzy się, że wypowiadając się na temat kierowanej przez siebie szkoły będziesz musiał to zrobić w sposób maksymalnie oficjalny – i wówczas konieczne będzie używanie właściwych słów i stosowanie terminologii, którą zawierają aktualne przepisy – i nie powinieneś się mylić, nie wolno ci zapomnieć, a już zwłaszcza nie wolno ci użyć starej nazwy, która już wyszła z użycia, choćby mocno wryła Ci się ona w pamięć i nie do końca jesteś pewien, dlaczego pojawiła się nowa, która oznaczała prawie to samo.

Nie lekceważ nazw także dlatego, że pod nazwami kryje się treść i bardzo często nowe nazwy oznaczają wprowadzenie do systemu edukacyjnego nowych treści. Nieznajomość nowej terminologii może być wyrazem nieznaności nowych zasad, które obowiązują lub zaczną wkrótce obowiązywać w oświacie.

Z obu opisanych powyżej powodów przygotowaliśmy „słowniczek” zawierający podstawowe pojęcia, które zostały wprowadzone do rzeczywistości oświatowej lub uległo zmianie ich znaczenie w wyniku nowych regulacji prawnych.

PAMIĘTAJ:

- „słowniczek” podstawowych pojęć edukacyjnych wprowadzonych przez nowe regulacje prawne ograniczyliśmy tematycznie tylko do słownictwa związanego z organizacją pracy liceum ogólnokształcącego dla młodzieży, a zwłaszcza do słownictwa przydatnego przy przygotowaniu szkolnego planu nauczania;
- przedstawione przez nas wyjaśnienie znaczenia pojęć ma pomóc w zrozumieniu ich sensu i praktycznego znaczenia, ale nie tworzy formalnej definicji, którą można odnaleźć tylko w tekście odpowiednich przepisów prawnych.

Rozporządzenie MEN z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół [Dz.U. z 2009 r., Nr 4, poz. 17]

IV etap edukacyjny

jest to etap kształcenia realizowany w szkole ponadgimnazjalnej. Zgodnie z koncepcją kształcenia liniowego określono, że IV etap edukacyjny stanowi spójną całość z III etapem edukacyjnym (realizowanym w gimnazjum).

Nauczanie liniowe

pojęcie to nie zostało użyte w tekście rozporządzenia w formie bezpośredniej, natomiast zostało przedstawione w wersji opisowej [„Kształcenie ogólne na III i IV etapie edukacyjnym, choć realizowane w dwóch różnych szkołach, tworzy programowo spójną całość” oraz „Na III i IV etapie edukacyjnym wymaga się od uczniów także wiadomości i umiejętności

zdobytach na wcześniejszych etapach edukacyjnych”]. Koncepcja nauczania liniowego zakłada, że każdy kolejny etap edukacji jest kontynuacją poprzedniego i stanowi odejście od koncepcji nauczania spiralnego, która zakładała, że kolejny etap edukacyjny powtarza zrealizowany poprzednio materiał, dodając do niego nowe treści. Istotne dla nauczycieli jest to, że przy realizacji nauczania liniowego powinni znać nie tylko podstawę programową swojego etapu edukacyjnego, ale także poprzednich. Nauczyciele uczący w liceum w zasadzie powinni znać podstawę programową wszystkich etapów edukacyjnych (rozpoczynając od przedszkola), niezbędne minimum to znajomość podstawy programowej obowiązującej w gimnazjum.

Edukacja dla bezpieczeństwa

przedmiot nauczany na III i IV etapie edukacyjnym. Dla szkoły ponadgimnazjalnej (w tym liceum ogólnokształcącego) określono podstawę programową dla tego przedmiotu tylko w zakresie podstawowym, która musi być zrealizowana w klasie pierwszej w wymiarze przynajmniej 30 godzin w cyklu (1 godzina tygodniowo). Edukacja dla bezpieczeństwa zastąpi przysposobienie obronne.

Informatyka

przedmiot nauczany podczas IV etapu edukacyjnego. Określono podstawę programową w zakresie podstawowym i rozszerzonym. Informatyka w zakresie podstawowym **musi** być zrealizowana w liceum ogólnokształcącym w pierwszej klasie w wymiarze przynajmniej 30 godzin → 1 godzina tygodniowo. Informatyka w zakresie rozszerzonym **może** być realizowana w liceum po zakończeniu realizacji informatyki w zakresie podstawowym (czyli najczęściej od drugiej klasy) w wymiarze przynajmniej 180 godzin. Informatyka w zakresie podstawowym zastąpiła przedmiot technologia informacyjna.

Przyroda

przedmiot nauczany w liceum ogólnokształcącym, zaliczony do grupy przedmiotów uzupełniających [patrz → Rozporządzenie MEN w sprawie ramowych planów nauczania...]. Podstawa programowa dla tego przedmiotu zawiera elementy nauk przyrodniczych (biologii, chemii, fizyki i geografii). Materiał do realizacji pogrupowany został w wątki: przedmiotowe lub tematyczne. Jeżeli w szkole ponadgimnazjalnej będzie realizowana przyroda → musi być zrealizowana w wymiarze przynajmniej 120 godzin i należy zrealizować przynajmniej 4 wątki wybrane spośród wątków określonych w podstawie programowej dla tego przedmiotu. Przyroda musi być realizowana przez uczniów, którzy nie realizują żadnego przedmiotu przyrodniczego w zakresie rozszerzonym.

Wątek tematyczny: omówienie tematu w zakresie przedmiotów przyrodniczych;

Wątek przedmiotowy: omówienie **grupy tematów** dla wybranego przedmiotu.

Można wybrać do realizacji wątki mieszane to znaczy np. dwa wątki przedmiotowe i dwa tematyczne. W liceum przyroda realizowana jest przez nauczycieli posiadających kwalifikacje do nauczania przedmiotów przyrodniczych. Przyrody może uczyć kilku na-

uczycieli: fragmenty z zakresu podstawy programowej geografii będzie realizował geograf, z zakresu podstawy programowej biologii będzie realizował biolog itd.

Historia i społeczeństwo

przedmiot nauczany w liceum ogólnokształcącym, zaliczony do grupy przedmiotów uzupełniających [patrz -> Rozporządzenie MEN w sprawie ramowych planów nauczania...]. Podstawa programowa dla tego przedmiotu zawiera elementy historii, wiedzy o społeczeństwie i wiedzy o kulturze. Materiał do realizacji pogrupowany został w wątki: epokowe lub tematyczne. Jeżeli w szkole ponadgimnazjalnej będzie realizowany przedmiot historia i społeczeństwo -> musi być zrealizowany w wymiarze przynajmniej 120 godzin i należy przy tym zrealizowane przynajmniej 4 wątki wybrane spośród wątków określonych w podstawie programowej dla tego przedmiotu. Historia i społeczeństwo musi być realizowana przez uczniów, którzy nie realizują przedmiotu historia w zakresie rozszerzonym.

Wątek tematyczny: omówienie tematu we wszystkich epokach historycznych;

Wątek epokowy: omówienie wszystkich tematów w zakresie jednej epoki.

Można wybrać do realizacji wątki mieszane to znaczy np. dwa wątki tematyczne i dwa epokowe. W liceum historia i społeczeństwo realizowana jest przez nauczycieli posiadających kwalifikacje do nauczania historii, wos i wok, którzy realizują treści z zakresu swojego przedmiotu. Historii i społeczeństwa nie musi uczyć jeden nauczyciel, jednak jeden z nich musi posiadać uprawnienia do nauczania historii.

Zajęcia artystyczne

przedmiot nauczany podczas III i IV etapu edukacyjnego, zaliczony do grupy przedmiotów uzupełniających [patrz -> Rozporządzenie MEN w sprawie ramowych planów nauczania...]. Jego celem jest przygotowanie uczniów do percepcji sztuki (odbioru), ekspresji przez sztukę (wypowiedzi) i recepcji sztuki (analizy i interpretacji). Jeżeli w szkole ponadgimnazjalnej będzie realizowany przedmiot zajęcia artystyczne -> musi być zrealizowany w wymiarze przynajmniej 30 godzin.

Ekonomia w praktyce

przedmiot nauczany podczas IV etapu edukacyjnego, zaliczony do grupy przedmiotów uzupełniających [patrz -> Rozporządzenie MEN w sprawie ramowych planów nauczania...]. Jego celem jest przygotowanie uczniów do kompleksowej realizacji przedsięwzięcia ekonomicznego w praktyce – od pomysłu do oceny jego skutków. Jeżeli w szkole ponadgimnazjalnej będzie realizowany przedmiot ekonomia w praktyce -> musi być zrealizowany w wymiarze przynajmniej 30 godzin.

Rozporządzenie MEN z dnia 8 czerwca 2009 r. w sprawie dopuszczania do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczania do użytku szkolnego podręczników [Dz.U. z 2009 r., Nr 89, poz. 730]

Program nauczania ogólnego

Opracowuje się dla przedmiotu, ścieżki edukacyjnej, bloku przedmiotowego lub ich części. Program nauczania stanowi opis sposobu realizacji celów kształcenia i zadań edukacyjnych ustalonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego.

Ważna zmiana: Program nauczania może być opracowany nie tylko dla przedmiotu, dla którego określono podstawę programową, ale także dla przedmiotu, dla którego nie określono podstawy programowej. Opracowanie programu dla przedmiotu, dla którego nie określono podstawy programowej i włączenie go do *Szkolnego zestawu programów nauczania* powołuje do życia nowy przedmiot, który będzie realizowany w tej szkole jako przedmiot uzupełniający [nie określono minimalnego wymiaru godzin dla tego przedmiotu, czyli może on zostać zrealizowany w minimalnym wymiarze określonym przez autora programu].

Rozporządzenie MEN z dnia 8 czerwca 2009 r. w sprawie dopuszczania do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczania do użytku szkolnego podręczników [Dz.U. z 2009 r., Nr 89, poz. 730]

Program nauczania

Obejmuje co najmniej jeden etap edukacyjny i dotyczy przedmiotu, bloku przedmiotów lub ścieżki edukacyjnej. Zawiera opis realizacji celów kształcenia i zadań edukacyjnych ustalony w podstawie programowej kształcenia ogólnego. Do użytku na terenie szkoły jest dopuszczany przez dyrektora szkoły, który na wniosek nauczyciela lub nauczycieli, włącza go do szkolnego zestawu programów nauczania.

Nauczyciel może sam opracować program nauczania, może zaproponować program nauczania opracowany przez innych autorów lub też może zaproponować program napisany przez innych autorów, który zmodyfikował dostosowując do swoich potrzeb.

Szkolny zestaw programów nauczania

Termin ten nie pojawia się w przepisach dotyczących dopuszczania do użytku szkolnego programów nauczania, ale pojawia się np. w rozporządzeniu o ramowych planach nauczania. Szkolny zestaw programów nauczania tworzą wszystkie programy dopuszczone przez dyrektora szkoły do użytku szkolnego.

Dopuszczenie programu nauczania do użytku szkolnego

Aby program nauczania mógł być realizowany na terenie szkoły -> musi zostać dopuszczony do użytku szkolnego przez dyrektora szkoły. Nie została ustalona jednoznacznie procedura dopuszczania programu do użytku szkolnego. Przepisy wymagają, aby dopuszczenie odbyło się na wniosek nauczyciela (lub nauczycieli) i polegało na wpisaniu programu nauczania do szkolnego zestawu programów nauczania.

Dyrektor przed dopuszczeniem programu do użytku szkolnego zobowiązany jest sprawdzić, czy program:

- stanowi opis sposobu realizacji celów kształcenia i zadań edukacyjnych;

- zawiera:
  - o szczegółowe cele kształcenia i wychowania,
  - o treści zgodne z treściami nauczania zawartymi w podstawie programowej,
  - o sposoby osiągnięcia celów kształcenia i wychowania z uwzględnieniem możliwości indywidualizacji pracy oraz warunków, w jakich program będzie realizowany,
  - o opis założonych osiągnięć ucznia,
  - o propozycje kryteriów oceny i metod sprawdzania osiągnięć ucznia;
- jest poprawny pod względem merytorycznym i dydaktycznym.

Przed dopuszczeniem programu do użytku szkolnego dyrektor może zwrócić się o opinię do:

- nauczyciela dyplomowanego lub mianowanego posiadającego kwalifikacje odpowiednie do realizacji danego programu;
- konsultanta lub doradcy metodycznego;
- zespołu nauczycielskiego, zespołu przedmiotowego lub innego zespołu zadaniowego,

w sprawie:

- oceny zgodności programu nauczania z podstawą programową;
- oceny dostosowania programu do potrzeb i możliwości uczniów.

Podręcznik

Przeznaczony do kształcenia ogólnego zawiera usystematyzowaną prezentację wszystkich lub wybranych treści nauczania z zakresu danych zajęć edukacyjnych na danym etapie edukacyjnym, ujętych w podstawie programowej kształcenia ogólnego.

Może zawierać materiały pomocnicze.

Może mieć formę elektroniczną i być zamieszczony na nośniku danych lub w sieci internetowej.

Do użytku szkolnego podręczniki dopuszczane są przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania na wniosek osoby fizycznej, osoby prawnej lub jednostki organizacyjnej nieposiadającej osobowości prawnej.

Dopuszczony do użytku szkolnego podręcznik wpisywany jest do właściwego wykazu podręczników.

Wykaz podręczników

Wykazy podręczników zawierają spis podręczników dopuszczonych przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania do użytku szkolnego.

Tworzy się między innymi wykazy:

- podręczników przeznaczonych do kształcenia ogólnego;
- podręczników przeznaczonych do kształcenia ogólnego dla mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym;

- podręczników pomocniczych przeznaczonych do kształcenia ogólnego dla mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym.

Rozporządzenie MEN z dnia 7 lutego 2012 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych [Dz.U., poz. 204]

Ramowy plan nauczania

określa:

- **minimalny wymiar godzin na danym etapie edukacyjnym** przeznaczonych na poszczególne obowiązkowe zajęcia edukacyjne oraz zajęcia z wychowawcą,
- **tygodniowy wymiar godzin obowiązkowych zajęć edukacyjnych** oraz zajęć z wychowawcą w poszczególnych klasach,
- **minimalny i tygodniowy wymiar godzin zajęć rewalidacyjnych dla uczniów niepełnosprawnych,**
- **wymiar godzin do dyspozycji dyrektora.**

Ramowy plan nauczania obejmuje także zajęcia, które realizowane są na podstawie innych przepisów niż rozporządzenie w sprawie ramowych planów nauczania (w tym rozporządzeniu znajduje się tylko odesłanie do odpowiednich przepisów, ale zajęcia te także objęte są pojęciem *ramowy plan nauczania*).

Istotna zmiana:

ramowy plan nauczania nie określa:

- tygodniowego wymiaru godzin poszczególnych obowiązkowych zajęć edukacyjnych, lecz wymiar godzin dla całego cyklu nauczania na danym etapie edukacyjnym,
- wymiaru godzin religii/etyki, wychowania do życia w rodzinie, języka mniejszości narodowej, etnicznej lub języka regionalnego oraz historii i kultury mniejszości narodowych i etnicznych, zajęć sportowych w oddziałach i szkołach sportowych oraz szkołach mistrzostwa sportowego [wymiar godzin tych zajęć określa się na podstawie innych przepisów niż rozporządzenie w sprawie ramowego plany nauczania],
- wymiaru zajęć socjoterapeutycznych dla uczniów z dysfunkcjami i zaburzeniami utrudniającymi funkcjonowanie społeczne.

PAMIĘTAJ:

zajęcia obowiązkowe, których wymiar zajęć określony został na podstawie innych przepisów niż rozporządzenie w sprawie ramowych planów nauczania realizowany jest ponadtygodniowy wymiar godzin obowiązkowych zajęć edukacyjnych w klasach ustalony w rozporządzeniu w sprawie ramowych planów nauczania.

Szkolny plan nauczania

Określa dyrektor szkoły na podstawie:

ramowego planu nauczania [dla liceum ogólnokształcącego załącznik nr 7]

oraz przepisów:

- **w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach** [zajęcia religii/etyki],
- **w sprawie sposobu nauczania szkolnego oraz zakresu treści dotyczących wiedzy o życiu seksualnym człowieka, o zasadach świadomego i odpowiedzialnego rodzicielstwa, o wartości rodziny, życia w fazie prenatalnej oraz metodach i środkach świadomej prokreacji zawartych w podstawie programowej kształcenia ogólnego** [zajęcia wychowania do życia w rodzinie],
- **w sprawie warunków i sposobu wykonywania przez przedszkola, szkoły i placówki publiczne zadań umożliwiających podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej uczniów należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym** [zajęcia języka mniejszości narodowej, etnicznej lub języka regionalnego oraz historii i kultury mniejszości narodowych i etnicznych],
- **w sprawie warunków tworzenia, organizacji oraz działania klas i szkół sportowych oraz szkół mistrzostwa sportowego** [zajęcia sportowe w oddziałach i szkołach sportowych oraz szkołach mistrzostwa sportowego].

Dyrektor w szkolnym planie nauczania ustala tygodniowy wymiar godzin na podstawie ramowych planów nauczania:

- obowiązkowych zajęć edukacyjnych [nauczanych w zakresie podstawowym, rozszerzonym oraz przedmiotów uzupełniających],
- zajęć z wychowawcą,
- zajęć rewalidacyjnych dla uczniów niepełnosprawnych,
- dodatkowych zajęć edukacyjnych jeśli są prowadzone [po zasięgnięciu opinii rady pedagogicznej i rady rodziców],
- obowiązkowych zajęć edukacyjnych z zakresu kształcenia zawodowego [w szkołach zawodowych],

na podstawie innych przepisów:

- zajęć wychowania do życia w rodzinie,
- zajęć religii/etyki,
- zajęć języka mniejszości narodowej, etnicznej lub języka regionalnego oraz historii i kultury mniejszości narodowych i etnicznych,
- zajęć sportowych w oddziałach i szkołach sportowych oraz szkołach mistrzostwa sportowego.

Obowiązkowe zajęcia edukacyjne

Obejmują (w przypadku liceum ogólnokształcącego) nauczanie przedmiotów, bloków przedmiotów:

- **w zakresie podstawowym,**
- **w zakresie rozszerzonym,**
- **w zakresie przedmiotów uzupełniających**

organizowane na podstawie przepisów w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych.

Minimalny wymiar godzin na danym etapie edukacyjnym [ramowy plan nauczania]

przeznaczonych na poszczególne obowiązkowe zajęcia edukacyjne zastąpił używany dotychczas w ramowym planie nauczania tygodniowy wymiar godzin edukacyjnych. Obecnie w ramowym planie nauczania określono minimalny wymiar godzin z danego przedmiotu, które muszą być zrealizowane w całym cyklu nauczania, a na tej podstawie dyrektor szkoły ma określić w szkolnym planie nauczania tygodniowy wymiar godzin. Zamiast stosowanego dotychczas w ramowym planie nauczania określenia np. „10 godzin tygodniowo w trzyletnim okresie nauczania” wprowadzony został zapis minimalnego wymiaru 300 godzin na danym etapie edukacyjnym.

PAMIĘTAJ:

Określając, w ramowym planie nauczania, minimalny wymiar godzin – nie ustalono go bezwzględnie. Zastosowana została formuła „nie mniej niż” np. 300 godzin, co oznacza, że dyrektor w zakresie określonym przez przepisy może zwiększyć w szkolnym planie nauczania wymiar godzin przeznaczonych na realizację danego przedmiotu (nie może go zmniejszyć).

PAMIĘTAJ:

wprowadzeniem określenia minimalnego wymiaru godzin, który musi być zrealizowany, prawodawca nakłada na dyrektora nowe obowiązki zarówno w sferze planowania, jak też w sferze kontrolowania realizacji liczby zrealizowanych godzin obowiązkowych zajęć edukacyjnych. Zagadnieniem tym zajmiemy się szczegółowo w rozdziale: „O czym należy pamiętać...”

Tygodniowy wymiar godzin obowiązkowych zajęć edukacyjnych [szkolny plan nauczania]

Na podstawie ramowego planu nauczania, w którym określono minimalny wymiar godzin z danego przedmiotu, dyrektor w szkolnym planie nauczania musi określić tygodniowy wymiar godzin każdego przedmiotu realizowanego w oddziałach. Dla liceum ogólnokształcącego przyjęto zasadę, że przy jednej godzinie tygodniowo w ciągu roku zrealizuje się przynajmniej 30 godzin zajęć. Określenie minimalnego wymiaru godzin na „co najmniej 30 godzin” odpowiada więc w praktyce dawnemu zapisowi „1 godzina tygodniowo w trzyletnim cyklu nauczania”, minimalny wymiar 90 godzin -> to 3 godziny tygodniowo, ustalenie minimalnego wymiaru godzin na 300 godzin w cyklu -> to 10 godzin tygodniowo w trzyletnim okresie nauczania. Taką regułą przeliczeniową powinien przyjąć dyrektor opracowując szkolny plan nauczania.

PAMIĘTAJ:

w klasie I i II zostanie zapewne zrealizowanych więcej niż 30 godzin zajęć (przy zaplanowaniu w przydziale godzin i planie lekcji 1 godziny tygodniowo), ale w klasie III zapewne nie będzie można zrealizować 30 godzin.

PAMIĘTAJ:

po zrealizowaniu minimalnego wymiaru godzin określonego w ramowym planie nauczania pozostałe godziny należą do dyspozycji dyrektora i może on przeznaczyć je na realizację wybranych obowiązkowych zajęć. Pamiętajmy jednak, że skorzystanie z tej możliwości jest bardzo trudne organizacyjnie (zmiana przydziału godzin nauczycielom, zmiana planu lekcji) i programowo (zmiana w realizowanym programie nauczania).

Tygodniowy wymiar godzin w cyklu kształcenia

[ramowy plan nauczania]

Określony w ramowym planie nauczania odnosi się do wszystkich zajęć obowiązkowych uwzględnionych w rozporządzeniu w sprawie ramowych planów nauczania łącznie (bez podziału na przedmioty) i tym razem określony został bezwzględnie dla każdej klasy. Dotychczas obowiązywała zasada, że w klasie licealnej **nie można realizować więcej** niż 35 godzin tygodniowo wszystkich zajęć. Teraz określono, że obowiązkowe zajęcia edukacyjne organizowane na podstawie przepisów w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych (bez zajęć religii/etyki, wychowania do życia w rodzinie, zajęć języka mniejszości narodowej, etnicznej oraz regionalnego, zajęć sportowych w szkołach i oddziałach sportowych) muszą być zrealizowane **dokładnie w wymiarze** (w liceum ogólnokształcącym):

Klasa I	30 godzin
Klasa II	32 godziny
Klasa III	29 godzin

Dla klas dwujęzycznych w liceum ogólnokształcącym (dodatkowe godziny przeznaczone są na naukę drugiego języka nauczania):

Klasa I	33 godzin
Klasa II	35 godziny
Klasa III	32 godzin

Do tego należy dodać zajęcia realizowane na podstawie innych przepisów niż rozporządzenie w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych (religia/etyka, wdż, języka mniejszości narodowej, etnicznej oraz regionalnego, zajęć sportowych w szkołach i oddziałach sportowych oraz zajęć dodatkowych). Należy także dodać zajęcia dodatkowe realizowane za zgodą organu prowadzącego.

PAMIĘTAJ:

zajęcia realizowane na podstawie innych przepisów niż rozporządzenie o ramowych planach nauczania, zajęcia rewalidacyjne oraz zajęcia dodatkowe realizowane są ponad tygodniowy wymiar godzin dla klas określony w rozporządzeniu w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych.

Godziny do dyspozycji dyrektora

- godziny przeznaczone na zwiększenie obowiązkowych zajęć edukacyjnych wynikające z różnicy pomiędzy sumą godzin otrzymaną z pomnożenia tygodniowych wymiarów godzin dla kolejnych klas przez przez faktyczną liczbę tygodni, w których odbywają się obowiązkowe zajęcia edukacyjne w kolejnych latach, a sumą obowiązkowego minimalnego wymiaru godzin przeznaczonych na realizację przedmiotów w zakresie podstawowym, rozszerzonym, przedmiotów uzupełniających i zajęć z wychowawcą. Należy przy tym zwrócić uwagę, że termin „godziny do dyspozycji dyrektora” nie ogranicza się do godzin przyznanych przez dyrektora w tygodniowym planie nauczania, ale także obejmuje godziny w planie rocznym, które pozostaną po zrealizowaniu przedmiotów obowiązkowych w minimalnym wymiarze określonym przez prawo.
- tak zwane „godziny karciane” (wynikających z art. 42 ust. 2 pkt 2 lit. a i b ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela).

Oddziały dwujęzyczne

Nie został opracowany osobny ramowy plan nauczania dla oddziałów dwujęzycznych. Oznacza to, że oddziały dwujęzyczne będą funkcjonować w oparciu o ramowy plan nauczania dla liceum ogólnokształcącego [załącznik nr 7], w którym przewidziano dodatkowo 270 godzin [czyli 9 godzin tygodniowo w cyklu nauczania] na naukę drugiego języka nauczania. Za zgodą organu prowadzącego do roku szkolnego 2014/15 włącznie może być prowadzona klasa wstępna w liceach ogólnokształcących z oddziałami dwujęzycznymi.

Klasa wstępna

Może być zorganizowana w liceach z oddziałami dwujęzycznymi po uzyskaniu zgody organu prowadzącego.

Tygodniowy wymiar godzin obowiązkowych zajęć edukacyjnych i zajęć z wychowawcą:

Klasa wstępna	28 godzin

Minimalny wymiar godzin obowiązkowych zajęć edukacyjnych realizowanych w klasie wstępnej:

przedmioty	ramowy plan nauczania	szkolny plan nauczania
	minimalny wymiar godzin w okresie nauczania	tygodniowy wymiar godzin w okresie nauczania
język polski	65 godzin	2 godz. tygodniowo
język obcy nowożytny będący drugim językiem nauczania	640 godzin	21 godz. tygodniowo
matematyka	65 godzin	2 godz. tygodniowo
wychowanie fizyczne	95 godzin	3 godz. tygodniowo
zajęcia z wychowawcą	30 godzin	1 godz. tygodniowo

Zajęcia w grupach

grupa oddziałowa: utworzona jest z uczniów tego samego oddziału, np. grupa 1 klasy II A i grupa 2 klasy II A,

grupa międzyoddziałowa: utworzona jest z uczniów różnych oddziałów tej samej klasy, czyli np. z uczniów klas III A i III B,

grupa międzyklasowa: utworzona jest z uczniów różnych klas (i oddziałów) np. chłopcy z klasy II A i klasy III B,

grupa międzyszkolna: utworzona jest z uczniów oddziałów z różnych szkół np. uczniowie z klasy II A z LO nr X i klasy II B z LO nr XX.

Podział na grupy musi być dokonany w przypadku zajęć obowiązkowych:

- wymagających prowadzenia ćwiczeń laboratoryjnych (**fizyka, chemia, biologia**): grupy oddziałowe,
- **informatyki**: grupy oddziałowe lub międzyoddziałowe,
- **języka obcego nowożytnego** oraz **wychowania fizycznego**: grupy oddziałowe, międzyoddziałowe lub międzyklasowe.

Podział na grupy w przypadku zajęć obowiązkowych jest obowiązujący na identycznych zasadach także na:

- **zajęciach w zakresie rozszerzonym**: grupy oddziałowe lub międzyoddziałowe, a za zgodą organu prowadzącego grupy międzyszkolne.

Zakres podstawowy

zajęcia ujęte w podstawie programowej w zakresie podstawowym nauczane w liceum ogólnokształcącym są programową kontynuacją tych samych zajęć realizowanych w gimnazjum.

W zakresie podstawowym realizowane są następujące przedmioty:

język polski, 2 języki obce, wiedza o kulturze, historia, wiedza o społeczeństwie, podstawy przedsiębiorczości, geografia, biologia, chemia, fizyka, matematyka, informatyka, wychowanie fizyczne, edukacja dla bezpieczeństwa.

Z tego wyłącznie w zakresie podstawowym są nauczane:

wiedza o kulturze, edukacja dla bezpieczeństwa, podstawy przedsiębiorczości, wychowanie fizyczne.

Zakres rozszerzony

W liceum ogólnokształcącym każdy uczeń musi zrealizować od 2 do 4 przedmiotów ujętych w podstawie programowej w zakresie rozszerzonym.

Podstawę programową w zakresie rozszerzonym ustalono dla:

języka polskiego, języków obcych nowożytnych, historii, geografii, biologii, chemii, fizyki, historii muzyki, historii sztuki, języka łacińskiego i kultury antycznej, filozofii, wiedzy o społeczeństwie, matematyki, informatyki,

z tego wyłącznie w zakresie rozszerzonym mogą być nauczane:

historia muzyki, historia sztuki, język łaciński i kultura antyczna, filozofia.

Każdy uczeń powinien mieć prawo wyboru przedmiotów nauczanych w zakresie rozszerzonym – oczywiście w ramach organizacji określonej przez dyrektora szkoły.

Dyrektor organizując nauczanie, w tym ustalając przedmioty nauczane w szkole w zakresie rozszerzonym, musi:

zasięgnąć opinii rady szkoły, a jeżeli rada szkoły nie została powołana: rady pedagogicznej, rady rodziców i samorządu uczniowskiego,
uwzględnić możliwości organizacyjne, kadrowe i finansowe szkoły oraz zainteresowania uczniów.

PAMIĘTAJ:

zajęcia realizowane w zakresie rozszerzonym organizuje dyrektor. Zajęcia muszą być tak zorganizowane, aby umożliwić każdemu uczniowi wybór od 2 do 4 przedmiotów realizowanych w zakresie rozszerzonym. Prawo nie narzuca czasu organizacji nauczania w zakresie rozszerzonym (jeżeli jednak w zakresie rozszerzonym będą realizowane: język polski, język obcy lub matematyka, to realizacja tych przedmiotów powinna rozpocząć się już w klasie I). Dyrektor może zorganizować nauczanie przed rozpoczęciem przez ucznia nauki w szkole lub też przed II klasą po rozpoznaniu zainteresowań uczniów, którzy są w szkole w I klasie. Wydaje się, że w małych szkołach, które nie mogą zapewnić swoim uczniom wyboru pełnej gamy przedmiotów nauczanych w zakresie rozszerzonym właściwe będzie zaproponowanie przedmiotów nauczanych w zakresie rozszerzonym przed rozpoczęciem przez ucznia nauki w klasie I, aby uczeń mógł wybrać klasę i szkołę z odpowiadającymi mu rozszerzeniami. Tylko duże szkoły lub szkoły ze sprecyzowaną tradycją w zakresie nauczania konkretnych przedmiotów w zakresie rozszerzonym mogą sobie pozwolić na organizację nauczania w zakresie rozszerzonym od klasy II w przekonaniu, że zaproponują wszystkim uczniom możliwość wyboru interesujących ich przedmiotów.

Przedmioty uzupełniające

stanowią gwarancje ogólnokształcącego charakteru nauczania w liceum.

Ustalono w związku z tym regułę, że jeśli uczeń nie realizuje w zakresie rozszerzonym historii -> zobowiązany jest do realizacji przedmiotu uzupełniającego **historia i społeczeństwo**, jeśli zaś nie realizuje w zakresie rozszerzonym przynajmniej jednego przedmiotu przyrodniczego (geografia, fizyka, biologia lub chemia) -> zobowiązany jest do realizacji przedmiotu uzupełniającego **przyroda**. Jeśli uczeń realizuje w zakresie rozszerzonym historię i przynajmniej jeden przedmiot przyrodniczy -> nie jest zobowiązany do realizacji żadnego przedmiotu uzupełniającego (ale może go realizować, jeśli dyrektor szkoły, po zasięgnięciu opinii uczniów uzna, że jest to właściwe).

Dodatkowo przedmioty uzupełniające umożliwiają uatrakcyjnienie oferty szkoły poprzez wprowadzenie do niej przedmiotów, dla których nie określono podstawy programowej, co daje olbrzymią swobodę dyrektorom i nauczycielom.

Wprowadzając do planu nauczania przedmiotu uzupełniającego (z wyjątkiem przedmiotów uzupełniających wprowadzonych do planu nauczania z mocy prawa: historii

i społeczeństwa lub przyrody) dyrektor musi zasięgnąć opinii uczniów oddziału (grupy oddziałowej lub międzyoddziałowej), którzy będą realizowali przedmiot uzupełniający.

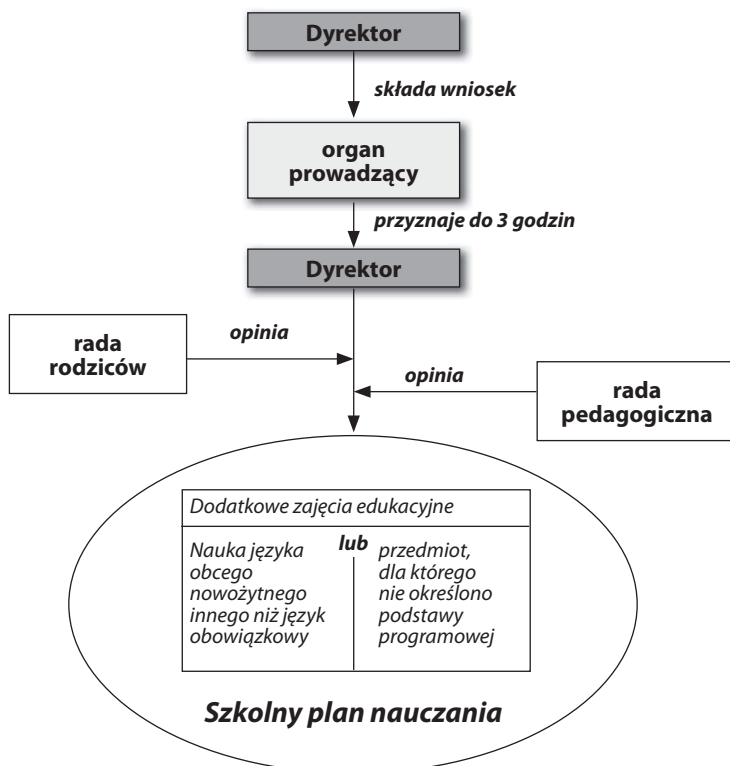
Przedmiotami uzupełniającymi w liceum ogólnokształcącym są: historia i społeczeństwo, przyroda, ekonomia w praktyce, zajęcia artystyczne, przedmiot, dla którego nie określono podstawy programowej, ale opracowany przez szkołę program został włączony do szkolnego zestawu programów nauczania.

Dodatkowe zajęcia edukacyjne

organ prowadzący, na wniosek dyrektora szkoły, może przyznać nie więcej niż 3 godziny dodatkowo dla każdego oddziału w danym roku szkolnym (a w szkołach w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich od 6 do 12 godzin) między innymi na realizację dodatkowych zajęć edukacyjnych:

- z języka obcego nowożytnego innego niż język obcy nowożytny nauczany obowiązkowo w szkole;
- zajęcia edukacyjne, dla których nie została ustalona podstawa programowa, lecz program nauczania tych zajęć został włączony do szkolnego zestawu programów nauczania.

Po zasięgnięciu opinii rady pedagogicznej i rady rodziców dyrektor może wprowadzić zajęcia dodatkowe do szkolnego planu nauczania i wtedy udział uczniów w tych zajęciach jest obowiązkowy.

Podstawowe reguły tworzenia szkolnego planu nauczania

Poniższe powinno być związane i – w miarę możliwości – w tabelkach, w których zamieszczone zostałyby podstawowe informacje dotyczące zasady obowiązującej przy układaniu szkolnego planu nauczania. W tabelkach będzie, ale krótko – nie zawsze, bo być nie może. Nie ma takiej możliwości, aby zmieścić zasady układania szkolnego planu nauczania w poręcznej tabelce, którą można przywiesić nad biurkiem, wprost przed oczami, aby łatwo się do niej odwołać przy pracy. Tabela tak, ale nie jedna, bo reguł dotyczących szkolnego planu nauczania jest zbyt dużo- choćby różna liczebność grup na różnych zajęciach.

Zadaniem dyrektora jest stworzenie szkolnego planu nauczania nie tylko zgodnego z regułami i wszystkimi przepisami, ale także w optymalny sposób zaspakajającego potrzeby uczniów i nauczycieli, bo nowe ramowe plany nauczania dają taką możliwość.

PAMIĘTAJ:

- celem tego rozdziału jest zebranie wszystkich reguł obowiązujących przy układaniu szkolnego planu nauczania w liceum ogólnokształcącym i przedstawieniu ich w postaci tabel,
- układ treści tego rozdziału dostosowany został do kolejnych etapów tworzenia szkolnego planu nauczania: 1. podstawowe reguły, 2. poziom podstawowy, 3. poziom rozszerzony, 4. uzupełnienie godzin (w tym przydział przedmiotów uzupełniających), 5. podział na grupy, 6. inne zajęcia obowiązkowe (w tym wychowanie do życia w rodzinie, religia/etyka, zajęcia rewalidacyjne), 7. Godziny (czy zajęcia) dodatkowe.

1. Podstawowe reguły

TABELA 1.1: Informacje wstępne niezbędne do opracowania szkolnego planu nauczania

Składniki szkolnego planu nauczania	
	1 obowiązkowe zajęcia edukacyjne organizowane na podstawie przepisów w sprawie ramowego planu nauczania w szkołach publicznych zakres podstawowy, zakres rozszerzony, przedmioty uzupełniające
Inne zajęcia	2 wychowanie do życia w rodzinie
	3 religia/etyka
	4 nauka języka mniejszości narodowej, etnicznej i języka regionalnego
	5 zajęcia rewalidacyjne
	6 zajęcia organizowane w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej
	7 dodatkowe zajęcia edukacyjne

Tygodniowy wymiar godzin obowiązkowych zajęć edukacyjnych			
<i>Ustalony wymiar godzin obowiązkowych zajęć, który musi być zrealizowany w każdej klasie.</i>		typowy oddział	oddział dwujęzyczny
	Kl. wstępna (jeżeli jest organizowana)		28 godzin
	Klasa I	30 godzin	33 godziny
	Klasa II	32 godziny	35 godzin
	Klasa III	29 godzin	32 godziny
	<i>Razem</i>	91 godzin	100 godzin a z klasą wstępną 128 godzin
Wymiar zakresu podstawowego, rozszerzonego oraz przedmiotów uzupełniających			
	minimalny wymiar godzin	tygodniowy wymiar godzin	
zakres podstawowy	1830	61	
zakres rozszerzony	870	29	od 2 do 4 przedmiotów
przedmioty uzupełniające			
wolna godzina dyrektorska	30	1	<i>może być dodana do zakresu podstawowego, rozszerzonego lub do przedmiotów uzupełniających</i>
	2730	91	
Przeliczanie minimalnego wymiaru godzin na tygodniowy wymiar godzin			
• W ramowym planie nauczania określono minimalny wymiar godzin; • W szkolnym planie nauczania należy określić tygodniowy wymiar godzin; • Przeliczenie: 30 godz. minimalnego wymiaru godzin = 1 godz. tygodniowego wymiaru godzin			

2. Zajęcia obowiązkowe realizowane w zakresie podstawowym

TABELA 2.1: Wymiar godzin przedmiotów nauczanych w zakresie podstawowym

	ramowy plan nauczania	szkolny plan nauczania
	minimalny wymiar godzin w okresie nauczania	tygodniowy wymiar godzin w okresie nauczania
W klasie I:		
historia	60 godz.	2 godz.
podstawy przedsiębiorczości	60 godz.	2 godz.
wiedza o kulturze	30 godz.	1 godz.
wiedza o społeczeństwie	30 godz.	1 godz.
geografia	30 godz.	1 godz.
biologia	30 godz.	1 godz.
chemia	30 godz.	1 godz.
fizyka	30 godz.	1 godz.
informatyka	30 godz.	1 godz.
edukacja dla bezpieczeństwa	30 godz.	1 godz.

Przez 3 lata nauki:			
język polski	360 godz.	12 godz.	
dwa języki obce	450 godz.	15 godz.	
drugi język nauczania	270 godz.	9 godz.	oddział dwujęzyczny
matematyka	300 godz.	10 godz.	
wychowanie fizyczne	270 godz.	9 godz.	
godzina z wychowawcą	90 godz.	3 godz.	

TABELA 2.2: Zasady przydziału godzin na realizację zakresu podstawowego

Zajęcia obowiązkowe: zakres podstawowy
Obowiązujące reguły: • Na realizację zakresu podstawowego przeznaczono 61 godzin tygodniowo w cyklu;   • Większość przedmiotów w zakresie podstawowym należy zrealizować w klasie I;   • Przez 3 lata naucza się w zakresie podstawowym: języka polskiego, 2 języków obcych, matematyki, wychowania fizycznego, zajęcia z wychowawcą;   • Na realizację dwóch obowiązkowych języków obcych nowożytnych ustalono wspólny wymiar godzin, który można dowolnie podzielić pamiętając przy tym o zapewnieniu możliwości zrealizowania przyjętych programów nauczania z tych języków;   • W oddziałach dwujęzycznych na naukę języka obcego, który jest drugim językiem nauczania przeznaczono dodatkowo 9 godzin tygodniowo w cyklu (minimalny wymiar 270 godzin).   Zadania dyrektora: • podzielenie godzin przeznaczonych na naukę języków obcych między dwa języki;   • ustalenie wymiaru języka polskiego, języków obcych, matematyki, który będzie realizowany w każdej klasie;   • zdecydować o przeznaczeniu tzw. „wolnej godziny”, czyli godziny dyrektorskiej, którą można przeznaczyć na realizację jednego z przedmiotów w zakresie podstawowym, rozszerzonym lub przedmiotu uzupełniającego.

TABELA 2.3: Rozkład przedmiotów w zakresie podstawowym w cyklu nauczania

			I	II	III	
			30	32	29	
		D	33	32	32	oddział dwujęzyczny
A	biologia		1			
	chemia		1			
	e. dla bezpieczeństwa		1			
	fizyka		1			
	geografia		1			
	historia		2			
	informatyka		1			
	p. przedsiębiorczości		2			
	wok		1			
wos		1				
C	B j. obcy (1)		3	3	3	
	B j. obcy (2)		2	2	2	
	j. polski		4	4	4	
	matematyka		4	3	3	
E	wf		3	3	3	
	zajęcia z wychowawcą		1	1	1	
		<i>razem</i>	29	16	16	

D	j. obcy (2 język)	3	3	3	oddział. dwujęzyczny
	razem	32	19	19	
wyjaśnienia:					
A	liczba godzin oraz realizacja w I klasie jest obowiązkowa, nie można nic zmienić				
B	na naukę dwóch języków obcych przeznaczono przynajmniej 450 godzin w cyklu, co daje 15 godzin tygodniowo. Nie podzielono tych godzin między języki -> podział godzin między dwa języki należy do kompetencji dyrektora. Proponowany podział godzin: 9 godz. na pierwszy język i 6 godz. na drugi, jest typowy, ale nieobowiązkowy.				
C	Są to przedmioty obowiązkowe, które są nauczone przez 3 lata. Nie określono liczby godzin, które trzeba zrealizować w I, II i III klasie -> podział liczby godzin między klasy należy do kompetencji dyrektora. Proponowany przez mnie podział jest typowy, ale nie obowiązkowy. Np. język polski w zakresie podstawowym należy nauczać w wymiarze przynajmniej 12 godzin tygodniowo w cyklu, w tej sytuacji klasycznym podziałem jest układ: 4 godziny w I klasie, 4 w II i 4 w III, ale nie jest to obowiązkowe, równie dobrze można zastosować podział: 5 godz. w I klasie, 2 godz. w II klasie i 5 godz. w III. -> ograniczeniem dla dyrektora są tylko nieprzekraczalne limity godzin przeznaczonych na realizację obowiązkowych zajęć w I, II i III klasie.				
D	obowiązuje tylko w oddziałach dwujęzycznych				
E	Są to przedmioty obowiązkowe, które trzeba realizować przez trzy lata, w każdej klasie w tym samym wymiarze godzin.				

3. Zajęcia obowiązkowe – zakres rozszerzony i przedmioty uzupełniające

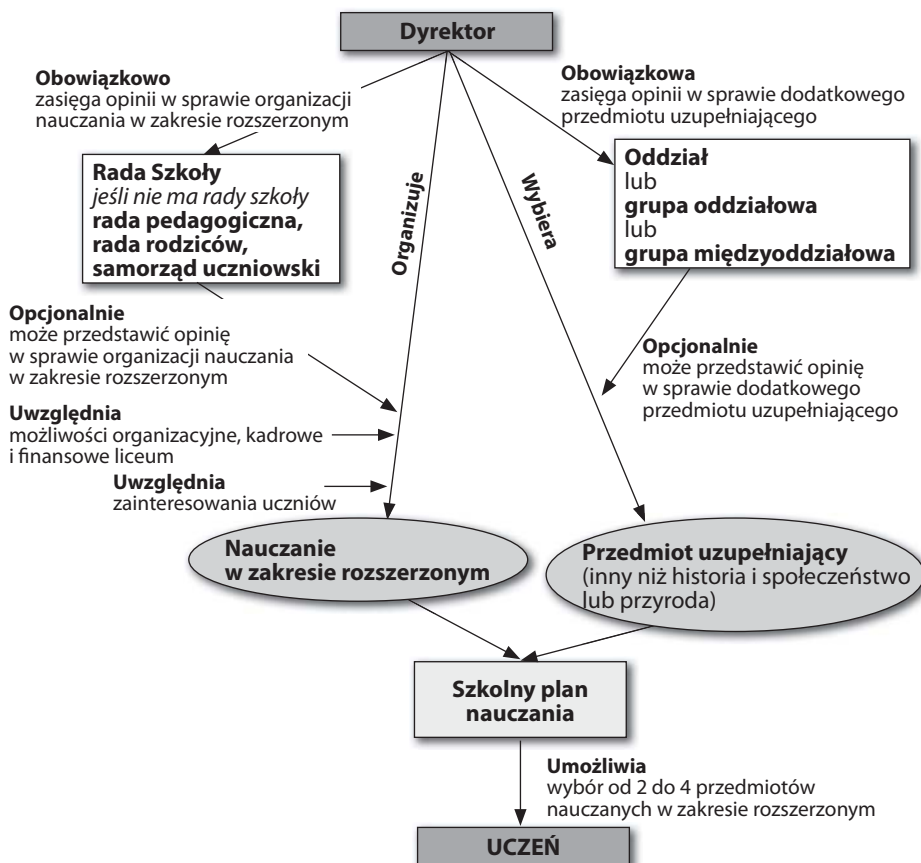
TABELA 3.1: Podstawowe reguły obowiązujące przy organizowaniu nauczania przedmiotów w zakresie rozszerzonym.

Zajęcia obowiązkowe: zakres rozszerzony i przedmioty uzupełniające	
Obowiązujące reguły:	
• Każdy uczeń musi realizować od 2 do 4 przedmiotów w zakresie rozszerzonym; • Przynajmniej jednym z przedmiotów nauczanych w zakresie rozszerzonym musi być: historia, geografia, fizyka, biologia, chemia; • Jeśli oddział (grupa oddziałowa, międzyoddziałowa) nie realizuje w zakresie rozszerzonym historii -> musi realizować przedmiot uzupełniający historia i społeczeństwo; • Jeśli oddział (grupa oddziałowa, międzyoddziałowa) nie realizuje w zakresie rozszerzonym geografii, chemii, fizyki lub biologii -> musi realizować przedmiot uzupełniający przyroda; • Jeśli oddział (grupa oddziałowa, międzyoddziałowa) realizuje historię i jeden z przedmiotów przyrodniczych (geografię, chemię, fizykę lub biologię) -> wskazanym jest by realizowała inny (inne) przedmiot uzupełniający; • Na naukę przedmiotów w zakresie rozszerzonym oraz przedmiotów uzupełniających należy przeznaczyć co najmniej 870 godzin (29 godzin tygodniowo w cyklu nauczania); • Maksymalnie na naukę przedmiotów w zakresie rozszerzonym oraz przedmiotów uzupełniających można przeznaczyć 900 godzin (30 godzin tygodniowo w cyklu nauczania); • Większość przedmiotów w zakresie rozszerzonym należy realizować po zakończeniu ich realizacji w zakresie podstawowym, czyli od II klasy; • Następujące przedmioty w zakresie rozszerzonym można realizować równocześnie z poziomem podstawowym (także od I klasy): język polski, język obcy, matematyka; • Następujące przedmioty, które nie mają określonej podstawy programowej w zakresie podstawowym, można realizować od I klasy: język łaćski i kultura antyczna, historia sztuki, historia muzyki, filozofia.	

Zadania dyrektora:

- organizacja nauczania w zakresie rozszerzonym z uwzględnieniem zainteresowania uczniów oraz możliwości organizacyjnych, kadrowych i finansowych szkoły, aby umożliwić każdemu uczniowi realizację od 2 do 4 przedmiotów w zakresie rozszerzonym [zobacz: **Tabela 3.2: procedura organizowania nauczania w liceum w zakresie rozszerzonym**];
- rozdzielanie godzin przeznaczonych na nauczanie przedmiotów w zakresie rozszerzonym oraz uzupełniających między klasy;
- przydzielenie dodatkowych godzin (powyżej minimalnego wymiaru godzin określonego dla przedmiotów nauczanych w zakresie rozszerzonym oraz przedmiotów uzupełniających), aby wypełnić wymóg realizacji przynajmniej 870 godzin na danym etapie edukacyjnym w zakresie rozszerzonym lub przedmiotów uzupełniających oraz dostosować się do tygodniowego wymiaru godzin określonego w rozporządzeniu o ramowych planach nauczania dla klasy. Zadanie to można zrealizować poprzez zwiększenie liczby godzin przedmiotów realizowanych w wymiarze rozszerzonym lub uzupełniającym ponad minimalny wymiar godzin określony w rozporządzeniu lub dodaniu nowego przedmiotu uzupełniającego, w tym również takiego, dla którego nie ustalono podstawy programowej;
- decydowanie o przeznaczeniu godziny do dyspozycji dyrektora, którą można przeznaczyć na realizację jednego z przedmiotów w zakresie rozszerzonym lub przedmiotu uzupełniającego (można też przeznaczyć na realizację przedmiotu w zakresie podstawowym);

TABELA 3.2: Procedura organizowania nauczania w liceum w zakresie rozszerzonym oraz wprowadzenia do szkolnego planu nauczania przedmiotów uzupełniających.

Nauczanie w zakresie rozszerzonym

(Rozporządzenie w sprawie ramowych planów nauczania..., załącznik nr 7 ustęp 3):

- organizuje dyrektor,
- dyrektor zobowiązany jest zwrócić się o opinię do rady szkoły (jeśli rada szkoły nie została powołana -> do rady rodziców, rady pedagogicznej i samorządu uczniowskiego),
- rada szkoły (ewentualnie rada rodziców, rada pedagogiczna i samorząd uczniowski) nie są prawnie zobowiązani do przedstawienia swojej opinii, dyrektor musi się zwrócić o opinię, ale jeśli opinii nie otrzyma – nie powstrzymuje to procedury organizowania nauczania w zakresie rozszerzonym,
- opinia rady szkoły (ewentualnie rady rodziców, rady pedagogicznej i samorządu uczniowskiego) nie jest dla dyrektora wiążąca,
- dyrektor musi uwzględnić możliwości organizacyjne, kadrowe i finansowe szkoły,
- dyrektor musi uwzględnić zainteresowania uczniów,
- termin: nie określono terminu, kiedy dyrektor musi zorganizować nauczanie w zakresie rozszerzonym -> może to zrobić przed rozpoczęciem przez uczniów realizacji kolejnego etapu edukacyjnego lub dopiero wówczas, gdy uczniowie są już w szkole, czyli od II klasy.

Przedmiot uzupełniający, dla którego nie określono podstawy programowej, lecz program nauczania tego przedmiotu został włączony do szkolnego zestawu programów nauczania

(Rozporządzenie w sprawie ramowych planów nauczania..., załącznik nr 7 ustęp 11):

- wybiera dyrektor szkoły,
- dyrektor musi zasięgnąć opinii uczniów oddziału (grupy oddziałowej lub grupy międzyoddziałowej, ewentualnie grupy międzyszkolnej), który będzie realizował dodatkowy przedmiot uzupełniający,
- opinia uczniów nie jest dla dyrektora wiążąca,
- termin: dodatkowy przedmiot uzupełniający może zostać dodany do szkolnego planu nauczania dopiero po rozpoczęciu przez ucznia nauki (-> koniecznością zasięgnięcia opinii uczniów oddziału, grupy oddziałowej lub międzyoddziałowej, ewentualnie międzyszkolnej, w której będzie realizowany).

TABELA 3.3: Wymiar godzin przedmiotów nauczanych w zakresie rozszerzonym

	ramowy plan nauczania minimalny wymiar godzin w okresie nauczania	szkolny plan nauczania tygodniowy wymiar godzin w okresie nauczania
Można realizować po zrealizowaniu poziomu podstawowego (w zasadzie od klasy II)		
historia	240 godz.	8 godz.
geografia	240 godz.	8 godz.
biologia	240 godz.	8 godz.
chemia	240 godz.	8 godz.
fizyka	240 godz.	8 godz.
wiedza o społeczeństwie	180 godz.	6 godz.
informatyka	180 godz.	6 godz.
Można realizować równoległe z poziomem podstawowym (od klasy I)		
język polski	240 godz.	8 godz.
język obcy	180 godz.	6 godz.
matematyka	180 godz.	6 godz.
Nie mają poziomu podstawowego (można realizować od klasy I)		
historia muzyki	240 godz.	8 godz.
historia sztuki	240 godz.	8 godz.
język łaciński i kultura antyczna	240 godz.	8 godz.
filozofia	240 godz.	8 godz.

TABELA 3.4: Wymiar godzin przedmiotów uzupełniających

	ramowy plan nauczania	szkolny plan nauczania
	minimalny wymiar godzin w okresie nauczania	tygodniowy wymiar godzin w okresie nauczania
historia i społeczeństwo	120 godz.	4 godz.
przyroda	120 godz.	4 godz.
zajęcia artystyczne	30 godz.	1 godz.
ekonomia w praktyce	30 godz.	1 godz.
inny przedmiot ¹	nie określono minimalnego wymiaru godzin	nie określono minimalnego wymiaru godzin

4. Podział na grupy

TABELA 4.1: Reguły podziału na grupy

OBOWIĄZKOWY PODZIAŁ NA GRUPY			
zajęcia	typ grup	I. uczniów	dodatkowe reguły
fizyka, chemia, biologia	oddziałowe		w klasach liczących więcej niż 30 uczniów, na nie więcej niż połowie obowiązkowych zajęć
informatyka	oddziałowe międzyoddziałowe	do 24	liczba uczniów w grupie nie może być większa niż liczba komputerów w pracowni
wychowanie fizyczne	oddziałowe międzyoddziałowe międzyklasowe międzyszkolne	do 26	można tworzyć grupy koedukacyjne, grupy międzyszkolne można tworzyć tylko w zespołach szkół
język obcy	oddziałowe międzyoddziałowe międzyklasowe	do 24	należy uwzględnić stopień zaawansowania znajomości języka obcego
edukacja dla bezpieczeństwa	oddziałowe		w klasach liczących więcej niż 30 uczniów, za zgodą organu prowadzącego, podczas ćwiczeń w zakresie pierwszej pomocy
OPCJONALNY PODZIAŁ NA GRUPY (MOŻLIWI, ALE NIE JEST KONIECZNY)			
przedmioty realizowane w zakresie rozszerzonym oraz uzupełniające	oddziałowe międzyoddziałowe międzyszkolne		grupy międzyszkolne można tworzyć za zgodą organu prowadzącego
dodatkowe zajęcia edukacyjne	oddziałowe międzyoddziałowe międzyklasowe		podział na grupy możliwy za zgodą organu prowadzącego

¹ Przedmiot, dla którego nie opracowano podstawy programowej, ale opracowany przez szkołę program został włączony do szkolnego zestawu programów nauczania.

INNE REGUŁY			
w oddziałach integracyjnych i specjalnych (minimum 3 uczniów niepełnosprawnych)			
język obcy, informatyka, fizyka, chemia, biologia.		od 5,	
wychowanie fizyczne		od 5, nie więcej niż w przepisach w sprawie ramowych statutów szkół publicznych	

5. Zajęcia edukacyjne organizowane na podstawie innych przepisów niż rozporządzenie o ramowych planach nauczania

TABELA 5.1 Zajęcia edukacyjne organizowane na podstawie innych przepisów niż rozporządzenie w sprawie ramowych planów nauczania oraz zajęcia dodatkowe

Nazwa zajęć	Forma zajęć	Wymiar zajęć	Warunek organizacji
wychowanie do życia w rodzinie	w ramach oddziału, w tym 5 godzin w grupach	14 godzin w każdej klasie	jeśli rodzice lub pełnoletni uczniowie nie zrezygnują z udziału w zajęciach.
religia/etyka	w ramach oddziału lub grupy oddziałowej (minimum 7 osób)	6 godzin tygodniowo w cyklu, po 2 godziny w każdej klasie	na wniosek rodziców ewentualnie pełnoletniego ucznia
język mniejszości narodowej (etnicznej lub język regionalny, zajęcia historii i kultury mniejszości	w ramach oddziału lub grupy oddziałowej (minimum 14 uczniów), ewentualnie w grupach międzyoddziałowych (minimum 7 uczniów) lub międzyklasowych (minimum 3 uczniów)	na podstawie odrębnych przepisów	na pisemny wniosek rodziców
wsparcie psychologiczno-pedagogiczne	w grupach zajęcia: o charakterze terapeutycznym (do 10 osób), socjoterapeutyczne (do 10 osób), rozwijające uzdolnienia (do 8 osób), dydaktyczno-wyrównawcze (do 8 osób), korekcyjno-kompensacyjne (do 5 osób), logopedyczne (do 4 osób).	brak określonego wymiaru godzin	z godzin dyrektorskich (przy ich braku z godzin sfinansowanych przez organ prowadzący) na podstawie planu działań wspierających
zajęcia rewalidacyjne	indywidualne	po 2 godziny tygodniowo w każdej klasie	na podstawie indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego opracowanego dla każdego ucznia z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego

6. Zajęcia dodatkowe

TABELA 6.1 Dodatkowe zajęcia edukacyjne

Na wniosek dyrektora szkoły – organ prowadzący może przyznać do 3 godzin tygodniowo w danym roku szkolnym dla oddziału (grupy międzyoddziałowej lub grupy międzyklasowej) na:

- okresowe lub roczne zwiększenie liczby wybranych obowiązkowych zajęć edukacyjnych,
- realizację dodatkowych zajęć edukacyjnych:
  - o zajęcia z języka obcego nowożytnego innego niż nauczany obowiązkowo w szkole,
  - o zajęcia edukacyjne, dla których nie ustalono podstawy programowej, lecz program nauczania tych zajęć został włączony do szkolnego zestawu programów nauczania.

Nazwa zajęć	Forma zajęć	Wymiar zajęć	Warunek organizacji
Dodatkowe zajęcia edukacyjne	W ramach oddziału, grupy międzyoddziałowej lub międzyklasowej	Za zgodą organu prowadzącego do 3 godzin na oddział w danym roku szkolnym	• z inicjatywy dyrektora, za zgodą organu prowadzącego, • po zasięgnięciu opinii rady pedagogicznej i rady rodziców dodatkowe zajęcia mogą zostać włączone do szkolnego planu nauczania i wtedy udział w tych zajęciach będzie obowiązkowy dla uczniów.

Szkolny plan nauczania: zajęcia obowiązkowe

Jak wszyscy dyrektorzy obawiałem się nowych ramowych planów nauczania, zwłaszcza wtedy, gdy ich nie znałem. Gdy już zapoznałem się z nowymi propozycjami – musiałem przyznać, że nie są złe. Każdy z nas może mieć swoje uwagi i coś chciałby ulepszyć- przyjęte rozwiązania, chociaż mają swoje ograniczenia, dają olbrzymie możliwości organizacyjne. Musimy tylko umieć z tego skorzystać.

Poniżej przedstawiam propozycję opracowania szkolnego planu nauczania zawierającą przykłady konkretnych rozwiązań. Opracowywanie planu nauczania przedstawiłem w postaci kolejnych kroków, które trzeba wykonać i dodatkowo podzieliłem je na dwie części:

- 1. to **co trzeba** zrobić przed przyjęciem uczniów do szkoły (PRZED ROZPOCZĘCIEM NAUKI)*
- 2. to **co można** zrobić już po przyjęciu uczniów do szkoły, gdy są w I klasie (PO PIERWSZEJ KLASIE).*

*Zyskujemy bowiem taką możliwość, aby tworzenie szkolnego planu nauczania podzielić na dwie części i decyzję o przydziale godzin przeznaczonych na nauczanie w zakresie rozszerzonym **podjąć dopiero po I klasie (z wyjątkiem jęz. polskiego, jęz. obcego nowożytnego i matematyki).***

Twórcy prawa nas w tym względzie do niczego nie zobowiązują, stwarzają nam tylko taką możliwość. W przypadku organizacji nauczania w zakresie rozszerzonym mamy zasięgnąć opinii uczniów z samorządu i nie musimy odwoływać się do opinii uczniów, dla których organizujemy nauczanie. W przypadku przedmiotów uzupełniających, dla których nie ustalono podstawy programowej, wymagana jest opinia uczniów oddziału (lub grupy oddziałowej, międzyoddziałowej, międzyklasowej), w którym ten przedmiot ma być realizowany. Można jednak przyjęc, że uczniowie, którzy podczas naboru wybrali zaproponowane im rozszerzenia oraz przedmioty uzupełniające wyrazili w ten sposób swoją opinię o przedmiotach rozszerzonych oraz przedmiotach uzupełniających. Przepisy rozporządzenia o ramowych planach nauczania pozostawiły więc dyrektorom swobodę w wyborze czasu organizacji zajęć w zakresie rozszerzonym i przedmiotów uzupełniających.

PAMIĘTAJMY:

- Czynności opisane w części PRZED ROZPOCZĘCIEM NAUKI muszą być wykonane przed naborem (organizacja nauczania w klasie I).
- Czynności opisane w części PO PIERWSZEJ KLASIE mogą być wykonane w I klasie i realizowane od II klasy, ale także można to zrobić przed naborem.

Przed rozpoczęciem nauki

KROK 1: Przydział godzin: zajęcia obowiązkowe w zakresie podstawowym.

Zacznijmy od rozdzielenia godzin przeznaczonych na realizację zajęć obowiązkowych w zakresie podstawowym. W tym momencie mamy najmniej swobody, więc na tym etapie prac nie ma sensu się nad tym zastanawiać. Oczywiście mamy swobodą w odniesieniu

do podziału godzin przeznaczonych na naukę języków obcych lub też rozdzielenia godzin języka polskiego, języka obcego i matematyki między klasy, ale tym możemy się zająć później, gdy nasz plan zostanie już opracowany i wtedy będziemy mogli zająć się dopracowaniem szczegółów. Teraz potraktujmy zajęcia w zakresie podstawowym jako formę, która ma wyznaczyć zakres naszej swobody przy planowaniu nauczania w zakresie podstawowym i przedmiotów uzupełniających. Dlatego proponuję na tym etapie prac podział najprostszy, czyli równy (w przypadku przedmiotów, które można nauczać przez 3 lata).

	I	II	III	
	30	32	29	
	33	35	32	o. dwujęzyczne
biologia	1			
chemia	1			
e. dla bezpieczeństwa	1			
fizyka	1			
geografia	1			
historia	2			
informatyka	1			
p. przedsiębiorczości	2			
wok	1			
wos	1			
j. obcy (1)	3	3	3	
j. obcy (2)	2	2	2	
j. polski	4	4	4	
matematyka	4	3	3	
wf	3	3	3	
zajęcia z wych.	1	1	1	
<i>razem</i>	29	16	16	
j. obcy (2 język)	3	3	3	o. dwujęzyczne
<i>razem</i>	32	19	19	
do wykorzystania	1	16	13	

KROK 2: Przeznaczenie wolnej godziny dyrektorskiej w klasie I.

Jeżeli zamierzamy zaplanować nauczanie w zakresie rozszerzonym od klasy II (po zapoznaniu się z opiniami i rozpoznaniu zainteresowań uczniów w klasie I) pewnym problemem staje się jedna godzina w I klasie, którą trzeba zagospodarować jeszcze przed rozpoczęciem przez uczniów nauki. Możemy to zrobić na kilka sposobów:

- **Przeznaczmy 1 godzinę na wybrany przedmiot nauczany w zakresie podstawowym.** Wady: do podziału na przedmioty rozszerzone i uzupełniające od II klasy pozostanie nam już tylko 29 godzin, a do zastosowania niektórych wariantów rozszerzeń potrzebnych jest 30 godzin, które można przeznaczyć na rozszerzenia [patrz -> **krok 3, wariant 1 i 2**].
- **Przesuwamy do klasy pierwszej 1 godzinę przedmiotu nauczanego w zakresie podstawowym, który można nauczać przez 3 lata** (język polski, język obcy, matematyka). W pierwszym kroku proponowałem równy podział godzin przeznaczonych na nauczanie przedmiotów w zakresie podstawowym, które mogą być nauczane

przez 3 lata (np. po 4 godziny języka polskiego). Teraz możemy to zmodyfikować. Np. możemy zrealizować 5 godzin języka polskiego w I klasie i 3 godziny w II lub np. wprowadzić w I klasie drugi język obcy w wymiarze 3 godzin, a w III klasie pozostawić jedną godzinę. Cała pula godzin przeznaczonych na przedmioty rozszerzone i uzupełniające wraz z tą godziną pozostaje nam w takiej sytuacji do dyspozycji do podziału od II klasy. Możemy także przeznaczyć później „wolną godzinę” na przedmiot nauczany w zakresie podstawowym (oczywiście tylko z puli przedmiotów, które mogą być nauczane także w II klasie, czyli: j. polski, matematyka, j. obcy, wf).

- **Od I klasy rozszerzamy jeden przedmiot i przeznaczamy na jego realizację godzinę dyrektorską w I klasie.** W II klasie przydzielamy pozostałe godziny przeznaczone na rozszerzenia i uzupełnienia. Np. moja szkoła wyspecjalizowała się w nauczaniu przedmiotów ścisłych – mogą więc przyjąć, że w każdej klasie będzie rozszerzona matematyka i zacząć od I klasy realizować rozszerzoną matematykę z wykorzystaniem „wolnej godziny”. Pozostałe godziny przeznaczone na rozszerzenia przydzielć dopiero w II klasie. **Pamiętajmy: od klasy I możemy nauczać w zakresie rozszerzonym tylko te przedmioty, które nie mają określonego zakresu podstawowego dla liceum lub przedmiotu, których zakres rozszerzony i podstawowy można realizować równocześnie.**
- Możemy też przyjąć, że dana klasa będzie klasą ścisłą i nie przewidujemy rozszerzenia historii w tej klasie, a w konsekwencji do naszej organizacji musimy wprowadzić przedmiot uzupełniający historia i społeczeństwo i realizację tego przedmiotu możemy rozpocząć od klasy I przeznaczając na ten cel m.in. tzw. „wolną godzinę”, czyli jedną godzinę dyrektorską, którą można przeznaczyć na realizację przedmiotu obowiązkowego w zakresie rozszerzonym lub podstawowym. Oczywiście, trudniej będzie zastosować to rozwiązanie w przypadku klas humanistycznych.

	I	II	III
	30	32	29
biologia	1		
chemia	1		
e. dla bezpieczeństwa	1		
fizyka	1		
geografia	1		
historia	2		
informatyka	1		
p. przedsiębiorczości	2		
wok	1		
wos	1		
historia i społeczeństwo	1	2	1
j. obcy (1)	3	3	3
j. obcy (2)	2	2	2
j. polski	4	4	4
matematyka	4	3	3
wf	3	3	3
godz. wych.	1	1	1
<i>razem</i>	30	18	17
do wykorzystania	0	14	12

Po klasie pierwszej

KROK 3: Strategia wykorzystania godzin przeznaczonych na rozszerzenia i przedmioty uzupełniające.

Przed przystąpieniem do zaplanowania organizacji nauczania z uwzględnieniem przedmiotów rozszerzonych, które zostaną zaproponowane uczniom, należy zrozumieć możliwości organizacyjne, które dały nam nowe ramówki i przemyśleć strategię ich wykorzystania. Nie jest to wcale takie proste, gdyż obecne ramówki dają nam duże możliwości, a im więcej mamy swobody – tym trudniej podjąć ostateczną decyzję. Aby ułatwić zrozumienie zasad działania nowego systemu – przygotowałem 5 wariantów podziału godzin przeznaczonych na rozszerzenia oraz przedmioty uzupełniające, które ilustrują możliwości, jakie tworzy nowe rozporządzenie o ramowych planach nauczania. W pierwszej tabeli przedstawione zostały zaproponowane przeze mnie warianty podziału godzin w zapisie z wykorzystaniem minimalnego wymiaru godzin określony w ramowym planie nauczania, a w następnej tabeli te same warianty przeliczone na tygodniowy wymiar godzin stosowany w szkolnym planie nauczania. Ostatnia tabela ukazuje praktyczne zastosowanie przedstawionych wariantów, przy czym w tym miejscu nie interesowała mnie strona merytoryczna (właściwy wybór przedmiotów), ale przede wszystkim techniczno-ilościowe możliwości, które zyskaliśmy.

PAMIĘTAJ:

musimy nauczać w zakresie rozszerzonym od dwóch do czterech przedmiotów (jednym z nich musi być historia, biologia, geografia, chemia lub fizyka) i zawsze dysponujemy pulą od 29 do 30 godzin, które musimy przeznaczyć na przedmioty rozszerzone i uzupełniające (z tego jedną godzinę możemy przeznaczyć na podstawę).

1 przedmiot	
2 przedmiot	
3 przedmiot	
4 przedmiot	
1 przedmiot uzupełniający	
rozszerzenia + przedmioty uzupełniające	do wykorzystania

WARIANTY					
1	2	3	4	5	6
240	240	240	240	240	240
240	180	240	240	180	240
240	180	240			
180	180				
	120	120	120	120	
900	900	840	600	540	480
0	0	60	300	360	420

1 przedmiot	
2 przedmiot	
3 przedmiot	
4 przedmiot	
1 przedmiot uzupełniający	
rozszerzenia + przedmioty uzupełniające	do wykorzystania

WARIANTY					
1	2	3	4	5	6
8	8	8	8	8	8
8	6	8	8	6	8
8	6	8			
6	6				
	4	4	4	4	
30	30	28	20	18	16
0	0	2	10	12	14

	WARIANTY					
	1	2	3	4	5	6
1 przedmiot	historia	fizyka	biologia	biologia	fizyka	historia
2 przedmiot	geografia	matematyka	fizyka	chemia	matematyka	geografia
3 przedmiot	filozofia	informatyka	chemia			
4 przedmiot	WOS	j. angielski				
przedmiot uzupełniający		historia i społeczeństwo	historia i społeczeństwo	historia i społeczeństwo	historia i społeczeństwo	
rozs. + przedmioty uzupełniające	30	30	28	20	18	16
do wykorzystania	0	0	2	10	12	14

Strategia maksymalistyczna: 3 pierwsze warianty przedstawiają możliwość realizacji strategii polegającej na rozszerzaniu największej liczby przedmiotów.

Wariant 1: aby przeznaczyć maksymalną liczbę godzin, na przedmioty nauczane w zakresie rozszerzonym – musimy rozszerzyć historię oraz przynajmniej jeden z przedmiotów przyrodniczych (np. geografię). Nie musimy wówczas dodawać przedmiotu uzupełniającego (w związku z tym, że realizujemy w zakresie rozszerzonym historię -> nie musimy realizować przedmiotu uzupełniającego *historia i społeczeństwo*, w związku z tym, że realizujemy w zakresie rozszerzonym przedmiot przyrodniczy geografię -> nie musimy realizować przedmiotu uzupełniającego *przyroda*). Wówczas będziemy mogli wykorzystać całą pulę godzin przeznaczonych na rozszerzenie 4 przedmiotów w tym 3 przedmioty mogą być wybrane z puli przedmiotów, które musimy zrealizować w minimalnym wymiarze 240 godzin (8 godzin tygodniowo), a jeden z puli przedmiotów, które muszą być zrealizowane w minimalnym wymiarze 180 godzin (6 godzin).

Wariant 2: ilustruje sytuację, gdy musimy jednak uwzględnić w naszym planie nauczania przedmiot uzupełniający realizowany w minimalnym wymiarze 120 godzin (np. historię i społeczeństwo, gdyż nie realizujemy historii w zakresie rozszerzonym). Wówczas, jeśli koniecznie chcemy nauczać w zakresie rozszerzonym maksymalną dopuszczalną liczbę 4 przedmiotów – tylko jeden przedmiot może być wybrany z puli przedmiotów, których rozszerzenie musimy zrealizować w wymiarze co najmniej 240 godzin (8 godzin tygodniowo), a pozostałe 3 z puli przedmiotów, które w wersji rozszerzonej musimy nauczać w wymiarze 180 godzin (6 godzin tygodniowo). Pamiętajmy, że ograniczeniem dla nas jest granica 900 godzin na danym etapie edukacyjnym (30 godzin tygodniowo), które możemy przeznaczyć na przedmioty w zakresie rozszerzonym i przedmioty uzupełniające łącznie.

Wariant 3: przedstawia sytuację, gdy musimy zrealizować jeden z przedmiotów uzupełniających (w wymiarze co najmniej 120 godzin – 4 godziny tygodniowo), ale chcemy rozszerzać przedmioty, które musimy zrealizować w minimalnym wymiarze co najmniej 240 godzin (8 godzin tygodniowo). W takiej sytuacji musimy zredukować liczbę przedmiotów rozszerzonych do 3.

Strategia oszczędnościowa: warianty 4–6 ilustrują możliwości strategii polegającej na ograniczeniu liczby przedmiotów rozszerzonych do minimum ustalonego przez prawo (2), aby uzyskać dużą liczbę niewykorzystanych godzin. Niewykorzystane godziny można wtedy wprowadzić do planu nauczania w wybrany przez nas sposób np. na maksymalne rozszerzenie przedmiotów realizowanych w zakresie rozszerzonym lub też na uatrakcyjnienie oferty edukacyjnej przez realizację zajęć, dla których nie określono podstawy programowej, ale szkoła opracowała program nauczania.

Wariant 4: rozszerzyliśmy dwa przedmioty realizowane w minimalnym wymiarze 240 godzin (8 godzin w cyklu). W związku z tym, że wśród rozszerzonych przedmiotów nie uwzględniliśmy jednocześnie historii i przedmiotu przyrodniczego, musimy zrealizować także przedmiot uzupełniający historia i społeczeństwo (np. jeśli rozszerzyliśmy dwa przedmioty przyrodnicze) lub przyroda (jeśli rozszerzyliśmy np. historię i język polski) w minimalnym wymiarze 120 godzin (4 godziny tygodniowo). W ten sposób musimy zrealizować wybrane przedmioty w minimalnym wymiarze 600 godzin, do podziału pozostanie nam wówczas 300 godzin (czyli 10 godzin tygodniowo w cyklu).

Wariant 5: ilustruje sytuację, gdy rozszerzyliśmy najmniejszą, możliwą liczbę przedmiotów (czyli 2) i w najmniejszym możliwym wymiarze godzin: jeden w minimalnym wymiarze 180 godzin (6 godzin tygodniowo), drugi w wymiarze 240 godzin (8 godzin tygodniowo)². Musimy wtedy doliczyć do tego przedmiot uzupełniający historia i społeczeństwo lub przyroda (zależy od tego czy przedmiotem realizowanym w minimalnym wymiarze 240 godzin będzie historia, czy jeden z przedmiotów przyrodniczych) i pozostaje nam 12 godzin do wykorzystania, z czego co najmniej 11 musimy przeznaczyć na przedmioty nauczane w zakresie rozszerzonym i przedmioty uzupełniające, ale dwunastą godzinę także możemy przeznaczyć na ten cel.

Wariant 6: pokazuje sytuację, gdy uniknęliśmy konieczności wprowadzenia przedmiotu uzupełniającego (jest to możliwe, gdy rozszerzymy historię oraz jeden przedmiot z puli przedmiotów przyrodniczych). W tym wariantcie pozostanie nam do wykorzystania 14 godzin (z czego przynajmniej 13 musimy wykorzystać na przedmioty nauczane w zakresie rozszerzonym i przedmioty uzupełniające).

KROK 4: przydział godziny zajęć obowiązkowych przeznaczonych na zakres rozszerzony i przedmioty uzupełniające.

Gdy wstępnie rozdzieliliśmy przedmioty obowiązkowe ujęte w podstawie programowej w zakresie podstawowym, przydzieliliśmy „wolną godzinę” godzinę dyrektorską w klasie I oraz przemyśleliśmy strategię organizacji zajęć w zakresie rozszerzonym oraz nakazanych przez prawo przedmiotów uzupełniających – możemy już przystąpić do zaplanowania nauczania w zakresie rozszerzonym dla wybranych klas.

² Niestety nie możemy wybrać wariantu jeszcze bardziej oszczędnego (dwa przedmioty po 180 godzin, czyli 6 godzin tygodniowo), gdyż prawo wymaga, aby jednym z przedmiotów rozszerzonych była historia, biologia, fizyka, chemia lub geografia, a wszystkie te przedmioty należy zrealizować w minimalnym wymiarze 240 godzin.

PAMIĘTAMY

przy tym, że nasze propozycje musimy przedstawić do zaopiniowania radzie szkoły, a jeśli nie mamy rady szkoły – to radzie pedagogicznej, radzie rodziców oraz samorządowi uczniowskiemu i musimy uwzględnić w naszym planie zainteresowania uczniów oraz możliwości finansowe, organizacyjne i kadrowe szkoły.

Jednocześnie z organizowaniem zajęć w zakresie rozszerzonym musimy też przemyśleć możliwość włączenia do naszego plany przedmiotów uzupełniających, dla których nie ustalono podstawy programowej, które możemy włączyć do planu nauczania z mocy przepisów.

PAMIĘTAMY:

o włączeniu do planu nauczania innych przedmiotów uzupełniających niż historia i społeczeństwo, przyroda, zajęcia artystyczne lub ekonomia, w praktyce decyduje dyrektor szkoły, ale musi zwrócić się w tej sprawie o opinię do uczniów właściwego oddziału (grupy oddziałowej lub międzyoddziałowej).

Rozważymy teraz możliwości organizacyjne stworzone przez nowe ramówki w zastosowaniu kilku klasztypowymi obecnie rozszerzeniami. Naszą pracę podzielimy na 2 części: cz. 1 – ustalenie koniecznych dla danego typu klasy przedmiotów i przydzielenie minimalnej, określonej przez rozporządzenie, liczby godzin na realizację ich w zakresie rozszerzonym, cz. 2 – wykorzystanie pozostałych godzin, które pozostały nam do dyspozycji.

PAMIĘTAMY:

musimy rozdzielić 30 godzin tygodniowo w cyklu nauczania, z czego tylko 1 godzinę możemy przeznaczyć na zakres podstawowy.

Oddział matematyczno-fizyczny

Część 1: przydzielamy przedmioty konieczne w minimalnym wymiarze godzin:

- **matematyka** (zakres rozszerzony należy zrealizować w minimalnym wymiarze 180 godzin, czyli 6 godzin tygodniowo);
- **fizyka** (zakres rozszerzony musi być zrealizowany w minimalnym wymiarze 240 godzin, czyli 8 godzin tygodniowo);
- **historia i społeczeństwo** (nie zamierzamy realizować historii w zakresie rozszerzonym musimy więc zrealizować przedmiot uzupełniający **historia i społeczeństwo** w wymiarze 120 godzin, czyli 4 godzin tygodniowo).

	I	II	III
	30	32	29
biologia	1		
chemia	1		
e. dla bezpieczeństwa	1		
fizyka	1	4	4
geografia	1		
historia	2		
informatyka	1		
p. przedsiębiorczości	2		
wok	1		
wos	1		
historia i społeczeństwo	1	2	1
j. obcy (1)	3	3	3
j. obcy (2)	2	2	2
j. polski	4	4	4
matematyka	4	3+3	3+3
wf	3	3	3
zajęcia z wych.	1	1	1
<i>razem</i>	30	25	24
do wykorzystania	0	7	5

Część 2: przydzielamy pozostałe godziny (7 godzin w klasie II i 5 godzin w klasie III).

Strategia maksymalistyczna

Jeśli zdecydowaliśmy się na strategię maksymalistyczną i chcielibyśmy rozszerzyć cztery przedmioty (czyli jeszcze dwa, gdyż matematykę i fizykę rozszerzyliśmy w pierwszej części) – musimy pamiętać, że mamy do dyspozycji tylko 12 godzin (po 6 godzin na przedmiot), czyli możemy rozszerzyć dwa przedmioty, ale tylko z puli przedmiotów, które do realizacji wymagają minimum 180 godzin (6 godzin tygodniowo w cyklu). Nie możemy dodać przedmiotów, które do realizacji wymagają minimum 240 godzin (8 godzin tygodniowo). Możemy więc rozszerzyć dodatkowo np. informatykę i język obcy, ale nie możemy rozszerzyć informatyki i chemii (gdyż do realizacji w minimalnym wymiarze takiego wariantu zabraknie nam 2 godzin).

Jeśli chcielibyśmy w klasie matematyczno-fizycznej rozszerzyć chemię, co może mieć swoje uzasadnienie (lub inny przedmiot, który należy zrealizować w minimalnym wymiarze 240 godzin) – możemy rozszerzyć tylko trzy przedmioty, w tym dwa nauczane w minimalnym wymiarze 240 godzin (czyli 8 godzin tygodniowo). Przy zastosowaniu takiego rozwiązania (np. rozszerzona fizyka i chemia po 240 godz. i matematyka 180 godz.) pozostaną nam jeszcze 4 zaoszczędzone godziny, które możemy rozdzielić dowolnie pomiędzy przedmioty nauczane w zakresie rozszerzonym oraz przedmiot uzupełniający, ewentualnie 1 godzinę możemy przeznaczyć na realizację przedmiotu w zakresie podstawowym (ale tylko z puli przedmiotów, które są realizowane w klasie II i III, czyli w tym wypadku język polski lub język obcy, gdyż w klasie I zaplanowaliśmy już 30 godzin zajęć i nie możemy więc w klasie I zrealizować żadnej dodatkowej godziny), a 3 godziny przeznaczyć na przedmioty rozszerzone (ewentualnie także uzupełniające).

	I	II	III
	30	32	29
biologia	1		
chemia	1		
e. dla bezpieczeństwa	1		
fizyka	1	4	4
geografia	1		
historia	2		
informatyka	1	4	2
p. przedsiębiorczości	2		
wok	1		
wos	1		
historia i społeczeństwo	1	2	1
j. obcy (1)	3	3+3	3+3
j. obcy (2)	2	2	2
j. polski	4	4	4
matematyka	4	3+3	3+3
wf	3	3	3
zajęcia z wych.	1	1	1
<i>razem</i>	30	32	29
do wykorzystania	0	0	0

	I	II	III	
	30	32	29	
biologia	1			
chemia	1	4	4	9
e. dla bezpieczeństwa	1			
fizyka	1	4+1	4	10
geografia	1			
historia	2			
informatyka	1			
p. przedsiębiorczości	2			
wok	1			
wos	1			
historia i społeczeństwo	1	2	1	4
j. obcy (1)	3	3	3	
j. obcy (2)	2	2	2	
j. polski	4	4+1	4	13
matematyka	4	3+3+1	3+3+1	18
wf	3	3	3	
zajęcia z wych.	1	1	1	
<i>razem</i>	30	32	29	
do wykorzystania	0	0	0	

Możemy także rozwiązać nasz dylemat z rozszerzeniem chemii w jeszcze inny sposób. Pozostawiamy rozszerzoną matematykę, fizykę i informatykę (zrezygnowaliśmy z rozszerzenia języka obcego). Zyskujemy wówczas do rozdysponowania 6 zaoszczędzonych godzin. Nie możemy rozszerzyć chemii (którą w zakresie rozszerzonym należy zrealizować w wymiarze przynajmniej 240 godzin w cyklu, czyli 8 godzin tygodniowo w cyklu), ale możemy opracować program dla przedmiotu np. „chemia praktyczna”, który włączymy do szkolnego zestawu programów nauczania i na tej podstawie po zaopiniowaniu przez uczniów danego oddziału do szkolnego planu nauczania będziemy mogli włączyć przedmiot uzupełniający „chemia praktyczna”, który będzie realizowany w wymiarze 180 godzin (czyli 6 godzin tygodniowo). A jeszcze lepiej opracujmy dwa programy dla dwóch przedmiotów uzupełniających: „chemia organiczna” i „chemia nieorganiczna”, które będą realizowane po 60 godzin (2 godziny tygodniowo). Przy takim rozwiązaniu pozostaną nam jeszcze 2 godziny (wykorzystaliśmy 4 godziny, a musimy wykorzystać 6 godzin), które możemy dodać do przedmiotów rozszerzonych.

PAMIĘTAJMY:

szkoła może opracować program dla innego przedmiotu uzupełniającego, jeśli nie ma dla niego określonej podstawy programowej.

PAMIĘTAJMY:

nie możemy chemii jako przedmiotu uzupełniającego (czyli np. chemii organicznej) dzielić na grupy.

PAMIĘTAJMY:

przed wprowadzeniem przedmiotu uzupełniającego do planu nauczania musimy zasięgnąć w tej sprawie opinii uczniów z oddziału, w którym ten przedmiot będzie realizowany.

	I	II	III	
	30	32	29	
biologia	1			
chemia	1			5
chemia nieorganiczna		2		
chemia organiczna			2	
e. dla bezpieczeństwa	1			
fizyka	1	4+1	4	10
geografia	1			
historia	2			
informatyka	1	3	3	7
p. przedsiębiorczości	2			
wok	1			
wos	1			

historia i społeczeństwo	1	2	1	4
j. obcy (1)	3	3	3	
j. obcy (2)	2	2	2	
j. polski	4	4	4	
matematyka	4	3+3+1	3+3	17
wf	3	3	3	
zajęcia z wych.	1	1	1	
<i>razem</i>	30	32	29	
do wykorzystania	0	0	0	

Strategia oszczędnościowa

Preferując strategię oszczędnościową rezygnujemy z rozszerzenia dodatkowych przedmiotów poza przedmiotami koniecznymi (w przypadku rozszerzenia matematyczno-fizycznego matematyki i fizyki oraz do tego musimy dodać historię i społeczeństwo). Zaoszczędzone godziny w całości przeznaczamy na skrajne rozszerzenie naszych wiodących przedmiotów, czyli fizyki i matematyki. Jeśli np. dodamy 7 godzin do matematyki i 5 do fizyki łącznie z poziomem podstawowym będziemy mieli 14 godzin fizyki i 23 godziny matematyki. Jaka to jest skala godzin – każdy, kto tworzył plan nauczania zdaje sobie z tego sprawę. Mamy do czynienia z szokującą liczbą godzin. Ja prowadzę szkołę o tradycji matematycznej. Rozszerzam maksymalnie matematykę i fizykę. W ramach dotychczas obowiązujących przepisów udało mi się „wycisnąć” 16 godzin matematyki i 11 godzin fizyki i jest to chyba największe rozszerzenie w tym profilu jakie sobie można wyobrazić.

	I	II	III	
	30	32	29	
biologia	1			
chemia	1			
e. dla bezpieczeństwa	1			
fizyka	1	4+3	4+2	14
geografia	1			
historia	2			
informatyka	1			
p. przedsiębiorczości	2			
wok	1			
wos	1			
historia i społeczeństwo	1	2	1	4
j. obcy (1)	3	3	3	
j. obcy (2)	2	2	2	
j. polski	4	4	4	
matematyka	4	3+3+4	3+3+3	23
wf	3	3	3	
zajęcia z wych.	1	1	1	
<i>razem</i>	30	32	29	
do wykorzystania	0	0	0	

Proponowałbym też rozważyć inne rozwiązanie. Zamiast powiększać bezpośrednio matematykę – można przecież opracować osobny program dla np. geometrii i włączyć ją do szkolnego zestawu programów nauczania, a następnie realizować jako przedmiot uzupełniający w wymiarze powiedzmy 8 godzin. Jeśli oddamy prowadzenie tego przedmiotu nauczycielowi akademickiemu – mamy klasę wręcz o charakterze innowacyjnym, bez wdrażania przepisów o innowacji pedagogicznej, a przy wykorzystaniu możliwości, które daje nam rozporządzenie o ramowych planach nauczania.

PAMIĘTAJMY:

program opracowany dla przedmiotu uzupełniającego geometria, który będzie realizowany równoległe z zakresem rozszerzonym matematyki, nie powinien powtarzać treści realizowanych w ramach matematyki. Opracowanie odrębnego przedmiotu „geometria” nie zwalnia bowiem z obowiązku realizacji geometrii w ramach matematyki.

PAMIĘTAJMY

też o konieczności zasięgnięcia opinii uczniów.

	I	II	III	
	30	32	29	
biologia	1			
chemia	1			
e. dla bezpieczeństwa	1			
fizyka	1	4+2	4+2	13
geografia	1			
historia	2			
informatyka	1			
p. przedsiębiorczości	2			
wok	1			
wos	1			
historia i społeczeństwo	1	2	1	4
j. obcy (1)	3	3	3	
j. obcy (2)	2	2	2	
j. polski	4	4	4	
matematyka	4	3+4	3+2	16
geometria		4	4	8
wf	3	3	3	
zajęcia z wych.	1	1	1	
<i>razem</i>	30	32	29	
do wykorzystania	0	0	0	

Strategia niekonwencjonalna

Do tej pory trzymaliśmy się schematów, ale przecież nowe ramówki dają nam możliwość wypróbowania bardziej wyrafinowanych rozwiązań. Niech się obudzi w nas dusza artysty – twórcy szkolnego planu nauczania. Teraz możemy przecież więcej, choćby możemy stworzyć klasę matematyczno-fizyczną z silnym akcentem na naukę języków obcych.

I nie chodzi tu o rozszerzenie dwóch języków obcych. To byłoby proste zastosowanie strategii maksymalistycznej z czterema przedmiotami rozszerzonymi w tym 3, które należy zrealizować w minimalnym wymiarze 180 godzin (6 godzin tygodniowo).

PAMIĘTAJMY:

rozszerzenie dwóch języków obcych nie jest równie proste jak rozszerzenie informatyki, gdyż mamy obowiązek dostosować realizowany program języka obcego do umiejętności uczniów. Aby rozszerzyć dwa języki obce – konieczne byłoby, aby uczniowie w przypadku obu języków osiągnęli poziom III.1 – czyli dwa języki w zasadzie powinny być kontynuacją języka nauczanego w gimnazjum.

Proponuję inne rozwiązanie: przesunięcie maksymalnej liczby godzin przeznaczonych na naukę języka w zakresie podstawowym do drugiego języka (np. 11 godzin), który dzięki temu będzie nauczany na poziomie podstawowym, ale na bardzo przyzwoitym poziomie z wystarczającą liczbą godzin, a pierwszy język rozszerzyć i w ten sposób dopełnić godzinami. Naukę drugiego języka możemy rozpocząć od podstaw, nie jest wymagane, aby był kontynuowany z gimnazjum. Aby ten plan można było zrealizować, należy rozpocząć od modyfikacji tabeli wyjściowej (z części 1), w której ustaliliśmy podział godzin na realizację podstawowych rozszerzeń (matematyka i fizyka) w minimalnym wymiarze godzin oraz na przedmiot uzupełniający. Musimy dokonać tu pewnych modyfikacji, aby uniknąć dysproporcji w I klasie między pierwszym językiem, który zostanie rozszerzony od klasy drugiej, a drugim językiem, który został uzupełniony godzinami przeznaczonymi na realizację zakresu podstawowego. Przyjęty przez nas podział godzin na naukę dwóch języków obcych wygląda tak (cyfry pogrubione to godziny wynikające z realizacji zakresu rozszerzonego, cyfry bez pogrubienia to godziny przeznaczone na realizację poziomu podstawowego).

	Klasa I	Klasa II	Klasa III
I język	2	1+3	1+3
II język	3	4	4

Jeśli jednak przesuniemy godzinę **historii i społeczeństwa** z I klasy do III – zyskujemy w I klasie godzinę (tzw. „wolną godzinę”), którą możemy dodać do I języka. Mamy po 11 godzin na naukę obu języków obcych i jeszcze 5 godzin do podziału.

	I	II	III
	30	32	29
biologia	1		
chemia	1		
e. dla bezpieczeństwa	1		
fizyka	1	4	4
geografia	1		
historia	2		
informatyka	1		
p. przedsiębiorczości	2		
wok	1		
wos	1		
historia i społeczeństwo		2	2
j. obcy (1)	2+1	1+3	1+3
j. obcy (2)	3	4	4
j. polski	4	4	4
matematyka	4	3+3	3+3
wf	3	3	3
zajęcia z wych.	1	1	1
<i>razem</i>	30	28	28
do wykorzystania	0	4	1

Teraz musimy przydzielić 5 pozostałych nam godzin i już. Może na język obcy, a może na matematykę lub fizykę.

PAMIĘTAJ:

nie możemy dodatkowych godzin przeznaczyć na drugi język obcy, gdyż nie jest on rozszerzony. Choć dwa języki nauczane są w tym samym wymiarze godzin, ale I język został przez nas rozszerzony, a II język ma dodatkowe godziny przeznaczone do realizacji zakresu podstawowego. Godziny, które teraz dzielimy mogą być przeznaczone wyłącznie na zakres rozszerzony (ewentualnie możemy jedną z tych godzin potraktować jako „wolną godzinę”, którą można przeznaczyć na poziom podstawowy).

Teraz mamy całkiem przyzwoity „mat-fiz” wzmocniony nauczany w przyzwoitym wymiarze dwoma językami obcymi, z których jeden jest kontynuacją i jest nauczany z puli przeznaczonej na realizację zajęć w zakresie rozszerzonym, ale drugi może być nauczany nawet od podstaw, gdyż jest realizowany z puli godzin przeznaczonych na realizację zajęć w zakresie podstawowym. Jeszcze raz muszę przyznać: nowe ramówki dają olbrzymie możliwości, gdyż są niezwykle plastyczne, trzeba tylko chcieć z tego korzystać.

	I	II	III	
	30	32	29	
biologia	1			
chemia	1			
e. dla bezpieczeństwa	1			
fizyka	1	4+2	4	11
geografia	1			
historia	2			
informatyka	1			
p. przedsiębiorczości	2			
wok	1			
wos	1			
historia i społeczeństwo		2	2	4
j. obcy (1)	2+1	1+3+1	1+3+1	13
j. obcy (2)	3	4	4	11
j. polski	4	4	4	
matematyka	4	3+3+1	3+3	17
wf	3	3	3	
zajęcia z wych.	1	1	1	
<i>razem</i>	30	32	29	
do wykorzystania	0	0	0	

Oddział humanistyczno-geograficzny

Część 1: przedmioty konieczne dla danego typu klasy w minimalnym wymiarze godzin. Rozszerzenie humanistyczne nie jest tak jednoznaczne jak matematyczno-fizyczne. Pewna jest tylko historia. W klasie humanistycznej rozszerzenie historii staje się niezbędne zarówno ze względów merytorycznych, ale także ze względów technicznych (wymagane jest, aby jednym z przedmiotów rozszerzonych była historia, geografia, biologia, fizyka lub chemia, czyli w klasie humanistycznej musi być historia). Natomiast dylematem staje się geografia. Rozszerzenie historii i geografii jest dość klasyczne, ale również możemy sobie wyobrazić klasę humanistyczną bez geografii. Teraz jednak to nie jest kwestia jednego przedmiotu – to jest kwestia technicznej struktury klasy humanistycznej, gdyż rozszerzenie geografii i historii uwolni nas od konieczności realizowania „dużych” przedmiotów uzupełniających historii i społeczeństwa lub przyrody, a uczniowie danej klasy (lub grupy) będą mieli ekonomię w praktyce lub zajęcia artystyczne w mniejszym wymiarze godzin (30 godzin w cyklu). Dzięki temu na realizację przedmiotów w zakresie rozszerzonym możemy przeznaczyć do 29 godzin.

PAMIĘTAJ:

jeśli rozszerzymy historię i jednocześnie geografię (lub inny przedmiot przyrodniczy: fizykę, chemię lub biologię) -> nie musimy realizować przedmiotu uzupełniającego.

- **historia** (zakres rozszerzony: minimalny wymiar 240 godz. -> 8 godz. tygodniowo);
- **geografia** (zakres rozszerzony: minimalny wymiar 240 godz.->8 godz. tygodniowo);

	I	II	III
	30	32	29
biologia	1		
chemia	1		
e. dla bezpieczeństwa	1		
fizyka	1		
geografia	1	4	4
historia	2	4	4
informatyka	1		
p. przedsiębiorczości	2		
wok	1		
wos	1		
j. obcy (1)	3	3	3
j. obcy (2)	3	2	1
j. polski	4	4	4
matematyka	4	3	3
wf	3	3	3
zajęcia z wych.	1	1	1
<i>razem</i>	30	24	23
do wykorzystania	0	8	6

I jeszcze jedno wyjaśnienie do zaprezentowanej wyżej tabeli. Zakładamy, że możemy zdecydować o przedmiotach rozszerzonych w trakcie I klasy. Jednak przed pierwszą klasą musimy zaplanować wykorzystanie pełnej puli 30 godzin, które musimy zrealizować w klasie I. Przy typowym (równym) podziale godzin przeznaczonych na zajęcia w zakresie podstawowym pozostaje nam 1 godzina (nazywamy ją „wolną godziną”), którą musimy zagospodarować. W przypadku klasy matematyczno-fizycznej godzinę tę przeznaczaliśmy na realizację przedmiotu uzupełniającego *historia i społeczeństwo*, wychodząc z założenia, że w klasie ścisłej na pewno nie rozszerzymy historii. Teraz zastosowaliśmy inne rozwiązanie przesuwając do klasy pierwszej jedną godzinę przedmiotu realizowanego w zakresie podstawowym, który można realizować przez 3 lata. W naszym przykładzie do klasy I przesunięta została 1 godzina drugiego języka obcego z klasy III. W ten sposób zagospodarowaliśmy 30 godzin w klasie I przedmiotami realizowanymi w zakresie podstawowym, ale nie wykorzystaliśmy w tym celu tzw. „wolnej godziny” z puli godzin do dyspozycji dyrektora, ale przesunęliśmy do I klasy godzinę przedmiotu realizowanego w zakresie podstawowym, który może być realizowany przez trzy lata (j. polski, języki obce i matematyka w zakresie podstawowym są realizowane przez 3 lata, ale o liczbie godzin w każdym roku nauki decyduje dyrektor, co daje mu pewną swobodę manewru). Dzięki temu całą pulę 30 godzin tygodniowo, które możemy przeznaczyć na realizację przedmiotów w zakresie rozszerzonym oraz przedmiotów uzupełniających zachowaliśmy i możemy je przydzielić od II klasy.

Część 2: decydujemy o przeznaczeniu pozostałych do naszej dyspozycji godzin.**Strategia maksymalistyczna**

W I części zadecydowaliśmy, że będzie to klasa humanistyczna z rozszerzoną geografią i historią. Po dokonaniu wstępnego przydziału godzin pozostało nam jeszcze do dyspozycji 14 godzin. Wybierając strategię maksymalistyczną możemy rozszerzyć 2 przedmioty zrealizowane w minimalnym wymiarze 180 godzin (6 godzin tygodniowo) i zostaną nam jeszcze 2 godziny do wykorzystania.

Możemy więc rozszerzyć (poza historią i geografią, o których zadecydowaliśmy w I części) oraz wos (180 godzin) i np. język obcy (180 godzin) plus 2 godziny do podziału na przedmioty rozszerzone z czego jedną godzinę można też przeznaczyć na przedmiot nauczany w zakresie podstawowym np. na język polski.

Można też rozważyć możliwość rozszerzenia wos i matematyki. Będąc z wykształcenia historykiem i jednocześnie będąc dyrektorem szkoły o zakorzenionej tradycji matematycznej – zawsze marzyłem o takim rozwiązaniu i do dziś uważam, że taka klasa zagwarantowałaby wszechstronny rozwój uczniów i doskonale przygotowałaby ich do dalszego studiowania prawa czy ekonomii. Przygotowując rozszerzenia trzeba jednak uwzględnić oczekiwania wyższych uczelni, a w Łodzi uczelnie nie oczekują od kandydatów jednocześnie wiedzy historycznej i matematycznej. Szkoda. W innych miastach jest inaczej.

A swoją drogą dobrze byłoby kiedyś pomyśleć o wcześniejszym przygotowaniu wyższych uczelni do zmian w oświacie i skłonieniu ich do dostosowania się do tych zmian.

	I	II	III	
	30	32	29	
biologia	1			
chemia	1			
e. dla bezpieczeństwa	1			
fizyka	1			
geografia	1	4	4	9
historia	2	4+1	4	11
informatyka	1			
p. przedsiębiorczości	2			
wok	1			
wos	1	3	3	7
j. obcy (1)	3	3	3	
j. obcy (2)	3	2	1	
j. polski	4	4	4	
matematyka	4	3+3+1	3+3	16
wf	3	3	3	
zajęcia z wych.	1	1	1	
<i>razem</i>	30	32	29	
do wykorzystania	0	0	0	

Przedstawiam rozwiązanie za którym tęsknię, czyli z rozszerzoną matematyką, historią, geografią i wos, 1 godzinę, która mi pozostała po przydzieleniu koniecznych godzin do realizacji tych rozszerzeń, przydzieliłem historii.

Strategia oszczędnościowa

Teraz już będzie łatwo. Znamy schematy. W przypadku wyboru wariantu oszczędnościowego możemy przeznaczyć wszystkie zaoszczędzone (po przydziale godzin na realizację przedmiotów koniecznych dla danego rozszerzenia w minimalnym wymiarze godzin) godziny na dwa rozszerzone przedmioty, czyli historię i geografię, a uzyskamy wtedy niesamowitą liczbę godzin. Wydaje się wręcz, że ta liczba godzin rozszerzenia byłaby za duża. Takie rozwiązanie byłoby ekstremalne, ale chyba średnio praktyczne. Sprawdźmy jednak co możemy, a później zrobimy z tym co chcemy.

	I	II	III	
	30	32	29	
biologia	1			
chemia	1			
e. dla bezpieczeństwa	1			
fizyka	1			
geografia	1	4+3	4+2	14
historia	2	4+5	4+4	19
informatyka	1			
p. przedsiębiorczości	2			
wok	1			
wos	1			
j. obcy (1)	3	3	3	
j. obcy (2)	3	2	1	
j. polski	4	4	4	
matematyka	4	3	3	
wf	3	3	3	
zajęcia z wych.	1	1	1	
razem	30	32	29	

Bardziej racjonalnym rozwiązaniem byłoby rozszerzenie jeszcze jednego przedmiotu (np. wos-u lub języka obcego), po czym pozostanie nam jeszcze 7 godzin, które podzielimy między przedmioty rozszerzone.

Jeszcze lepszym (według mnie) i możliwym do realizacji rozwiązaniem byłoby opracowanie programów dla przedmiotów uzupełniających, które włączone zostałyby do szkolnego zestawu programów nauczania. Mogłyby to być np. przedmioty z pogranicza historii i wos-u choćby „historia integracji europejskiej”, „historia współczesna”, „historia państwa i prawa” (doskonałe rozwiązania dla osób myślących o studiach prawniczych). Mogłyby to być przedmioty, które ułatwiłyby przygotowanie do egzaminu maturalnego: „esej historyczny”, „historia w świetle źródeł” (gdyby jeszcze udało się skorelować analizę źródeł prowadzoną podczas realizacji przedmiotu uzupełniającego „historia w świetle źródeł” z lekcjami klasycznej historii byłby to majstersztyk).

	I	II	III	
	30	32	29	
biologia	1			
chemia	1			
e. dla bezpieczeństwa	1			
fizyka	1			
geografia	1	4+2	4+1	12
historia	2	4+3	4+2	15
informatyka	1			
p. przedsiębiorczości	2			
wok	1			
wos	1	3	3	7
j. obcy (1)	3	3	3	
j. obcy (2)	3	2	1	
j. polski	4	4	4	
matematyka	4	3	3	
wf	3	3	3	
zajęcia z wych.	1	1	1	
<i>razem</i>	30	32	29	

	I	II	III	
	30	32	29	
biologia	1			
chemia	1			
e. dla bezpieczeństwa	1			
fizyka	1			
geografia	1	3	4	8
kartografia		1	1	2
historia	2	4+1	4	11
historia prawa		1	1	2
historia w świetle źródeł		2		2
esej historyczny		1	1	1
informatyka	1			
p. przedsiębiorczości	2			
wok	1			
wos	1	3	3	7
j. obcy (1)	3	3	3	
j. obcy (2)	3	2	1	
j. polski	4	4	4	
matematyka	4	3	3	
wf	3	3	3	
zajęcia z wych.	1	1	1	
<i>razem</i>	30	32	29	

Biorąc pod uwagę przygotowanie do egzaminu maturalnego – można w ten sposób stworzyć oddział doskonały. Pamiętajmy jednak o nawykach naszych kandydatów (a zwłaszcza ich rodziców). Może się okazać, że nasi „klienci” bardziej preferują maksymalne rozszerzenie historii i geografii niż wsparcie ich przedmiotami uzupełniającymi o dziwnie brzmiących nazwach. Tego nie wiemy. Natomiast wiemy, że mamy taką możliwość organizacyjną.

Strategia niekonwencjonalna

Wróćmy do naszej propozycji stworzonej z myślą o klasie matematyczno-fizycznej z językami obcymi nauczonymi w podwyższonym wymiarze godzin (jeden język w zakresie rozszerzonym, drugi w zakresie podstawowym). Spróbujmy dostosować to rozwiązanie do klasy humanistyczno-geograficznej. Okazuje się, że wychodzi to jeszcze lepiej. Możemy teraz rozszerzyć 3 przedmioty plus pierwszy język obcy i do tego w przyzwoitym wymiarze nauczać drugiego języka obcego.

	I	II	III	
	30	32	29	
biologia	1			
chemia	1			
e. dla bezpieczeństwa	1			
fizyka	1			
geografia	1	4	4	9
historia	2	4+1	4	11
informatyka	1			
p. przedsiębiorczości	2			
wok	1			
wos	1	4	2	7
j. obcy (1)	2+1	1+3	1+3	11
j. obcy (2)	3	4	4	11
j. polski	4	4	4	
matematyka	4	3	3	
wf	3	3	3	
zajęcia z wych.	1	1	1	
<i>razem</i>	30	32	29	

Którą klasę wybralibyście dla swoich dzieci (lub dla siebie) myśląc o prawie lub ekonomii (SGH wymaga od kandydatów zdawania na maturze dwóch języków obcych)?

Oddział humanistyczny

Część 1: przedmioty konieczne dla danego typu klasy w minimalnym wymiarze godzin. Klasa humanistyczna w tym wypadku rozumiana jest jako klasa bez rozszerzonej geografii. To rozróżnienie na oddział humanistyczny bez geografii i z geografiami jest ważne nie tyle ze względów merytorycznych, ale z powodu zasad obowiązujących przy układaniu szkolnego planu nauczania na podstawie nowego rozporządzenia w sprawie

ramowych planów nauczania. Wybieramy konieczne rozszerzenia dla typowej klasy humanistycznej, w której nie rozszerzamy geografii, ani innego przedmiotu przyrodniczego. Chociaż zakładamy, że nie będziemy rozszerzać w tej klasie żadnego przedmiotu przyrodniczego i w związku z tym musimy dodać przedmiot uzupełniający **przyroda**, ale zadecydujemy zapewne o tym dopiero po I klasie – dlatego w I klasie lepiej zachować taki sam przydział godzin jak w klasie humanistyczno-geograficznej, który pozwoli nam podjąć ostateczną decyzję o organizacji nauczania w zakresie rozszerzonym w tym oddziale dopiero od klasy II. Nie dajemy więc przyrody od I klasy, a zamiast tego do klasy I przesuwamy z klasy III godzinę drugiego języka obcego.

PAMIĘTAMY:
uczeń musi realizować w zakresie rozszerzonym przynajmniej 2 przedmioty, a nie więcej niż 4.

Ustalając zaś przedmioty podstawowe dla tego typu rozszerzenia – konieczny jest chyba język polski (konieczny logicznie, ale nie jest to nakaz prawny):

- **historia** (zakres rozszerzony: minimalny wymiar 240 godz.-> 8 godz. tygodniowo);
- **j. polski** (zakres rozszerzony: minimalny wymiar 240 godz.->8 godz. tygodniowo);
- **przyroda** (uzupełniający: minimalny wymiar 120 godz.->4 godz. tygodniowo);

	I	II	III
	30	32	29
biologia	1		
chemia	1		
e. dla bezpieczeństwa	1		
fizyka	1		
geografia	1		
historia	2	4	4
informatyka	1		
p. przedsiębiorczości	2		
wok	1		
wos	1		
przyroda		2	2
j. obcy (1)	3	3	3
j. obcy (2)	3	2	1
j. polski	4	4+4	4+4
matematyka	4	3	3
wf	3	3	3
zajęcia z wych.	1	1	1
<i>razem</i>	30	26	25
do wykorzystania	0	6	4

Część 2: decydujemy o przeznaczeniu pozostałych do naszej dyspozycji godzin.**Strategia maksymalistyczna**

Zostało nam już tylko 10 godzin do podziału. Nie możemy więc zastosować klasycznej strategii maksymalistycznej z 4 przedmiotami rozszerzonymi. Możemy dodać tylko jeden przedmiot i jeśli to będzie przedmiot z puli przedmiotów, które należy zrealizować w wymiarze co najmniej 240 godzin (8 godzin tygodniowo) – zostaną nam tylko 2 godziny ponad obowiązkowy minimalny wymiar, które możemy dodać do zajęć obowiązkowych w tym jedną godzinę możemy dodać do przedmiotu rozszerzonego lub podstawowego (bo to jest tzw. „wolna godzina”), a jeżeli z puli przedmiotów, które można zrealizować w wymiarze 180 godzin (6 godzin) – zostaną nam 4 godziny. Nie możemy rozszerzyć czwartego przedmiotu, gdyż zabraknie nam godzin, ale nie zabraknie nam godzin na dodanie przedmiotu uzupełniającego lub nawet kilku przedmiotów uzupełniających (jeśli będą realizowane w minimalnym wymiarze 30 godzin).

	I	II	III
	30	32	29
biologia	1		
chemia	1		
e. dla bezpieczeństwa	1		
fizyka	1		
geografia	1		
historia	2	4	4+1
informatyka	1		
p. przedsiębiorczości	2		
wok	1		
wos	1		
przyroda		3	1
historia sztuki		4	4
zajęcia artystyczne		1	
j. obcy (1)	3	3	3
j. obcy (2)	3	2	1
j. polski	4	4+4	4+4
matematyka	4	3	3
wf	3	3	3
zajęcia z wych.	1	1	1
<i>razem</i>	30	32	29

Jeszcze jedna uwaga do powyższej propozycji. W celu zrationalizowania realizacji historii sztuki (aby nie trzeba było komasować 5 godzin w II klasie i pozostawić tylko 3 godziny w klasie III) -> przesunąłem 1 godzinę przyrody z klasy III do klasy II.

PAMIĘTAJMY:

przyrodę można realizować w postaci wątków przedmiotowych. W tej sytuacji realizacja 3 godzin przyrody w tym samym roku nie musi wywoływać wrażenia nadmiaru, gdyż mogą to być 3 różne wątki przedmiotowe np. wątek fizyczny, biologiczny i chemiczny.

Strategia oszczędnościowa

Przeznaczamy wszystkie zaoszczędzone godziny po rozszerzeniu przedmiotów koniecznych dla danego typu klasy (historia i język polski) oraz po dodaniu przedmiotu uzupełniającego **przyroda** na maksymalne zwiększenie wymiaru przedmiotów realizowanych w zakresie rozszerzonym. Więcej godzin dodajemy do historii niż języka polskiego, gdyż 20 godzin na realizację języka polskiego to dużo (12 godzin to minimalny wymiar zakresu podstawowego języka polskiego, a 8 godzin to minimalny wymiar zakresu rozszerzonego języka polskiego).

	I	II	III	
	30	32	29	
biologia	1			
chemia	1			
e. dla bezpieczeństwa	1			
fizyka	1			
geografia	1			
historia	2	4+4	4+3	17
informatyka	1			
p. przedsiębiorczości	2			
wok	1			
wos	1			
przyroda		2	2	
j. obcy (1)	3	3	3	
j. obcy (2)	3	2	1	
j. polski	4	4+4+2	4+4+1	23
matematyka	4	3	3	
wf	3	3	3	
zajęcia z wych.	1	1	1	
<i>razem</i>	30	32	29	

Oczywiście możemy zaproponować też inne wykorzystanie godzin z zastosowaniem przedmiotów uzupełniających. Możemy doprowadzić do stworzenia oddziału zorganizowanego na zasadach innowacyjnych w ramach naszych własnych kompetencji (bez konieczności proszenia o zgodę lub wsparcie).

Proszę bardzo: stwórzmy klasę humanistyczną nastawioną na przygotowanie swoich uczniów do dalszych studiów w szkołach artystycznych, np. ze szczególnym ukierunkowaniem na szkołę filmową.

	I	II	III	
	30	32	29	
biologia	1			
chemia	1			
e. dla bezpieczeństwa	1			
fizyka	1			
geografia	1			
historia	2	4	4	10
informatyka	1			
p. przedsiębiorczości	2			
wok	1			
wos	1			
przyroda		3	1	4
historia sztuki filmowej		2	2	4
zajęcia artystyczne: fotografia		1	1	2
zajęcia artystyczne: teatr		1	2	3
retoryka		1		1
j. obcy (1)	3	3	3	
j. obcy (2)	3	2	1	
j. polski	4	4+4	4+4	20
matematyka	4	3	3	
wf	2	1	1	
zajęcia z wych.	1	1	1	
zajęcia taneczne	1	2	2	5
<i>razem</i>	30	32	29	

PAMIĘTAMY:

w przypadku zajęć tanecznych opieramy się na przepisach w sprawie dopuszczalnych form realizacji dwóch godzin obowiązkowych zajęć wychowania fizycznego, w przypadku zajęć artystycznych opieramy się na podstawie programowej określonej dla zajęć artystycznych, a w przypadku historii sztuki filmowej oraz retoryki – szkoła musi opracować program nauczania, który musi zostać włączony do szkolnego zestawu programów nauczania.

Strategia niekonwencjonalna

Rozważmy jeszcze nasz przykład ze wzmocnionymi językami obcymi. W tym przypadku możemy rozszerzyć wyłącznie podstawowe dla tego typu klasy przedmioty, czyli język polski i historię. Do tego dodać rozszerzony jeden język obcy. Musimy też przesunąć godzinę przyrody do II klasy, aby stworzyć możliwość zrationalizowania przydziału godzin przedmiotów nauczanych w zakresie rozszerzonym. Z pozostałych do dyspozycji 3 godzin przydzieliłem dwie godziny na powiększenie rozszerzenia pierwszego języka obcego. Trzecią godzinę dodałem do historii.

	I	II	III	
	30	32	29	
biologia	1			
chemia	1			
e. dla bezpieczeństwa	1			
fizyka	1			
geografia	1			
historia	2	4+1	4	11
informatyka	1			
p. przedsiębiorczości	2			
wok	1			
wos	1			
przyroda		3	1	4
j. obcy (1)	2+1	1+3+1	1+3+1	13
j. obcy (2)	3	4	4	11
j. polski	4	4+4	4+4	20
matematyka	4	3	3	
wf	3	3	3	
zajęcia z wych.	1	1	1	
<i>razem</i>	30	32	29	

Oddział biologiczno-chemiczny

Część 1: przedmioty konieczne dla danego typu klasy w minimalnym wymiarze godzin. Jak sama nazwa wskazuje przedmiotami koniecznymi są biologia i chemia, do których musimy dodać **historię i społeczeństwo**, ponieważ nie rozszerzymy w tym oddziale historii.

Możemy powrócić do rozwiązania z wprowadzeniem przedmiotu uzupełniającego od I klasy.

- **biologia** (zakres rozszerzony: minimalny wymiar 240 godz.-> 8 godz. tygodniowo);
- **chemia** (zakres rozszerzony: minimalny wymiar 240 godz.->8 godz. tygodniowo);
- **historia i społ.** (uzupełniający: minimalny wymiar 120 godz.->4 godz. tygodniowo);

	I	II	III
	30	32	29
biologia	1	4	4
chemia	1	4	4
e. dla bezpieczeństwa	1		
fizyka	1		
geografia	1		
historia	2		
informatyka	1		
p. przedsiębiorczości	2		

wok	1		
wos	1		
historia i społeczeństwo	1	2	1
j. obcy (1)	3	3	3
j. obcy (2)	2	2	2
j. polski	4	4	4
matematyka	4	3	3
wf	3	3	3
zajęcia z wych.	1	1	1
<i>razem</i>	30	26	25
<i>do wykorzystania</i>	0	6	4

Część 2: decydujemy o przeznaczeniu pozostałych do naszej dyspozycji godzin.

Strategia maksymalistyczna

Zostało nam 10 godzin do podziału. Wiadomo, że nie możemy przeznaczyć tych godzin na rozszerzenie dwóch przedmiotów, gdyż musielibyśmy dysponować co najmniej 12 godzinami (najmniejsze rozszerzenie musi być zrealizowane w minimalnym wymiarze 6 godzin). Możemy dodać tylko jeden przedmiot realizowany w zakresie rozszerzonym i zaoszczędzone godziny podzielić między przedmioty rozszerzone oraz przedmiot uzupełniający *historia i społeczeństwo* (lub jeszcze lepiej dodać nowy przedmiot uzupełniający odpowiadający charakterowi klasy).

	I	II	III
	30	32	29
biologia	1	4	4
biochemia		2	
chemia	1	4	4
e. dla bezpieczeństwa	1		
fizyka	1	4	4
geografia	1		
historia	2		
informatyka	1		
p. przedsiębiorczości	2		
wok	1		
wos	1		
historia i społeczeństwo	1	2	1
j. obcy (1)	3	3	3
j. obcy (2)	2	2	2
j. polski	4	4	4
matematyka	4	3	3
wf	3	3	3
zajęcia z wych.	1	1	1
<i>razem</i>	30	32	29

Lub może tak:

	I	II	III
	30	32	29
biologia	1	4	4
chemia	1	4	4
e. dla bezpieczeństwa	1		
fizyka	1		
przyroda		3	1
geografia	1		
historia	2		
informatyk	1		
p. przedsiębiorczości	2		
wok	1		
wos	1		
historia i społeczeństwo	1	2	1
j. obcy (1)	3	3	3
j. obcy (2)	2	2	2
j. polski	4	4	4
matematyka	4	3+3	3+3
wf	3	3	3
zajęcia z wych.	1	1	1
<i>razem</i>	30	30	29

Ciekawszy jest oczywiście ten drugi przykład. Rozszerzyliśmy matematykę, nie mogliśmy więc już rozszerzyć równocześnie fizyki, ale w klasie o tym charakterze fizyka niewątpliwie się przyda. Możemy w tej sytuacji wykorzystać 4 zaoszczędzone godziny (matematykę rozszerzoną realizujemy w wymiarze 6 godzin tygodniowo). Możemy, tak jak to robiliśmy dotychczas, przygotować własny program nauczania dla przedmiotu, dla którego nie opracowano podstawy programowej (np. fizyka kwantowa) i włączyć go do szkolnego zestawu programów nauczania. Tym razem zastosowałem inne rozwiązanie. Zaplanowałem realizację przedmiotu uzupełniającego **przyroda**. Dysponowałem 4 godzinami tygodniowo, a przyrodę należy zrealizować w minimalnym wymiarze 120 godzin (czyli 4 godziny tygodniowo) – więc wystarczy. Rozszerzyłem przedmioty przyrodnicze: biologię i chemię – nie musiałem realizować przyrody, **ale nigdzie nie zostało napisane, że nie mogę w takiej sytuacji realizować przyrody**. Tym bardziej jest to uzasadnione, że mogę wybrać z podstawy programowej przyrody interesujące mnie wątki przedmiotowe (z zakresu fizyki). **Przyroda** zgodnie ze swoim przeznaczeniem będzie uzupełniała mój plan nauczania, z tym, że nie będzie uzupełnieniem dla przedmiotów humanistycznych, ale dla przedmiotów przyrodniczych i matematyki.

PAMIĘTAJ:
 jeśli realizujesz w zakresie rozszerzonym historię → nie musisz realizować przedmiotu uzupełniającego historia i społeczeństwo, ale jak chcesz to możesz.

PAMIĘTAJ:

jeśli realizujesz w zakresie rozszerzonym przedmiot przyrodniczy (geografię, biologię, chemię lub fizykę) -> nie musisz realizować przedmiotu uzupełniającego przyroda, ale jak uznasz to za przydatne to możesz.

Strategia oszczędnościowa

Teraz już wszystko wiemy. Możemy wszystkie zaoszczędzone godziny, po wprowadzeniu rozszerzenia w minimalnym wymiarze przedmiotów koniecznych (biologia i chemia) oraz po dodaniu przedmiotu uzupełniającego, przeznaczyć na przedmioty nauczane w zakresie rozszerzonym.

Możemy też zrobić to samo, ale z wykorzystaniem przepisu o możliwości opracowania przez szkołę programu dla przedmiotu, dla którego nie opracowano podstawy programowej i po włączeniu tego programu do szkolnego zestawu programów nauczania – realizować go jako przedmiot uzupełniający.

PAMIĘTAJMY:

przedmioty uzupełniające nie podlegają podziałowi na grupy.

PAMIĘTAJMY:

program przedmiotu uzupełniającego, który ma uzupełnić realizację zakresu rozszerzonego, nie powinien dublować treści zawartych w podstawie programowej zakresu rozszerzonego, gdyż opracowanie przedmiotu uzupełniającego nie zwalnia z obowiązku realizacji pełnej podstawy programowej.

PAMIĘTAJ:

wprowadzenie przedmiotu uzupełniającego (innego niż historia i społeczeństwo oraz przyroda) do szkolnego planu nauczania wymaga zasięgnięcia opinii uczniów.

	I	II	III	
	30	32	29	
biologia	1	4+3	4+2	14
chemia	1	4+3	4+2	14
e. dla bezpieczeństwa	1			
fizyka	1			
geografia	1			
historia	2			
informatyka	1			
p. przedsiębiorczości	2			

wok	1		
wos	1		
historia i społeczeństwo	1	2	1
j. obcy (1)	3	3	3
j. obcy (2)	2	2	2
j. polski	4	4	4
matematyka	4	3	3
wf	3	3	3
zajęcia z wych.	1	1	1
razem	30	32	29

Teraz z zastosowaniem przedmiotów uzupełniających:

	I	II	III	
	30	32	29	
biologia	1	4+1	4+1	11
antropologia		2		2
chemia	1	4+1	4+1	11
chemia doświadczalna		1	1	2
e. dla bezpieczeństwa	1			
fizyka	1			
geografia	1			
historia	2			
informatyka	1			
p. przedsiębiorczości	2			
wok	1			
wos	1			
historia i społeczeństwo	1	2	1	4
język łaciński		1	1	2
j. obcy (1)	3	3	3	
j. obcy (2)	2	2	2	
j. polski	4	4	4	
matematyka	4	3	3	
wf	3	3	3	
zajęcia z wych.	1	1	1	
razem	30	32	29	

Chciałbym przy tym zwrócić uwagę, że wprowadziłem do naszego planu nauczania przedmiot uzupełniający **chemia doświadczalna**. Pamiętajmy przecież, że przedmioty uzupełniające nie zawsze są dzielone na grupy. W tej sytuacji opracowując program dla przedmiotu uzupełniającego należy wziąć pod uwagę możliwości realizacji tego przedmiotu. Oznacza to, że przy braku możliwości dokonania podziału na grupy – lepiej unikać zajęć laboratoryjnych. Ale pamiętajmy też, że nie wynika to z bezpośredniego zakazu, tylko z dostosowania programu do możliwości. Jeśli stworzymy odpowiednie

możliwości techniczne np. jeśli uzyskamy zgodę organu prowadzącego na realizację zajęć uzupełniających w grupach lub gdy dysponujemy odpowiednią bazą techniczną, lub mamy zagwarantowane wsparcie np. uczelni wyższej, możemy opracować program dla przedmiotu uzupełniającego realizujący ćwiczenia laboratoryjne.

W naszym przykładzie wprowadziliśmy też język łaciński jako przedmiot, dla którego nie określono podstawy programowej, gdyż podstawę programową określono dla przedmiotu **język łaciński i kultura antyczna**.

Strategia niekonwencjonalna

Zastosujmy też naszą propozycję niekonwencjonalnego rozdzielenia języków obcych do klasy biologiczno-chemicznej.

	I	II	III	
	30	32	29	
biologia	1	4+1	4	10
chemia	1	4	4	9
e. dla bezpieczeństwa	1			
fizyka	1			
geografia	1			
historia	2			
informatyka	1			
p. przedsiębiorczości	2			
wok	1			
wos	1			
historia i społeczeństwo		3	1	4
j. obcy (1)	2+1	1+3+1	1+3+1	13
j. obcy (2)	3	4	4	11
j. polski	4	4	4	
matematyka	4	3	3	
wf	3	3	3	
zajęcia z wych.	1	1	1	
<i>razem</i>	30	32	29	

Oddział językowy, w tym oddział dwujęzyczny

Część 1: przedmioty konieczne dla danego typu oddziału w minimalnym wymiarze. Szybko spróbujemy prześledzić możliwości zorganizowania oddziałów nastawionych na naukę języków obcych. Na końcu rozważymy oddział dwujęzyczny (zamiast strategii niekonwencjonalnej).

Przedmioty konieczne to język obcy oraz historia jako przedmioty nauczane w zakresie rozszerzonym oraz przedmiot uzupełniający przyroda. Dlaczego historia? Bo musi być rozszerzona historia albo jeden z przedmiotów przyrodniczych. W naszym przykładzie wybrałem historię, ale jak ktoś chce może rozszerzyć geografię (to nawet ma sens).

PAMIĘTAJMY:

jednym z przedmiotów nauczanych w zakresie rozszerzonym musi być historia, geografia, biologia, chemia lub fizyka.

- **j. obcy** (zakres rozszerzony: minimalny wymiar 180 godz.-> 6 godz. tygodniowo);
- **historia** (zakres rozszerzony: minimalny wymiar 240 godz.->8 godz. tygodniowo);
- **przyroda** (uzupełniający: minimalny wymiar 120 godz.->4 godz. tygodniowo);

	I	II	III
	30	32	29
biologia	1		
chemia	1		
e. dla bezpieczeństwa	1		
fizyka	1		
geografia	1		
historia	2	4	4
informatyka	1		
p. przedsiębiorczości	2		
wok	1		
wos	1		
przyroda	1	2	1
j. obcy (1)	3	3+3	3+3
j. obcy (2)	2	2	2
j. polski	4	4	4
matematyka	4	3	3
wf	3	3	3
zajęcia z wych.	1	1	1
<i>razem</i>	30	25	24
do wykorzystania	0	7	5

Część 2: decydujemy o przeznaczeniu pozostałych do naszej dyspozycji godzin.

Strategia maksymalistyczna

Zostało nam 12 godzin do podziału. W przypadku strategii maksymalistycznej, której celem jest rozszerzenie maksymalnej liczby przedmiotów, oznaczałoby to rozszerzenie dwóch przedmiotów, które można zrealizować w minimalnym wymiarze 180 godzin (6 godzin tygodniowo). W przypadku klasy nastawionej na naukę języków obcych nowożytnych oznaczałoby to rozszerzenie dodatkowo jeszcze dwóch języków obcych (poza językiem pierwszym, który rozszerzyliśmy w części pierwszej).

Teraz pojawia się dość poważny dylemat: czy można realizować w zakresie rozszerzonym język obcy, którego nie realizujemy w zakresie podstawowym? Nie jest to takie jednoznaczne. Oczywiście są przedmioty, których zakres rozszerzony można realizować bez realizacji zakresu podstawowego (np. filozofia, czy język łaciński i kultura antyczna) są to jednak przedmioty, dla których nie określono podstawy programowej w zakresie podstawowym. Z drugiej jednak strony ust. 7 załącznika 7 do rozporządzenia w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych mówi, że język obcy nowożytny w zakresie roz-

szerzonym jest realizowany równoległe z zakresem podstawowym tego języka i chociaż ten cel tego zapisu jest inny (odnosi się do określenia, w którym momencie należy rozpocząć realizację zakresu podstawowego danego przedmiotu), ale można z niego wyczytać, że jednak w liceum musi być realizowany język obcy nauczany w zakresie podstawowym jeśli jest realizowany zakres rozszerzony tego języka i oba poziomy muszą być realizowane równocześnie. Do tego należy dodać, że wybór programu języka obcego powinien być uzależniony od poziomu umiejętności uczniów, jeśli więc nasi uczniowie przyszli do szkoły z opanowanym materiałem języka obcego w zakresie podstawowym, być może można przystąpić do realizacji zakresu rozszerzonego bez realizacji zakresu podstawowego?

Na pewno bezpieczniejsze byłoby rozszerzenie innego przedmiotu, który można zrealizować w minimalnym wymiarze 180 godzin (np. informatyki), zamiast trzeciego języka obcego.

Jeśli jednak koniecznie chcemy realizować trzeci język obcy warto uzyskać w tym zakresie zgodę organu prowadzącego, a jeszcze lepiej wystąpić przy okazji o 3 dodatkowe godziny na naukę innego języka obcego nowożytnego niż nauczane obowiązkowo w szkole (§3 ust. 1 pkt. 2 lit. a rozporządzenia w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych).

PAMIĘTAJMY:

wybór programu w przypadku nauki języka obcego nowożytnego powinien być uzależniony od umiejętności uczniów, w tym również decyzja o realizacji programu z zakresu rozszerzonego powinna być uzasadniona umiejętnościami uczniów.

	I	II	III	
	30	32	29	
biologia	1			
chemia	1			
e. dla bezpieczeństwa	1			
fizyka	1			
geografia	1			
historia	2	4	4	10
informatyka	1			
p. przedsiębiorczości	2			
wok	1			
wos	1			
przyroda		3	1	
j. obcy (1)	3	3+3	3+3	15
j. obcy (2)	2	2+3	2+3	12
j. obcy (3)	2+1	2+1	2+1	9
j. polski	4	4	4	
matematyka	3	4	3	
wf	3	3	3	
zajęcia z wych.	1	1	1	
<i>razem</i>	30+1	32+1	29+1	

PAMIĘTAJMY:

dotatkowe zajęcia (w tym wypadku trzeci język obcy) można wprowadzić do szkolnego planu nauczania po uzyskaniu opinii rady pedagogicznej i rady rodziców. Dodatkowe zajęcia (w tym trzeci język obcy) realizowane w oparciu o godziny przyznane dodatkowo przez organ prowadzący na wniosek dyrektora szkoły (nie więcej niż 3 godziny tygodniowo) są realizowane ponad tygodniowy wymiar godzin dla klas ustalony w rozporządzeniu w sprawie ramowych planów nauczania.

W celu zrationalizowania podziału godzin przeznaczonych na naukę trzeciego języka obcego (aby przez 3 lata realizowany był ten język po 2 godziny tygodniowo) – w porównaniu z tabelą wyjściową (ustaloną w części pierwszej) jedna godzina matematyki przeniesiona została z klasy I do II i jedna godzina przyrody przeniesiona została z klasy III do II.

Strategia oszczędnościowa

Przy zastosowaniu strategii nastawionej na dodanie godzin do minimalnej liczby przedmiotów rozszerzonych i przy założeniu, że rozszerzyliśmy tylko jeden język obcy nowożytny oraz rozszerzyliśmy historię zmuszeni do tego przepisami – wszystkie zaoszczędzone godziny (12) możemy dodać do nauczanego w zakresie rozszerzonym języka obcego, a wtedy nasze rozszerzenie może nabrać rzeczywiście niebotycznych rozmiarów (27 godzin tygodniowo z podziałem na grupy w cyklu nauczania).

Pewnym mankamentem takiego rozwiązania stanie się dysproporcja między wymiarem godzin wiodącego języka obcego realizowanym w I klasie, a liczbą realizowaną w następnych klasach. Dysproporcję tę można złagodzić przesuwając z klasy I do następnych pewną liczbę godzin przedmiotów nauczanych w zakresie podstawowym, które można nauczać przez 3 lata (język polski, drugi język obcy, matematyka) oraz przedmiotu uzupełniającego. Dysproporcja pozostanie, ale 7 godzin języka obcego w klasie I, a następnie po 10 godzin w klasie II i III nie tworzy już problemu utrudniającego pracę.

Przy tej liczbie godzin nauki rozszerzonego języka obcego można także pomyśleć o przeznaczeniu pewnej liczby godzin na przedmiot uzupełniający z programem opracowanym przez szkołę, który będzie spełniał specyficzne wymagania (wzorem tego, co robiliśmy w odniesieniu do oddziałów o innym charakterze). Musimy jednak pamiętać, że zastosowanie takiego rozwiązania w tym wypadku ma istotny mankament: przedmiotu uzupełniającego nie dzielimy na grupy. Opracowanie programu dla przedmiotu „informatyczny język angielski” czy „prawniczy język angielski” byłoby dobre, gdyby nie problem z podziałem na grupy (i problem ze znalezieniem nauczyciela o odpowiednich kwalifikacjach). Oczywiście możemy to zrobić, ale musimy pamiętać, że zajęcia te będą prowadzone dla całego oddziału (to też nie jest złe rozwiązanie) lub jeśli uzyskamy zgodę organu prowadzącego na sfinansowanie podziału na grupy w czasie realizacji tego przedmiotu, chociaż prawo go do tego nie zobowiązuje.

	I	II	III	
	30	32	29	
biologia	1			
chemia	1			
e. dla bezpieczeństwa	1			
fizyka	1			
geografia	1			
historia	2	4	4	10
informatyka	1			
p. przedsiębiorczości	2			
wok	1			
wos	1			
przyroda		2	2	
j. obcy (1)	3+4	3+3+4	3+3+4	27
j. obcy (2)	1	3	2	
j. polski	3	5	4	
matematyka	3	4	3	
wf	3	3	3	
zajęcia z wych.	1	1	1	
<i>razem</i>	30	32	29	

Możemy też wybrać jeszcze inny wariant i część godzin przeznaczyć na realizację przedmiotu uzupełniającego (dla którego program opracowała szkoła) korelującego z charakterem klasy językowej specjalizującej się w nauczaniu jednego języka obcego nowożytnego.

	I	II	III	
	30	32	29	
biologia	1			
chemia	1			
e. dla bezpieczeństwa	1			
fizyka	1			
geografia	1			
geografia Niemiec		1	1	2
historia	2	4	4	10
historia Niemiec		1	1	2
informatyka	1			
p. przedsiębiorczości	2			
wok	1			
wos	1			
przyroda		2	2	
j. niemiecki (1)	3+4	3+3+2	3+3+2	23
j. obcy (2)	1	3	2	
j. polski	3	5	4	
matematyka	3	4	3	
wf	3	3	3	
zajęcia z wych.	1	1	1	
<i>razem</i>	30	32	29	

Oddziały dwujęzyczne

Oddziały dwujęzyczne opierają się na typowej ramówce liceum ogólnokształcącego z dodatkiem godzin przeznaczonych na naukę języka obcego będącego drugim językiem nauczania (270 godzin) oraz z możliwością utworzenia za zgodą organu prowadzącego klasy wstępnej.

	klasa wstępna	I	II	III	
		30	32	29	
biologia		1			
chemia		1			
e. dla bezpieczeństwa		1			
fizyka		1			
geografia		1			
geografia Niemiec			1	1	2
historia		2	4	4	10
historia Niemiec			1	1	2
informatyka		1			
p. przedsiębiorczości		2			
wok		1			
wos		1			
przyroda			2	2	
j. niemiecki (1)	<i>21 g. tygodniowo (640 g. rocznie)</i>	3+4	3+3+2	3+3+2	44
j. obcy (2)		1	3	2	
j. polski	<i>2 g. tygodniowo (65 g. rocznie)</i>	3	5	4	
matematyka	<i>2 g. tygodniowo (65 g. rocznie)</i>	3	4	3	
wf	<i>3 g. tygodniowo (95 g. rocznie)</i>	3	3	3	
zajęcia z wych.	<i>1 g. tygodniowo (30 g. rocznie)</i>	1	1	1	
<i>razem</i>	29 g. tygodniowo (895 g. rocznie)	30	32	29	

Oczywiście może się zdarzyć, że organ prowadzący nie wyrazi zgody na klasę wstępną. Nowe ramówki są na tyle plastyczne, że można tak zorganizować nauczanie, aby w ramach 3 klas stworzyć namiastkę klasy wstępnej. Możliwe jest to dzięki temu, że przepisy o ramowych planach nauczania określają minimalny wymiar godzin, który musi być zrealizowany, ale nie ustalają tygodniowego wymiaru godzin tych przedmiotów w ciągu całego roku. Można więc zrealizować zajęcia w całości z danego przedmiotu w pierwszym lub drugim semestrze, a nie trzeba ich realizować przez cały rok. Również nie określono podziału godzin przeznaczonych na naukę drugiego języka nauczania. W sumie oddziałom dwujęzycznym przyznano dodatkowo 270 godzin na naukę języka, który jest drugim językiem nauczania. Jednocześnie do tygodniowego wymiaru godzin

obowiązkowych zajęć, które należy zrealizować w ciągu roku, dodano po 3 godziny w każdej klasie, co sugeruje, że 9 dodatkowych godzin należy podzielić na 3 lata. Jest to jednak tylko sugestia, ale nie nakaz. Równie dobrze korzystając z możliwości, które zyskujemy – można 270 minimalnego wymiaru godzin (9 godzin tygodniowo w roku, czyli 18 godzin tygodniowo w jednym semestrze) przeznaczonych na naukę języka obcego będącego drugim językiem nauczania zrealizować w całości w I semestrze I klasy tworząc namiastkę klasy wstępnej. Oczywiście jednocześnie należy poprzesuwać pomiędzy semestrami inne zajęcia, aby nie przekroczyć ustalonego przez rozporządzenie limitu 33 godzin tygodniowo w I klasie. W ramach posiadanych uprawnień – możemy to zrobić.

PAMIĘTAJMY:

minimalny wymiar godzin przeznaczony na realizację przedmiotów można podzielić do realizacji na lata, ale można też podzielić na semestry. Oznacza to, że przedmiot, dla którego określono minimalny wymiar 30 godzin można zrealizować w ciągu roku (1 godzina tygodniowo), ale też w ciągu jednego semestru (2 godziny tygodniowo).

	I		II	III	
	Sem. 1	Sem. 2			
	33	33	35	32	
biologia	1	1			
chemia	1	1			
e. dla bezpieczeństwa		2			
fizyka(j. obcy)		2	4+1	4	9
geografia	1	1			
historia	1	3			
informatyka	1	1			
p. przedsiębiorczości		4			
wok		2			
wos		2			
historia i społeczeństwo			2	2	4
j. obcy (1)	3	7	4+3	3+4	28
II język nauczania	18				
j. obcy (2)			3	3	
j. polski	2	2	5	5	
matematyka(j. obcy)	1	1	9	6+1	17
wf	3	3	3	3	
zajęcia z wych.	1	1	1	1	
<i>razem</i>	33	33	35	32	

Przypomnienie

Na zakończenie powtórzmy sobie kilka istotnych reguł obowiązujących przy układaniu szkolnego planu nauczania, które mogą nam umknąć, gdyż nie są sformułowane w przepisach wprost, ale są konsekwencją przepisów dotyczących zupełnie innych zagadnień.

- szkoła może opracować własny program dla przedmiotu, dla którego nie określono podstawy programowej, po włączeniu tego programu do szkolnego zestawu programów nauczania, przedmiot ten będzie realizowany w danej szkole jako przedmiot uzupełniający, a ocena zostanie zamieszczona na świadectwie;
- zajęcia, podczas których realizowany jest przedmiot uzupełniający nie podlega podziałowi na grupy, program przedmiotu uzupełniającego opracowany przez szkołę nie może więc zawierać treści wymagających podziału na grupy, chyba, że dyrektor szkoły uzyska zgodę organu prowadzącego lub znajdzie inne rozwiązanie, aby zajęcia przedmiotu uzupełniającego były realizowane w grupach;
- minimalny wymiar godzin konieczny do realizacji danego przedmiotu określony w rozporządzeniu w sprawie ramowych planów nauczania został określony dla całego etapu edukacyjnego. Rozdziału godzin dokonuje dyrektor szkoły i on jest odpowiedzialny za realizację minimalnego wymiaru godzin. Dokonując podziału może podzielić godziny, przeznaczone na realizację danego przedmiotu, na lata (przyjęto założenie, że w ciągu roku można zrealizować 30 godzin zajęć jeśli realizuje się jedną godzinę tygodniowo), ale można też podzielić je semestralnie (realizując jedną godzinę tygodniowo w ciągu semestru zrealizowanych powinno być 15 godzin, aby więc zrealizować w ciągu jednego semestru przedmiot, który musi być zrealizowany w minimalnym wymiarze 30 godzin, należy przydzielić na realizację tego przedmiotu 2 godziny tygodniowo). Należy przy tym przestrzegać ustalonego tygodniowego wymiaru godzin, którego nie można przekroczyć;
- przedmiot uzupełniający **historia i społeczeństwo** musi być realizowany, jeśli nie jest realizowana historia w zakresie rozszerzonym, **przyroda** musi być realizowana, jeśli nie jest realizowany w zakresie rozszerzonym przynajmniej jeden z przedmiotów przyrodniczych, ale to nie oznacza, że jeśli jest realizowana w zakresie rozszerzonym historia – dyrektor nie może ustalić, że będzie realizowany również przedmiot **historia i społeczeństwo**. Podobnie jest z przyrodą.
- realizując przedmioty uzupełniające **historia i społeczeństwo** oraz **przyroda** należy wybrać 4 wątki do realizacji spośród wątków określonych w podstawie programowej dla tych przedmiotów. Nie ustalono, kto dokonuje wyboru wątków. Ze względów organizacyjnych może się okazać, że w wielu przypadkach takiego wyboru musi dokonać dyrektor. Może być bowiem potrzebne, aby już na poziomie szkolnego planu nauczania określić, że realizując **przyrodę** należy wybrać wątki przedmiotowe z zakresu fizyki.

Szkolny plan nauczania: arkusz organizacyjny

*Przypomnijmy: naszym obowiązkiem jest uwzględnienie zainteresowań uczniów oraz **umożliwienie im wyboru** od 2 do 4 przedmiotów nauczanych w zakresie rozszerzonym. To rozwiązanie kryje w sobie różne niebezpieczeństwa, w tym także to, że może zdeorganizować pracę szkoły. A jeszcze do tego to opiniowanie przez uczniów... I nawet jeśli przez chwilę poczuliśmy się artystami tworząc doskonałe rozwiązania organizacyjne dla oddziałów, pamiętajmy jednak, że jesteśmy tylko dyrektorami i musimy wypełniać obowiązki, które nałożyło na nas prawo.*

Oczywiście możemy interpretować ten zapis w ten sposób, że jeżeli stworzyliśmy ofertę naszej szkoły przed naborem, w tym także przedstawiliśmy plan nauczania klas I i kandydaci wybrali naszą szkołę (oraz oddział), to tym samym spełnił się zapis wymagający od nas umożliwienia uczniom dokonanie wyboru rozszerzeń zgodnie z ich zainteresowaniami. Ja też uważam, że ta interpretacja jest słuszna. Zdaję sobie jednak sprawę, że właściwym celem tego zapisu jest umożliwienie uczniom wyboru rozszerzeń już po naborze, od drugiej klasy, dokonanie wyboru rozszerzeń, który będzie nie tylko biernym przyjęciem naszych propozycji, ale będzie współtworzył ostateczny kształt organizacji nauczania na poziomie rozszerzonym w naszej szkole. Może to doprowadzić do poważnej niestabilności organizacyjnej, w tym może stworzyć zagrożenie dla stabilizacji kadrowej. Realizacja takiego przedsięwzięcia jest trudna i nie wszyscy jesteśmy do tego przyzwyczajeni. Świadom tych zagrożeń uważam, że można przynajmniej spróbować zorganizować cały proces tak, aby zapewnić stabilizację organizacyjną naszej szkole, a jednocześnie umożliwić uczniom współtworzenie ostatecznego kształtu organizacji nauczania poprzez umożliwienie im wyboru rozszerzeń.

W tym właśnie celu w rozporządzeniu przewidziano możliwość organizowania nauczania w zakresie rozszerzonym w grupach. Musimy więc teraz przejść na wyższy poziom organizacyjny, czyli na poziom arkusza organizacyjnego, aby zobaczyć, czy rzeczywiście można zorganizować nauczanie w ten sposób, aby dać uczniom prawo wyboru bez demolowania organizacji naszej szkoły.

PAMIĘTAJMY:

- W celu umożliwienia uczniom dokonania wyboru przedmiotów nauczanych w zakresie rozszerzonym, przewidziano możliwość:
  - o nauczania przedmiotów w zakresie rozszerzonym w grupach oddziałowych i międzyoddziałowych;
  - o za zgodą organu prowadzącego w grupach międzyszkolnych.
- Nie został określony przez przepisy termin zorganizowania nauczania w zakresie rozszerzonym. Możemy więc ustalić zasady nauczania w zakresie rozszerzonym:
  - o przed naborem i przyjmując, że kandydowanie do naszej szkoły jest równoznaczne z wyborem proponowanych przez nas rozszerzeń i zgodne z zainteresowaniami uczniów;
  - o częściowo przed naborem (rozszerzenie jednego przedmiotu np. matematyki lub historii), a pozostałe rozszerzenia określić dopiero po I klasie uwzględniając wybory dokonane przez uczniów;

- o po I klasie po rozpoznaniu zainteresowań uczniów klas I oraz po stworzeniu im warunków do dokonania wyboru przedmiotów nauczanych w zakresie rozszerzonym.
- Nie została określona procedura wyboru przez uczniów przedmiotów nauczanych w zakresie rozszerzonym. Procedurę organizacji nauczania w zakresie rozszerzonym łącznie z formą i terminem wyboru przez uczniów przedmiotów w zakresie rozszerzonym należy zapewne określić w statucie szkoły i dookreślić w regulaminie naboru.

KROK 5: organizacja nauczania w zakresie rozszerzonym w grupach oddziałowych i międzyoddziałowych.

W celu umożliwienia uczniom dokonania wyboru rozszerzeń – musimy pomyśleć o zorganizowaniu nauczania w zakresie rozszerzonym w grupach międzyoddziałowych.

Grupy oddziałowe

Rozporządzenie przewiduje także możliwość tworzenia w tym celu grup oddziałowych, ale chyba trudno będzie zorganizować nauczanie przedmiotów rozszerzonych w grupach oddziałowych bez zgody na sfinansowanie takiego przedsięwzięcia przez organ prowadzący. Nauczanie w zakresie rozszerzonym w grupach oddziałowych może być organizowane w oparciu o przepisy dotyczące podziału na grupy.

PAMIĘTAJ:

zajęcia w zakresie rozszerzonym podlegają przepisom o podziale na grupy (np. w odniesieniu do informatyki czy języków obcych oraz zajęć wymagających organizowania ćwiczeń laboratoryjnych).

PAMIĘTAJ:

przedmioty uzupełniające raczej nie podlegają przepisom o podziale na grupy – chyba, że tak wynika z przyjętych w szkole programów nauczania tych przedmiotów.

Nauczanie w zakresie rozszerzonym w grupach sprowadza się więc do tego, że rozszerzony język obcy będzie realizowany w grupach oddziałowych, bo tego wymagają przepisy, podobnie jest z rozszerzoną informatyką oraz częścią zajęć (nie więcej niż połową) biologii, chemii czy fizyki.

Oczywiście możemy sobie także wyobrazić bardziej rozwinięty wariant takiej organizacji np. rozszerzenie w grupach oddziałowych dwóch języków obcych, w tym znaczeniu, że pierwsza grupa oddziału będzie realizowała w zakresie rozszerzonym pierwszy język obcy, a druga grupa tego samego oddziału będzie realizowała w zakresie rozszerzonym drugi język obcy. Uczniowie w takiej sytuacji mogą mieć prawo wyboru języka.

Można sobie też wyobrazić jeszcze bardziej ekstremalną organizację grup oddziałowych np. jedna grupa realizuje w zakresie rozszerzonym język obcy, a druga realizuje w zakresie rozszerzonym informatykę. Organizujemy wówczas nauczanie także zgodnie z zasadami obowiązującym przy podziale zajęć na grupy.

Zastanówmy się teraz nad możliwością zorganizowania nauczania w zakresie rozszerzonym w grupach międzyoddziałowych.

Grupy międzyoddziałowe

Już częściowo przygotowaliśmy się do tego w poprzednim rozdziale, gdy uświadomiliśmy sobie konieczność oddzielenia organizacji nauczania w klasie I od organizacji nauczania po klasie I. Stworzyliśmy sobie w ten sposób możliwość zadecydowania o organizacji nauczania w zakresie rozszerzonym od klasy II, po rozpoznaniu zainteresowań uczniów oraz zyskaliśmy możliwość stworzenia warunków do dokonania wyboru przedmiotów nauczanych w zakresie rozszerzonym z przygotowanej przez nas oferty.

Wciąż byliśmy jednak skupieni na tworzeniu koncepcji organizacyjnych w obrębie jednego oddziału. Teraz musimy uświadomić sobie jeszcze jedną rzecz: jeśli zamierzamy stworzyć warunki, aby nasi uczniowie mogli wybierać rozszerzenia – musimy pogrupować planowane przez nas oddziały w pewne typy, w ramach których mógłby odbyć się przepływ uczniów podczas zajęć w zakresie rozszerzonym. Być może istnieje możliwość opracowania takiej struktury organizacyjnej, aby uczniowie ze wszystkich oddziałów mogli wybierać dowolne rozszerzenia, ale, w moim przekonaniu, wymagałoby to takiego ujednoczenia naszych oddziałów, że zaprzepaścilibyśmy możliwości organizacyjne, które stworzyły nam nowe „ramówki”. Lepiej więc określić typy oddziałów, pomiędzy którymi będzie możliwy przepływ uczniów: np. oddziały ścisłe, humanistyczne, przyrodnicze. Informacja o typie oddziału powinna być więc już określona przed naborem, aby kandydaci mogli dokonać w tym względzie wstępnej deklaracji, ze świadomością, że ostatecznego wyboru dokonają w I klasie, ale ograniczonego do przedmiotów charakterystycznych dla danego typu.

Możemy teraz przejść do przykładów. Jeśli w mojej szkole funkcjonują oddziały: matematyczno-fizyczne, matematyczno-informatyczne, matematyczno-geograficzne i matematyczno-przyrodnicze, mogę bez trudu umożliwić uczniom w ich obrębie dokonanie przy najmniej ograniczonego wyboru przedmiotów nauczanych w zakresie rozszerzonym.

Po pierwsze: należałoby ujednoczyć strukturę podstawową tych oddziałów obejmującą rozkład przedmiotów nauczanych w zakresie podstawowym ze szczególnym uwzględnieniem organizacji nauczania w klasie I. Wstępne określenie charakteru oddziałów umożliwi nam też zaplanowanie nauczania przedmiotów uzupełniających, takich jak **historia i społeczeństwo** (w tym wypadku).

Po drugie: należy ustalić oraz ujednoczyć przedmioty nauczane w zakresie rozszerzonym, które będą podlegały wyborowi. Chodzi tu np. o casus informatyki, która w zakresie rozszerzonym może być nauczana w wymiarze 180 godzin, ale jeśli mamy umożliwić jej wybór wymiennie z fizyką, chemią, czy biologią, to musimy określić jej wymiar realizowany w szkole na tym samym poziomie, gdyż inaczej stworzy to nam duże i zbędne problemy organizacyjne. Na szczęście minimalnemu wymiarowi godzin nadano formę względną („co najmniej 180 godz.”) możemy więc ustalić, że u nas informatyka będzie realizowana w wymiarze 240 godz. (nie jest to zapis sprzeczny z prawem).

Po trzecie: musimy pamiętać, że wybór dokonany przez uczniów nie może być sprzeczny z obowiązującymi przepisami, czyli musimy zadbać, aby uczniowie wybrali od 2 do

4 przedmiotów rozszerzonych, aby w sumie zrealizowali 29/30 godzin zajęć w zakresie rozszerzonym i przedmiotów uzupełniających oraz aby przynajmniej jednym z przedmiotów realizowanych przez nich w zakresie rozszerzonym był przedmiot przyrodniczy (oczywiście w odniesieniu do oddziałów ścisłych, którymi się teraz zajmujemy, gdyż w przypadku oddziałów humanistycznych musi to być historia).

Po czwarte: musimy pamiętać, że tworzymy grupy, które są tylko elementem organizacji wewnątrzszkolnej i nie możemy z ich powodu obciążać wyższymi kosztami organu prowadzącego (chyba, że organ prowadzący wyrazi na to zgodę). Przekładając to na konkret: nie możemy stworzyć więcej grup międzyoddziałowych do realizacji zajęć w zakresie rozszerzonym niż wynika to z liczby naszych oddziałów oraz z przepisów dotyczących podziału na grupy. Jeżeli w naszej szkole są 3 oddziały – to możemy zajęcia w zakresie rozszerzonym tych oddziałów zorganizować w grupach międzyoddziałowych, ale nie możemy przy tym stworzyć grup międzyoddziałowych więcej niż 3 (przy czym oczywiście w przypadku zajęć z języka obcego lub informatyki w grupach tych będzie obowiązywał podział na grupy zgodny z zasadami obowiązującymi przy tworzeniu grup podczas zajęć informatyki lub języka obcego).

Po przeliczeniu godzin i dokonaniu koniecznego ujednoczenia możemy stworzyć dla 4 wymienionych oddziałów (matematyczno-fizyczny, matematyczno-geograficzny, matematyczno-informatyczny, matematyczno-przyrodniczy) jednolitą strukturę podstawową obejmującą zajęcia w zakresie podstawowym, przedmiot uzupełniający **historia i społeczeństwo** oraz jeden przedmiot nauczany w zakresie rozszerzonym, czyli matematykę.

Zasady wyboru:

- każdy uczeń będzie musiał (nie mógł, ale musiał) wybrać po dwa przedmioty w zakresie rozszerzonym realizowane w wymiarze 270 godzin (9 godzin tygodniowo);
- wybrać można następujące przedmioty: fizykę, biologię, chemię, geografę lub informatykę (informatyka ze względów organizacyjnych będzie w tym wypadku nauczana w wymiarze 240 godzin, czyli o 60 godzin więcej od ustalonego w ramowym planie nauczania minimalnego wymiaru godzin dla tego przedmiotu). Wybierając dwa spośród wymienionych powyżej przedmiotów jednym będzie na pewno przedmiot przyrodniczy wymagany przez prawo;
- należy określić minimalną i dopuszczalną liczebność grupy, to znaczy należy ustalić, że na przykład grupa z danego przedmiotu rozszerzonego powstanie, jeśli wybierze ją co najmniej 28 osób i nie może liczyć więcej niż 34 osoby;
- trzeba ustalić zasady postępowanie z uczniami, którzy wybrali rozszerzenia, które nie będą realizowane z powodu braku chętnych (można np. umożliwić tym uczniom wybór innych rozszerzeń lub od razu ustalić, że każdy uczeń będzie wybierał dwa rozszerzenia oraz jedno rezerwowe, gdyby nie utworzono grupy realizującej preferowany przez nich przedmiot);
- należy też określić mechanizmy selekcji do grupy, jeśli wybrało ją zbyt wielu uczniów, ale zbyt mało, aby utworzyć drugą grupę międzyoddziałową dla tego samego przedmiotu. Można np. ustalić, że pierwszeństwo mają uczniowie danego oddziału (jeśli np. oddział D był tradycyjnie matematyczno-informatyczny, to uczniowie tego oddziału zachowują pierwszeństwo przy zapisach do grup informatycznych) lub może decydująca będzie ocena z zakresu podstawowego danego przedmiotu.

Przedstawione powyżej zasady obowiązujące przy wyborze przez uczniów przedmiotów nauczanych w zakresie rozszerzonym powinny być ustalone w statucie szkoły i w regulaminie naboru.

Przedstawiona poniżej organizacyjna koncepcja wyboru rozszerzeń przez uczniów oparta jest na zasadzie, że w każdej klasie będzie rozszerzona matematyka, wszystkie wybrane rozszerzone przedmioty będą realizowane w tym samym wymiarze godzin, uczniowie wybierają przedmioty rozszerzone, ale z ograniczonej puli przedmiotów odzwierciedlającej wcześniej istniejące rozszerzenia, wybór dwóch przedmiotów gwarantuje, że przynajmniej jednym z nich będzie przedmiot przyrodniczy, czego wymagają przepisy.

	I	II	III
	30	32	29
biologia	1		
chemia	1		
e. dla bezpieczeństwa	1		
fizyka	1		
geografia	1		
historia	2		
informatyka	1		
p. przedsiębiorczości	2		
wok	1		
wos	1		
historia i społeczeństwo	1	2	1
j. obcy (1)	3	3	3
j. obcy (2)	2	2	2
j. polski	4	4	4
matematyka	4	7	7
wf	3	3	3
zajęcia z wych.	1	1	1
I przedmiot rozszerzony		5	4
II przedmiot rozszerzony		5	4
<i>razem</i>	30	32	29

Oczywiście można to zmodyfikować stwarzając uczniom jeszcze większą swobodę wyboru przedmiotów rozszerzonych. Przecież nie zawsze musi być rozszerzona matematyka i nie wszystkie przedmioty rozszerzone muszą być nauczane w tym samym wymiarze godzin. Można np. zgrupować przedmioty, które w zakresie rozszerzonym muszą być zrealizowane w minimalnym wymiarze 180 godzin (język angielski, informatyka, matematyka) i dać prawo uczniom do wyboru jednego z tych przedmiotów niezależnie od wyboru dwóch przedmiotów, które należy nauczać w zakresie rozszerzonym w minimalnym wymiarze 240 godzin, a może pozwolić wybrać uczniom wszystkie trzy

przedmioty spośród matematyki, biologii, chemii, fizyki, geografii, informatyki, języka angielskiego z zastrzeżeniem, że przynajmniej jednym z nich musi być przedmiot przyrodniczy oraz, że wszystkie będą realizowane w tym samym wymiarze godzin (240 godzin, czyli 8 godzin tygodniowo) i do tego o jedną godzinę będzie zwiększony wymiar języka polskiego realizowanego w zakresie podstawowym oraz przedmiotu uzupełniającego **historia i społeczeństwo** (3 przedmioty rozszerzone po 8 godz. tygodniowo = 24 godz., **historia i społeczeństwo** = 5 godz., język polski poz. podstawowy = 1 godz. razem 30 godzin).

	I	II	III
	30	32	29
biologia	1		
chemia	1		
e. dla bezpieczeństwa	1		
fizyka	1		
geografia	1		
historia	2		
informatyka	1		
p. przedsiębiorczości	2		
wok	1		
wos	1		
historia i społeczeństwo	1	3	+1
j. obcy (1)	3	3	3
j. obcy (2)	2	2	2
j. polski	4	4+1	4
matematyka	4	3	3
wf	3	3	3
zajęcia z wych.	1	1	1
I przedmiot rozszerzony		4	4
II przedmiot rozszerzony		4	4
III przedmiot rozszerzony		4	4
razem	30	32	29

Kombinacji można stworzyć naprawdę wiele. Zostawiamy to już inwencji dyrektorów.

PAMIĘTAJMY:

tworząc organizację nauczania w zakresie rozszerzonym dyrektor musi także uwzględnić możliwości finansowe określone przez organ prowadzący. Dotyczy to przede wszystkim kwestii podziału na grupy. Jeśli uczniowie będą realizowali w zakresie rozszerzonym historię -> nie ma podziału na grupy, jeśli biologię -> obowiązuje częściowy podział na grupy, jeśli informatykę -> zapewne wszystkie zajęcia będą realizowane w grupach. Podział na grupy zależy też od liczby uczniów.

Zajmijmy się teraz innym przypadkiem. Stworzenie grupy przedmiotów o podobnym charakterze, których uczniowie mogą wybierać przedmioty w zakresie rozszerzonym wymaga jednak pewnego ujednoczenia organizacji klas, co w niektórych przypadkach musi prowadzić do trudnego do zaakceptowania uproszczenia. Np. my ustaliliśmy, że wszystkie przedmioty rozszerzone będą realizowane w tym samym wymiarze godzin, chociaż wiemy, że np. na realizację fizyki w wymiarze rozszerzonym należałoby przeznaczyć więcej godzin niż na realizację chemii. Czasami można to wyeliminować w bardzo prosty sposób, przyjmując, że rozszerzoną chemię realizujemy w mniejszym wymiarze godzin, ale łącznie z jakimś przedmiotem uzupełniającym, a fizykę realizujemy w większym wymiarze godzin, ale bez dodatkowego przedmiotu uzupełniającego. Czasami jednak nie można tej różnorodności przewyciężyć z pomocą przedmiotu uzupełniającego, czasami różnorodność jest na tyle duża, że próba jej przewyciężenia musi prowadzić do uproszczeń przynoszących szkodę uczniom. Aby tego uniknąć, a jednocześnie nie rezygnować z możliwości pozostawienia uczniom prawa wyboru – można przyjąć założenie, że uczniowie w I klasie nie będą wybierali pojedynczych przedmiotów, które od II klasy będą realizowane w zakresie rozszerzonym, ale cały model rozszerzenia. Należy wtedy założyć, że po I klasie nastąpi przemieszczenie uczniów między określonymi oddziałami w związku z wybranym przez nich modelem rozszerzenia, ale można to też zorganizować inaczej, tak aby uczniowie mogli pozostać w strukturach swojego początkowego oddziału, ale realizować model rozszerzenia innego oddziału w grupach międzyoddziałowych.

Zilustrujmy to przykładem dwóch oddziałów humanistycznych z tym, że w jednym zamierzamy realizować geografę w zakresie rozszerzonym, a w drugim nie.

Oddział A: humanistyczny	I	II	III
biologia	1		
chemia	1		
e. dla bezpieczeństwa	1		
fizyka	1		
geografia	1		
historia	2	4	4
informatyka	1		
p. przedsiębiorczości	2		
wok	1		
wos	1		
przyroda		3	1
historia sztuki filmowej		2	2
zajęcia artystyczne: fotografia		1	1
zajęcia artystyczne: teatr		1	2
retoryka		1	
j. obcy (1)	3	3	3
j. obcy (2)	3	2	1
j. polski	4	4+4	4+4
matematyka	4	3	3
wf	2	1	1
zajęcia z wych.	1	1	1
zajęcia taneczne	1	2	2
<i>razem</i>	30	32	29

Oddział B: humanistyczno-geograficzny	I	II	III	
	30	32	29	
biologia	1			
chemia	1			
e. dla bezpieczeństwa	1			
fizyka	1			
geografia	1	4+2	4+1	12
historia	2	4+3	4+2	15
informatyka	1			
p. przedsiębiorczości	2			
wok	1			
wos	1	3	3	7
j. obcy (1)	3	3	3	
j. obcy (2)	3	2	1	
j. polski	4	4	4	
matematyka	4	3	3	
wf	3	3	3	
zajęcia z wych.	1	1	1	
razem	30	32	29	

Różnorodność organizacyjna bardzo duża. Możliwość ujednoczenia tych oddziałów do poziomu, w którym można byłoby dokonać wyboru przedmiotów rozszerzonych – trudna do realizacji przynajmniej bez dokonania szkodliwych uproszczeń. Ale nie zamyka to drogi uczniom do dokonania wyboru rozszerzenia, muszą to tylko zrobić w całości. Można w obu oddziałach w identyczny sposób zorganizować nauczanie w klasie pierwszej. W zasadzie jedyną różnicą są „zajęcia taneczne” w oddziale A. Nie widzę jednak żadnych przeciwwskazań do organizacji zajęć tanecznych w I klasie oddziału B. Jeżeli to zrobimy – uczniowie oddziałów humanistycznych na wstępie realizują te same zajęcia, a następnie mogą dokonać wyboru między oddziałami lub też mogą dokonać wyboru zaproponowanej im koncepcji organizacji zajęć w zakresie rozszerzonym realizowanych od II klasy pozostając w swoim oddziale, a wtedy zajęcia w zakresie rozszerzonym będą realizowane w ramach grup międzyoddziałowych A i B.

Jak widzimy, pod względem organizacyjnym istnieje wiele możliwości, aby umożliwić uczniom dokonanie wyboru rozszerzeń. Oczywiście nie musimy tego robić w czasie obecności uczniów w szkole. Możemy przyjąć, że uczniowie dokonują wyboru rozszerzeń w czasie naboru i wszystko pozostawić po staremu. Radziłbym, aby początkowo przyjąć takie właśnie rozwiązanie, aż do czasu oswojenia się z nowymi ramowymi planami nauczania. Należy przy tym mieć świadomość, że wszystko zmierza w kierunku, aby uczniowie szkoły mogli wybierać odpowiadające im zajęcia z oferty, którą im proponujemy. Prędzej czy później będziemy więc musieli zmierzyć się z problemem wyboru przedmiotów rozszerzonych nie tylko w czasie naboru, ale także już przez uczniów naszej szkoły spośród zajęć proponowanych przez szkołę.

	Klasy I							Klasy II							Klasy III								
	A	B	C	D	E	F	G	A	B	C	D	E	F	G	A	B	C	D	E	F	G		
	zakres rozszerzony																						
historia								4	7					4	4	6						4	29
j. polski								4							4								8
j. angielski													3										6
j. niemiecki												3											6
j. rosyjski						2							2										6
geografia								6						5								11	
wos								3						3								6	
matematyka										4	4	4	4			4	4	4	4	4		32	
biologia												5					4			4		9	
chemia												5					4			4		9	
chemia										5												5	
fizyka										5	5	5			4	4	4					27	
geografia											5								4			9	
informatyka										5					4	4						13	
razem: zakres rozszerzony	0	0	0	0	0	0	2	8	16	14	9	14	19	12	8	14	12	12	12	12	12	12	176
przedmioty uzupełniające																							
historia										2	2	2	2									16	
i społeczeństwo																							
przyroda								3					3	1							1	8	
historia sztuki filmowej								2							2							4	
zajęcia artystyczne: fotografia								1							1							2	
zajęcia artystyczne: teatr								1							2							3	
retoryka								1														1	
razem: przedmioty uzupełniające	0	0	1	1	1	1	0	8	0	2	2	2	2	3	6	0	1	1	1	1	1	1	34
razem: rozszerzone i uzupełniające	0	0	1	1	1	1	2	16	16	16	11	16	21	15	14	14	13	13	13	13	13	13	210
razem: zajęcia obowiązkowe	30	30	30	30	30	30	30	32	32	32	27	32	37	32	29	29	29	29	29	29	29	29	637

Szkolny plan nauczania – inne zajęcia obowiązkowe oraz zajęcia dodatkowe

Pozostały nam jeszcze inne zajęcia obowiązkowe organizowane na podstawie innych przepisów niż rozporządzenie w sprawie ramowych planów nauczania oraz zajęcia dodatkowe. Niewątpliwą zaletą nowego rozporządzenia w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych jest ściśle rozgraniczenie podstawowych zajęć obowiązkowych realizowanych w zakresie rozszerzonym, podstawowym oraz jako przedmioty uzupełniające od innych zajęć obowiązkowych, a także zajęć dodatkowych. Takie przedmioty jak wychowanie do życia w rodzinie czy religia/etyka jednoznacznie zostały zakwalifikowane do innych zajęć obowiązkowych, których nie obejmują reguły dotyczące tygodniowego wymiaru godzin zajęć obowiązkowych, co w dużym stopniu ułatwi opracowanie szkolnego planu nauczania.

Do innych zajęć:

- wychowanie do życia w rodzinie,
- religię/etykę,
- zajęcia języka mniejszości narodowej lub języka regionalnego oraz historii i kultury mniejszości narodowej lub etnicznej,
- zajęcia rewalidacyjne,
- zajęcia organizowane w ramach godzin do dyspozycji dyrektora w tym zajęcia organizowane w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej.

Do zajęć dodatkowych zaliczono:

- zajęcia zorganizowane w oparciu o godziny, które na wniosek dyrektora szkoły może przyznać organ prowadzący dla każdego oddziału (nie więcej niż 3 godziny dodatkowe w tygodniu).

Część przepisów dotyczących innych zajęć wymaga uaktualnienia i dostosowania ich do nowych reguł ustalonych przez rozporządzenie w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych. W związku z tym w obecnej chwili raczej zasygnalizujemy tylko obecność tych zajęć.

PAMIĘTAJ:
należy pilnie śledzić zmiany prawne dotyczące zajęć dodatkowych oraz innych zajęć obowiązkowych.

Wychowanie do życia w rodzinie

Organizacja tych zajęć opiera się na *Rozporządzeniu MEN z dnia 12 sierpnia 1999 r. w sprawie sposobu nauczania szkolnego oraz zakresu treści dotyczących wiedzy o życiu seksualnym człowieka, o zasadach świadomego i odpowiedzialnego rodzicielstwa, o wartości rodziny, życia w fazie prenatalnej oraz metodach i środkach świadomej prokreacji zawartych w podstawie programowej kształcenia ogólnego [Dz.U. z 1999 r. Nr 67, poz. 756] z późniejszymi zmianami, z których ostatnia została dokonana 10 sierpnia 2009 r. [Dz.U. z 2009 r. Nr 131, poz. 1079].*

Zajęcia wychowania do życia w rodzinie zgodnie z obowiązującymi przepisami realizowane są w wymiarze 14 godzin w każdej klasie w tym 5 godzin z podziałem na grupy.

Zakłada się możliwość rezygnacji rodziców ucznia lub pełnoletniego ucznia z udziału w zajęciach wychowania do życia w rodzinie.

Religia/etyka

Podstawą organizacji zajęć jest *Rozporządzenie MEN z dnia 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w szkołach publicznych [Dz.U. z 1992 r. Nr 36, poz. 155]* z późniejszymi zmianami, z których ostatnia została dokonana 30 czerwca 1999 r. [Dz.U. z 1999 r. Nr 67, poz. 753] oraz na podstawie porozumień podpisanych przez Ministra Edukacji Narodowej z Polską Radą Ekumeniczną [Dz.Urz. MEN z 2001 r. Nr 3, poz. 18] oraz Konferencją Episkopatu Polskiego [Dz.Urz. MEN z 2000 r. Nr 4, poz. 20] w sprawie kwalifikacji nauczycieli religii.

Religia organizowana jest w klasach lub grupach klasowych (co najmniej 7-osobowych) dla uczniów niepełnoletnich, których rodzice wyrazili chęć udziału w takich lekcjach, a w przypadku uczniów pełnoletnich, jeśli oni sami wyrazili takie życzenie. W przypadku mniejszej liczby chętnych można zorganizować zajęcia religii w grupach międzyoddziałowych, a nawet międzyklasowych.

Na podobnych zasadach organizowane są zajęcia etyki w szkole.

Szkoła musi zapewnić opiekę uczniom, których rodzice, ani oni sami (w przypadku uczniów pełnoletnich) nie wyrazili chęci udziału w zajęciach religii lub etyki, jeśli zajęcia odbywają się między innymi zajęciami obowiązkowymi.

Zajęcia języka mniejszości narodowej, etnicznej lub języka regionalnego oraz zajęcia historii i kultury mniejszości narodowej i etnicznej

Podstawą organizacji tych zajęć jest *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 listopada 2007 r. w sprawie warunków i sposobu wykonywania przez przedszkola, szkoły i placówki publiczne zadań umożliwiających podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej uczniów należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym [Dz.U. z 2007 r. Nr 214, poz. 1579]*. z późniejszą zmianą dokonaną 18 maja 2010 r. [Dz.U. z 2010 r. Nr 109, poz. 712]. (będzie nowe rozporządzenie z 2012 r.)

W celu podtrzymania tożsamości narodowej, etnicznej i językowej uczniów należących do mniejszości narodowej, etnicznej lub posługującej się językiem regionalnym na piśmie wnioski rodziców dyrektor organizuje dodatkowe zajęcia:

- nauki języka mniejszości narodowej, etnicznej lub języka regionalnego,
- nauki własnej kultury i historii.

Dyrektor może także zorganizować dla uczniów należących do mniejszości narodowej, etnicznej lub posługujących się językiem regionalnym zajęcia:

- geografii państwa, z którym utożsamiana jest dana mniejszość,
- artystyczne,
- inne zajęcia dodatkowe.

W celu realizacji tych zajęć dyrektor może zgłosić wniosek o przyznanie 3 godzin dodatkowo na każdy oddział.

Nie określono wymiaru godzin zajęć nauki języka mniejszości narodowej, etnicznej lub języka regionalnego oraz zajęć nauki własnej kultury w liceum ogólnokształcącym. Pewną wskazówką dla dyrektorów może być ustalony wymiar 3 godzin tygodniowo nauki języka mniejszości prowadzonych w grupach międzyszkolnych. W grupach tych nie prowadzi się jednak zajęć własnej kultury i historii oraz innych zajęć dodatkowych, więc przy określaniu wymiaru godzin tych zajęć dyrektor oraz organ prowadzący nie mają żadnej podpowiedzi.

Naukę języka mniejszości oraz własnej kultury i historii, ewentualnie zajęcia z geografii państwa, z którym utożsamia się dana mniejszość, zajęcia artystyczne i inne zajęcia dodatkowe organizowane są w ramach oddziału ewentualnie grupy oddziałowej jeśli wniosek w sprawie zorganizowania tych zajęć zgłosili rodzice co najmniej 14 uczniów danego oddziału. W przypadku, gdy wniosek złożyli rodzice mniejszej liczby uczniów w danym oddziale – dyrektor organizuje zajęcia w celu podtrzymania tożsamości narodowej, etnicznej lub językowej w grupach międzyoddziałowych (od 7 do 14 uczniów) lub międzyklasowych (od 3 do 14 uczniów). Jeśli dyrektor nie może zorganizować zajęć języka mniejszości narodowej, etnicznej lub języka regionalnego – zajęcia takie organizuje organ prowadzący w grupach międzyszkolnych (od 3 do 20 uczniów) w wymiarze 3 godzin tygodniowo (tylko nauka języka, nie organizuje się takich grup w celu nauki własnej historii i kultury).

Zajęcia organizowane w ramach wsparcia psychologiczno-pedagogicznego

Organizowane są w liceach ogólnokształcących na zasadach określonych w:

- *Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w przedszkolach, szkołach i oddziałach ogólnodostępnych lub integracyjnych [Dz.U. z 2010 r. Nr 228, poz. 1490];*
- *Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach [Dz.U. z 2010 r. Nr 228, poz. 1487];*

Zajęcia zorganizowane w celu udzielenia uczniom wsparcia psychologiczno-pedagogicznego prowadzone są w grupach:

Nazwa zajęć	Liczba uczniów w grupie
Klasa terapeutyczna	do 15
Zajęcia terapeutyczne	do 10
Zajęcia socjoterapeutyczne	do 10
Zajęcia rozwijające uzdolnienia	do 8
Zajęcia dydaktyczno-wyrównacze	do 8
Zajęcia korekcyjno-kompensacyjne	do 5
Zajęcia logopedyczne	do 4

Zajęcia rewalidacyjne

Organizowane są w liceach ogólnokształcących na zasadach określonych w:

- *Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach [Dz.U. z 2010 r. Nr 228, poz. 1487],*

- *Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych [Dz.U., poz. 204].*

Zajęcia rewalidacyjne organizuje się dla ucznia posiadającego orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego na podstawie indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego. W ramowym planie nauczania na zajęcia rewalidacyjne przewidziano 180 godzin w okresie nauczania (6 godzin tygodniowo).

Zajęcia dodatkowe organizowane z godzin dyrektorskich

Inne zajęcia dodatkowe z godzin dyrektorskich organizowane są na zasadach określonych w:

- *art. 42 ust. 2 pkt 2 lit. a i b ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciel [tekst jednolity z 17 maja 2006 r.: Dz.U. z 2006 r., Nr 97, poz. 674] z późniejszymi zmianami, z których ostatnia dokonana została 19 listopada 2009 r. [Dz.U. z 2009 r., Nr 213, poz. 1650],*
- *Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych [Dz.U., poz. 204].*

W szkołach ponadgimnazjalnych (w tym w liceum ogólnokształcącym) nauczyciele zobowiązani są do prowadzenia zajęć wynikających z zadań statutowych szkoły z wyjątkiem obowiązkowych zajęć edukacyjnych w wymiarze 1 godziny tygodniowo. Jest to tzw. „godzina karciana”, która zgodnie z obowiązującymi przepisami powinna być przeznaczona przede wszystkim na realizację zajęć wynikających z konieczności udzielenia uczniowi wsparcia psychologiczno-pedagogicznego, a następnie na zajęcia związane z przygotowaniem i realizacją matury. Jeśli jednak po zapewnieniu uczniom wsparcia psychologiczno-pedagogicznego oraz po uwzględnieniu potrzeb związanych z przeprowadzeniem matury okaże się, że nie wszystkie „godziny karciane” zostały wykorzystane – dyrektor może wykorzystać te godziny na zorganizowanie innych zajęć dodatkowych. Dyrektor posiada dużą swobodę przy zagospodarowaniu tych godzin (nie może ich przeznaczyć na zajęcia obowiązkowe, musi przeznaczyć na zajęcia wynikające z zadań statutowych szkoły oraz muszą to być zajęcia prowadzone z uczniami), ale wydaje się, że logika przepisów (zwłaszcza zapis w Karcie Nauczyciela) wymaga, aby zaoszczędzone godziny dyrektorskie przeznaczone zostały na zajęcia wynikające z potrzeb ucznia. Wymiar tych zajęć uzależniony jest od liczby godzin, które pozostały do dyspozycji dyrektora.

Zajęcia dodatkowe

Organ prowadzący na wniosek dyrektora szkoły może dodać nie więcej niż 3 godziny tygodniowo dla każdego oddziału na zwiększenie liczby wybranych obowiązkowych zajęć edukacyjnych, ale także na realizację dodatkowych zajęć edukacyjnych:

- naukę języka obcego nowożytnego innego niż nauczany w szkole,
- zajęcia edukacyjne, dla których nie ustalono podstawy programowej, lecz program nauczania tych zajęć został włączony do szkolnego zestawu programów nauczania.

Po zasięgnięciu opinii rady pedagogicznej i rady rodziców dyrektor może włączyć zajęcia dodatkowe do szkolnego planu nauczania, a wówczas udział w tych zajęciach jest obowiązkowy.

O czym koniecznie należy pamiętać

Wśród natłoku zmian możemy zagubić konieczne działania, które nie zostały wprost opisane przez przepisy prawne, ale bez podjęcia tych działań możemy znaleźć się w bardzo trudnej sytuacji, także prawnej. Łatwiej będzie nam zrealizować to, co zostało opisane jako działanie konieczne przez przepisy prawa, ale możemy zapomnieć np. o konieczności monitorowania realizacji minimalnego wymiaru godzin, gdyż ten obowiązek pośrednio wynika z przepisów, ale nie został w tych przepisach zdefiniowany wprost jako nasz obowiązek. Postaraliśmy się więc wydobyć takie właśnie sprawy, które są oczywistą konsekwencją nowych przepisów i musimy je zrealizować, ale o tej konieczności moglibyśmy sobie przypomnieć zbyt późno.

Nadzór nad realizacją minimalnego wymiaru godzin

Wraz ze zmianami, przede wszystkim z nowym rozporządzeniem o ramowych planach nauczania, do szkół ponadgimnazjalnych wkraczają nowe zasady organizacyjne, do których nie jesteśmy przyzwyczajeni. Ustalenie minimalnego wymiaru godzin, który musi zostać zrealizowany – jest dla nas wyzwaniem, które być może nie jest trudne samo w sobie, ale musimy się do niego przyzwyczaić. Myślę, że nie należałoby się wstydzić zapytać innych o radę, dyrektorzy gimnazjów i szkół podstawowych już to przeżyli, już wiedzą, jakich zagrożeń należy się obawiać i jak ich unikać, nie ma więc żadnego wstydu w tym, że zwrócimy się do nich w poszukiwaniu dobrych rad, które pozwolą wdrożyć się do nowych obowiązków.

PAMIĘTAJMY:

minimalny wymiar godzin musi być zrealizowany, a my, dyrektorzy, ponosimy odpowiedzialność za spełnienie tego obowiązku. Nie ma się sensu pytać, co się stanie, gdy ten obowiązek nie zostanie dopełniony i jakie są wówczas przewidziane kary. Nie ma przewidzianych kar, bo nie przewiduje się możliwości, aby minimalny wymiar godzin ustalony w rozporządzeniu nie został zrealizowany. Nasza w tym głowa, aby został zrealizowany niezależnie od świąt, uroczystości, zwolnień lekarskich i trzęsienie ziemi, dyrektor i tak musi zrealizować zajęcia obowiązkowe w minimalnym wymiarze godzin.

PAMIĘTAJMY:

ostateczną dla nas szansą, jeśli zaniedbaliśmy i dopuściliśmy do tego, że nie możemy zrealizować obowiązkowych zajęć w minimalnym wymiarze godzin, są:

- *godziny do dyspozycji dyrektora (czyli możliwość przesunięcia godzin z innych zajęć, które zostały już zrealizowane w minimalnym wymiarze godzin określonym przez prawo – oczywiście rodzi to problemy związane z nagłą koniecznością zmiany planu oraz z problemem realizacji pensum przez nauczyciela),*
- *godziny, które może przyznać dodatkowo organ prowadzący (nie więcej niż 3 na oddział) na wniosek dyrektora (§3 ust. 1 pkt. 1 rozporządzenia w sprawie ramowych planów nauczania).*

Mając świadomość, że minimalny wymiar godzin musi być zrealizowany pamiętajmy o zagrożeniach, których musimy uniknąć:

- nauczyciele chorują w najmniej oczekiwanym momencie, a minimalny wymiar godzin i tak musi być zrealizowany, dlatego trzeba nieustannie **monitorować realizację minimalnego wymiaru godzin**;
- obliczenia minimalnego wymiaru godzin oparto na założeniu, że przy realizacji 1 godziny tygodniowo w ciągu roku na pewno można zrealizować co najmniej 30 godzin zajęć, ale w rzeczywistości może się okazać, że w III klasie nie zdołamy zrealizować 30 godzin, a i tak minimalny wymiar godzin musi być zrealizowany, dlatego trzeba dobrze zaplanować jego realizację;

Monitorowanie realizacji minimalnego wymiaru

Pamiętając o tym, że nauczyciele mają skłonność do chorowania, musimy tak zorganizować pracę, abyśmy wystarczająco wcześnie uzyskali informację, że realizacja obowiązkowego wymiaru godzin może zostać zagrożona. W tym celu konieczny jest nieustający monitoring realizacji zrealizowanego wymiaru godzin. Tutaj są potrzebne doświadczenia naszych kolegów z gimnazjów i szkół podstawowych. Dołożenie sobie kolejnego obowiązku polegającego na nieustającym liczeniu zrealizowanych godzin zajęć obowiązkowych, stanowiłoby dla nas obciążenie, które mogłoby uniemożliwić wykonywanie innych obowiązków. Wyjściem jest przełożenie na nauczycieli obowiązku monitorowania realizacji podstawy programowej w określonym wymiarze godzin oraz, w miarę potrzeby, wczesne informowanie nas o dostrzeżonych zagrożeniach w tym względzie.

W gimnazjach i szkołach podstawowych wypracowano już wiele technik, które pozwalają zrealizować ten cel i proponuję się do nich odwołać. Musimy przyzwyczaić nauczycieli do samokontroli poprzez zobowiązanie ich do składania cyklicznych sprawozdań z realizacji zajęć obowiązkowych. Wydaje mi się, że dobrym rozwiązaniem byłoby zobowiązanie nauczycieli do składania miesięcznych informacji o stanie realizacji powierzonych im zajęć obowiązkowych. Nie chodzi przy tym o rozbudowywanie biurokracji, ale uświadomienie nauczycielom, że przede wszystkim oni zobowiązani są do spełnienia obowiązku realizacji określonego wymiaru godzin i oni powinni nas ostrzec o problemach, które mogą utrudnić wypełnienie ich obowiązku.

Pani/Pan Xxxxxxx Xxxxxxx, matematyka (zakres podstawowy), klasa I A				Październik 2012	
zrealizowane		zrealizowane przez innego nauczyciela		niezrealizowane	
w miesiącu	w cyklu	nauczyciel	l. godzin	w miesiącu	w cyklu
12	30	xxxxxxx	2	8	10
Powody braku realizacji zajęć:					
12–16.10 (5 godz.) – choroba					
24.10 (2 godz.) – wycieczka klasowa					
Podpis:					

Nie powierzajmy tego zadania dziennikowi elektronicznemu. Jest to narzędzie niewątpliwie bardzo pomocne w pracy nauczycieli i dyrektorów i sam z niego korzystam (zrezygnowałem całkowicie z tradycyjnego dziennika papierowego), ale automatyzm dziennika elektronicznego nie skłoni nauczycieli do uświadomienia sobie własnej odpowiedzialności za realizację obowiązkowego wymiaru godzin. Dziennik elektroniczny, niestety, może uspić naszą i ich czujność, wpoić nam i im przekonanie, że wszystko mamy pod kontrolą, gdyż wszystko jest w dzienniku i wszystko jest podliczone.

W dzienniku wszystko jest, ale właśnie dlatego że jest i jest łatwo dostępne, możemy zbyt późno zauważyć, że dzieje się źle i konieczna jest nasza reakcja. W dzienniku elektronicznym nie zapali się czerwona lampka ostrzegawcza, która zwróci naszą uwagę, że realizacja minimalnego wymiaru godzin zajęć obowiązkowych może być zagrożona (chyba, że twórcy dziennika elektronicznego pomyślą o takim rozwiązaniu). My i tak zauważymy to wcześniej niż nauczyciele, którzy poprzez mechaniczne obliczenia dziennika elektronicznego tym bardziej poczują się wolni od zajmowania się pobocznym realizacji minimalnego wymiaru godzin. Gdy jednak będą musieli co miesiąc policzyć zrealizowane godziny psychologiczny efekt takich obliczeń przedłożonych dyrektorowi może być większy niż precyzyjne wyliczenia dokonane z komputerową precyzją.

Oczywiście możemy ograniczyć się do zestawień semestralnych lub rocznych, to już jest sprawą wyboru i priorytetów, ale pewne jest, że będziemy musieli skłonić nauczycieli do wyliczenia się z obowiązku zrealizowania zaplanowanego wymiaru godzin zajęć obowiązkowych.

Planowanie realizacji minimalnego wymiaru godzin

Nadzorowanie realizacji godzin to jedno, ale czymś innym jest dobre rozplanowanie tych godzin i tego nie możemy już na nikogo przerzucić.

Musimy pamiętać, że w trzeciej klasie najtrudniej będzie osiągnąć zaplanowany wymiar 30 godzin przy jednej godzinie tygodniowo.

PAMIĘTAJ:

jeśli istnieje taka możliwość organizacyjna należy więcej godzin danego przedmiotu do realizacji wyznaczyć w klasach młodszych niż w klasie III. Dużo trudniej będzie zrealizować obowiązkowy wymiar godzin, jeśli w klasie drugiej będzie realizowana 1 godzina tygodniowo danego przedmiotu, a w klasie III 2 godziny, niż wtedy, gdy dokonamy odwrotnego przydziału. Jeśli nie będzie takiej możliwości organizacyjnej, aby w klasach młodszych przydzielić więcej godzin na realizację danego przedmiotu niż w klasie III – wtedy szczególnie uważnie należy monitorować realizację minimalnego wymiaru godzin.

Bardzo istotne jest, aby planując realizację minimalnego wymiaru godzin dokładnie przeliczyć godziny, które realnie powinny być zrealizowane (30 godzin rocznie to tylko liczba umowna) po odliczeniu świąt, innych dni wolnych oraz uroczystości szkolnych. Przeliczenie takie należy przeprowadzić dla każdego dnia tygodnia oddzielnie. Dokonane wyliczenia

powinny być wykorzystane przy układaniu planu lekcji oraz udostępnione nauczycielom, którzy na ich podstawie powinni wyliczyć się ze zrealizowanych oraz niezrealizowanych godzin (miesiącu, semestrze lub roku – zależnie od tego, jaki okres ustaliliśmy).

Problem okresu przejściowego

Od roku 2012 mają do liceów wejść nowe „ramówki”, które w roku szkolnym 2012/13 będą obowiązywały tylko w I klasach, a pozostałe klasy wciąż będą funkcjonowały na starych zasadach. Okres przejściowy, jak zawsze, niesie ze sobą wiele zagrożeń i trzeba do niego dobrze się przygotować. Mamy teraz jeszcze czas, aby do zmian się przygotować i podjąć działania, jeśli zorientujemy się, że okres przejściowy tworzy dla nas jakieś specyficzne zagrożenia.

Problemy „okresu przejściowego” mogą przybrać zupełnie niespodziewaną formę, której nie jesteśmy w stanie przewidzieć, bez wnikliwej analizy sytuacji, która wytworzy się po wprowadzeniu nowych zasad organizacyjnych, i to analizy dostosowanej do specyficznej sytuacji każdej szkoły. Takiej analizy nikt za dyrektora nie przeprowadzi, gdyż nikt nie zna specyfiki konkretnej szkoły tak dobrze jak on. Żaden poradnik tego nie zrobi i nie przewidzi dla was za was zagrożenia okresu przejściowego.

PAMIĘTAJ:

im szybciej przeprowadzisz analizę konsekwencji organizacyjnych wprowadzenia zasad określonych w nowych ramowych planach nauczania w twojej szkole – tym masz większą szansę, aby dostrzec i przeciwdziałać specyficznym trudnościom okresu przejściowego.

Organizowanie wsparcia dla uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi

Zorganizowanie wsparcia dla uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi staje się obowiązkiem szkoły. Istotną rolę w tym musi odegrać dyrektor. Musimy mieć także świadomość, że na nas spoczywa moralny obowiązek udzielenia wsparcia uczniom, którzy tego potrzebują i choćby nawet nikt nas z tego obowiązku nie rozliczał – nie zwalnia z jego realizacji. Pamiętajmy, że uczniami potrzebującymi naszego wsparcia są nie tylko uczniowie posiadający orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego. Dla nich mamy godziny rewalidacyjne zagwarantowane w szkolnym planie nauczania. My musimy zapewnić pomoc także uczniom potrzebującym naszego wsparcia, którzy nie mają nawet opinii, ani innego dokumentu świadczącego o ich potrzebach. Sami musimy dostrzec i zdiagnozować ich potrzeby, a nie będzie to łatwe. Jesteśmy do tego zobowiązani prawnie i moralnie.

PAMIĘTAJMY:

wsparcie psychologiczno-pedagogiczne musimy zorganizować m.in. dla uczniów uzdolnionych, ale także dla uczniów ze specyficznymi problemami wynikającymi np. z różnic kulturowych, zaniedbania środowiskowego oraz sytuacji kryzysowych.

PAMIĘTAJMY:

wsparcie psychologiczno-pedagogiczne musimy także zorganizować na podstawie informacji przekazanej przez nauczyciela, wychowawcę lub pedagoga.

Musimy i siebie, i naszych nauczycieli przygotować do tego i przyzwyczać, że oni sami mają zgłaszać uczniów, którzy potrzebują wsparcia i nie mogą czekać w tym względzie na otrzymanie stosownego zaświadczenia lekarskiego czy opinii poradni. Znowu pojawia się problem, że nauczyciele zatrudnieni w szkołach podstawowych oraz gimnazjach są już do tego przyzwyczajeni, ale nauczyciele w liceach ogólnokształcących, nie mają jeszcze takiego nawyku i ten nawyk w nich trzeba wyrobić. Trzeba im uświadomić, że są zobowiązani do tego, aby składać do dyrektora informację o uczniach potrzebujących wsparcia, gdyż są uzdolnieni (to może jest jeszcze najłatwiejsze i najbardziej związane z dotychczasowymi zwyczajami licealnymi), ale muszą także informować o uczniach mających problemy z powodu sytuacji kryzysowych, zaniedbania środowiskowego lub różnic kulturowych.

PAMIĘTAJMY:

jesteśmy zobowiązani nie tylko do przestrzegania procedury związanej z organizacją wsparcia psychologiczno-pedagogicznego na terenie szkoły, ale także za zorganizowanie wsparcia psychologiczno-pedagogicznego na terenie szkoły dla uczniów, którzy tego potrzebują. Dlatego, zwłaszcza w pierwszym okresie obowiązywania nowych przepisów, powinniśmy być inicjatorami działań nauczycieli na rzecz diagnozowania specyficznych potrzeb edukacyjnych uczniów i formalnego przekazywaniu przez nich informacji o potrzebach uczniów w celu zorganizowania potrzebnego wsparcia psychologiczno-pedagogicznego.

PAMIĘTAJMY:

w celu zorganizowania wsparcia psychologiczno-pedagogicznego wykorzystujemy tzw. „godzinę karcianą”.

Tworzenie i wdrażanie programów nauczania

Rozporządzenie MEN w sprawie dopuszczania do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczania do użytku szkolnego podręczników przyjmuje, że stroną inicjującą w kwestii programów nauczania powinien być nauczyciel („[program] dopuszcza do użytku w danej szkole dyrektor szkoły, na wniosek nauczyciela lub nauczycieli”). Jednak, jak widzieliśmy poprzednio, gdy analizowaliśmy możliwości, które daje nam Rozporządzenie w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych, w rzeczywistości może się okazać, że ze względów organizacyjnych inicjatywę w tym względzie musi przejąć dyrektor i musi to zrobić wystarczająco wcześnie. Rozplanowanie zajęć wymagać będzie bowiem stworzenia nowych przedmiotów na podstawie opracowanego przez szkołę programu nauczania, który będzie realizowany jako przedmiot uzupełniający. Potrzeba taka może wynikać z faktu, że w szkolnym planie nauczania zaoszczędziliśmy kilka godzin, które chętnie przeznaczylibyśmy np. na naukę języka łacińskiego, ale tych godzin jest zbyt mało, aby zrealizować

język łaciński i kulturę antyczną w wymiarze określonym przez prawo. Wyjściem z takiej sytuacji będzie opracowanie nowego programu dla nowego przedmiotu np. *język klasyczny*, dla którego nie określono podstawy programowej, który będziemy realizowali jako przedmiot uzupełniający w ustalonym przez nas wymiarze godzin. To jest możliwe i zgodne z prawem, ale wymaga po pierwsze naszej inicjatywy, a po drugie potrzebny jest czas, aby taki program został właściwie opracowany i mógł zostać przez nas sprawdzony i dopuszczony do użytku szkolnego.

PAMIĘTAJMY:

szkoła może opracować program dla przedmiotu, dla którego nie określono podstawy programowej i włączyć go do szkolnego planu nauczania jako przedmiot uzupełniający (ocena z tego przedmiotu będzie umieszczona na świadectwie szkolnym). Szkoła może opracować program dla przedmiotu, dla którego nie ustalono podstawy programowej, ale warunkiem dopuszczenia programu do użytku szkolnego jest realizowanie przez program treści określonych w podstawie programowej. Szkoła może więc opracować program dla przedmiotu, dla którego nie określono podstawy programowej, ale program ten nie może być całkiem fantazyjny i musi opierać się na treściach określonych w podstawie programowej, nie musi jednak realizować w całej pełni podstawy programowej konkretnego przedmiotu, ale może zrealizować wybrane treści podstawy programowej jednego przedmiotu, może też połączyć je z treściami wybranymi z podstawy programowej innego przedmiotu, i może też dołączyć do tego treści wykraczające poza podstawę programową.

Znowu powraca więc problem wcześniejszego przemyślenia szkolnego planu nauczania. Jeśli zabierzemy się do tego zbyt późno, może się okazać, że nie zdołamy w pełni wykorzystać możliwości, które daje nam ramowy plan nauczania i nie zdołamy przeciwdziałać zagrożeniom, które pojawiają się w czasie wdrażania nowych przepisów organizacyjnych.

Procedury opiniowania organizacji nauczania w zakresie rozszerzonym

Tym problemem nie będziemy się zajmowali zbyt szeroko, gdyż już wielokrotnie tym się zajmowaliśmy. Umieściliśmy to tutaj tylko dla przypomnienia.

PAMIĘTAJMY:

organizację nauczania w zakresie rozszerzonym można przygotować przed naborem lub po I klasie.

PAMIĘTAJMY:

możemy uznać, że uczniowie wybierając w czasie naboru ofertę naszej szkoły – dokonali wyboru przedmiotów nauczanych w zakresie rozszerzonym, co jest wymogiem prawnym. Możemy tak przyjąć, jeśli zorganizowaliśmy nauczanie w zakresie rozszerzonym przed naborem i ogłosiliśmy to kandydatom do szkoły. Możemy też umożliwić uczniom szkoły dokonanie wyboru przedmiotów nauczanych w zakresie rozszerzonym

po naborze i zorganizować nauczanie w zakresie rozszerzonym od II klasy. Możemy też częściowo zorganizować nauczanie w zakresie rozszerzonym przed naborem (np. ustalimy, że w danej klasie będzie rozszerzona historia), a pozostałe przedmioty rozszerzone dodamy dopiero po I klasie na podstawie wyboru dokonanego przez uczniów.

PAMIĘTAJMY:

zobowiązani jesteśmy do zwrócenia się do rady szkoły, ewentualnie rady pedagogicznej, rady rodziców i samorządu uczniowskiego z prośbą o zaopiniowanie organizacji nauczania w zakresie rozszerzonym, ale wymienione organy szkoły nie mają obowiązku przedstawić w tej sprawie swojej opinii. Brak opinii wymienionych wyżej organów nie powstrzymuje procedury organizowania nauczania w zakresie rozszerzonym – jeśli zwróciliśmy się do nich z prośbą o opinię.

PAMIĘTAJMY:

procedura organizowania nauczania w zakresie rozszerzonym z uwzględnieniem procedury zasięgania opinii w sprawie tej organizacji powinna zostać opisana w statucie szkoły i regulaminie naboru.

Podsumowanie

W związku ze zmianami organizacyjnymi w szkole dyrektor musi:

- w celu zrealizowania minimalnego wymiaru godzin zajęć obowiązkowych określonych przez prawo:
  - o monitorować z pomocą nauczycieli realizację minimalnego wymiaru godzin najlepiej poprzez cykliczne informacje składane przez nauczycieli o zrealizowanych i niezrealizowanych godzinach zajęć w danej klasie;
  - o obliczyć liczbę godzin, którą można zrealizować w danym roku szkolnym po odliczeniu świąt oraz szkolnych uroczystości i uwzględnić to przy opracowywaniu szkolnego planu nauczania;
  - o opracowywać plan nauczania w perspektywie całego etapu edukacyjnego z uwzględnieniem faktu, że trudniej będzie zrealizować minimalny wymiar godzin w klasie trzeciej niż w klasach młodszych. Nie można opracować planu nauczania z myślą wyłącznie o potrzebach danego roku, gdyż w przyszłości może to się zemścić utrudniając realizację wymaganej przez prawo liczby godzin.
- W celu udzielenia uczniom wsparcia psychologiczno-pedagogicznego:
  - o motywować nauczycieli do składania informacji (najlepiej cyklicznych) o uczniach wymagających wsparcia szkoły;
  - o zaplanować realizację wsparcia z wykorzystaniem godzin do dyspozycji dyrektora wynikających z Karty Nauczyciela.
- W związku ze spodziewanymi trudnościami okresu przejściowego, gdy w pierwszej klasie zostanie opracowany plan nauczania na podstawie nowego ramowego planu nauczania, a w starszych będzie obowiązywał plan nauczania oparty na starym ramowym planie nauczania:
  - o wczesne przygotowanie planu nauczania, aby przewidzieć możliwe zagrożenia okresu przejściowego i mieć czas na podjęcie działań zaradczych.

- W związku z potrzebami szkolnego planu nauczania, w którym należy uwzględnić konieczność realizacji przedmiotów, dla których nie opracowano podstawy programowej:
  - o wcześniejsze zaplanowanie potrzeb szkolnego planu nauczania w tym zakresie i skłonienie nauczycieli do opracowania programu nauczania dostosowanego do potrzeb organizacyjnych szkoły.
- W związku koniecznością umożliwienia uczniom wyboru przedmiotów nauczanych w zakresie rozszerzonym:
  - o opracowanie koncepcji organizowania nauczania w zakresie rozszerzonym z uwzględnieniem terminu opracowania tej organizacji (przed naborem czy po I klasie) oraz procedury wyboru przez uczniów przedmiotów nauczanych w zakresie rozszerzonym i zasięgnięcia opinii rady szkoły ewentualnie rady pedagogicznej, rady rodziców i samorządu uczniowskiego. Wszystkie te informacje powinny się znaleźć w statucie szkoły oraz regulaminie naboru.

OŚRODEK
ROZWOJU
EDUKACJI

Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
tel. 22 345 37 00
fax 22 345 37 70

www.ore.edu.pl

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Publikacja współfinansowana przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego